

Rerum patriæ

ANDREAE ALCIATI

I.C. CELEBERRIMI.

LIBRI IIII.

Ex M. S. Bibliotheca Ambrosianæ.

Ad Perillustrem & admodum Reu.m Patrem

D. MATTHEVM VALERIVM

Cartusię Ticinensis Procuratorem.

MEDIOLANI, Apud Io. Bapt. Bid. 1625.
Superiorum permissu, & Priuilegio.

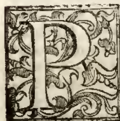
Perilluſtri ac Admodum
REV. PATRI

D. MATTHÆO VALERIO

CARTVSIÆ PAPIENSIS

Procuratori digniſſimo.

Io. Baptiſta Bidellius S.D.

PRodit in lucem Magni Andreæ Alciati, quem Iuriſconſultorum haud dubie peritiſſimum, & Iuriſperitorum diſertiſſimũ nouit fama, rerum patriæ Hiſtoria tam diù à multis expetita. Auctor ipſe iam inde à principio ætatis grauia ſimul, & amæna ſtudia tractauit, interioresq; litteras cum Iure Ciuili coniunxit. Inter tot igitur præſtantiſſimi ingenij ſui monumenta, quibus exoptatæ immortalitati iter ſibi patefecit, hiſtoricum etiam hoc opus, quo res Mediolanenſium à primordio Vrbis memorare aggreſſus ad Valentiniani Cæſaris tempora perduxit, quod vtinam (ni forte; in medio curſu op-

presserit eum vitæ finis) pluribus libris com plexus esset, non enim reliquam Titi Liuij Historiam, vel Taciti Annales,seu Germanica Cæcilij Plinij commentaria desideranda nobis essent. Nos ista, qualiacunq; sint nunc primum in lucem emittimus, occultata diu apud paucos, dum codicem habere priuatum, quam euulgari Typis malunt,Insubrum originem, Gentis vetustatem, præclara eiusdem facinora, Reipublicæ Mediolanensis formam & politiam, virosque insignes, qui tam in Imperio Romano, quam in Ecclesia Dei ex eadem patria floruerunt, publico malo, nobis inuidentes. Cæterum, in adornanda operis editione, patronosque exquirendo, tu statim occurristi, ò Sacræ Cartusiæ decus & bonarum artium præsidium, Matthææ Valeri, cui neminem vnum anteferre posse videremur. cui enim potius dicarentur patriæ annales ab Alciato incredibili prudentia rerumque maximarum vsu prædito, doctrinarum, & artium omnium eruditione excellenti, tanta cum Valeriæ familiæ commendatione conscripti, quam tibi, qui politiori litteratura, indefesso litterarum studio, morum suauitate vitæque,innocentia singulari inter patriæ ornamenta esses ? & qui Valeriam gentem in hanc vsq; diem Mediolani propagatam arctissima cogna-

gna-

gnatione contingis? Accedit Historiæ patriæ exactissima cognitio, & singularis illa tua in me beneuolentia, cui vt aliqua grati animi significatione respondere possim, hæc nomini tuo inscribere est visum. Atque quicquid hoc, vel muneris vel gratiæ esset, in eo gratiam & præsidium ex tuo nomine & mihi ipsi paratum esse, tum volumus tum etiã speramus. Vale.

ELENCVS
RERVM NOTABILIVM.

A

Auxen-

D

Decu-

K

L

Nōc

N

O

P

Paulus

Vitellio

FINIS.

Imprimatur Fr. Vinc. Aquens. Prouic. S. Officij Med.
Fr. Al. Bariola Augustinianus Consultor S. Offitij pro Illustriss. D. Card. Archiepisc.
Vidit Saccus pro Excellentiss. Senatu.

Rerum Patriæ

ANDREÆ ALCIATI
LIB. I.

EPITOME LIB. I.

E Trusci ante Vrbem conditam quam latè in Italia dominati: trans Apeninum colonias mittunt. Trans Padum Insubrium ædificant. à Sicambris dominio deturbantur. Ducibus Medo & Olano colonias Transpadanas armis repetunt. à Belloueso acie victi Insubrium amittunt. Mediolani varia nomenclatura. Brixiæ, Veronæ, Ticini, Laudi, & Nouariæ quinam conditores. Senonum in Italiam aduentus. Bellouesus Mediolanum mœnibus cingit. Insubrum fines an Nouariam attingant, quinam Dij ab Insubribus culti, Pythagoræ sectatores, eorundem mo-

res & cultus. Roma à Gallis capta. Veneti Gallorum quietem turbant. Senones à Romanis deleti. Insubrum & Boiorum ad Gallos transalpinos legatio. Veneti & Cænomani Romanorum amicitiam Gallicæ cognationi præferunt. Apparatus Romanorum contra Gallos quam maximus. varia fortuna cum ijsdem decertant. Victoria aduersus eosdem. Romani in Insubres arma mouent; Ananes & Cænomani cum Romanis aduersus Insubres, Clastidiũ & Acerræ obsessæ. Singulare certamen Viridomari Regis Insubrum cum Marcello. Consulis de eodem Victoria. Mediolanum à Romanis captum. Insubres cum Taurinis decertant; à Romanis deficiunt, cum Annibale fœdus percutiũt, placentia & Cremona Rom. coloniæ. Victoria Gallorum de Romanis. Boij eosdem cædunt. Gallorum cohortes ad Trebiam fortiter pugnant. Ducarius Insuber Flaminium ad Trasimenum obtruncat. Insubrum pedites ad Cannas Annibali vi

cto-

ctoriam peperère. cum Asdrubale & Amilcare palam, cum Magone clam in Romanos conspirant. Placentia à Gallis ferro & igne absumpta, Cremona ab iisdem obsessa. magna strage Amilcare caso à Romanis vincuntur. Bæbius cum exercitu ab Insubribus internecione deletus. Iterum & tertio à Rom. vincuntur. Cæcilius Statius Insuber floret. Rheti Comum deuastant, à Romanis instauratur, eiusdem origo, Sulla Dictator cur Insubribus infensus.

Taliam, antequam Vrbs Roma conderetur, & sese armorum virtute extolleret; initio tenuere Etrusci, quorum opes terra, mariquè longè, & latè floruerunt. Ostendit hoc ab eis condita Hadria, vnde superum pelagus sumpsit nomen; tum plures numero Coloniæ trans Apenninum missæ, quæ excepto Venetorum angulo ad Alpes vsque pertinuerũt. Eorum vetustissimus Rex fuisse perhibetur Ianus, quem Saturni ex Latini gene-

Etrusci in Italia late dominati.

Ianus Etruscorũ Rex.

ris puella Entoriæ filium aliqui ex Græcis tradunt: quidam alienigenam, & à Pelasgis profectum opinantur. Sed hi videntur nobis admodum fabulosa prosecuti. A Caldeis eius originem trahunt alij, fuisseque Noe celebratissimi in sacra historia herois nepotem Ianum existimant. Cuius sententiæ Iosippus assertor est. At Berosus grauissimæ auctoritatis vir Noe ipsum eundem, & Ianum esse scribit, ductus præsertim nominis argumento, quod Vitisatorem significat; Cuius rei inuentionem Caldeo ipsi mortales debere in confesso est. Fuit huic Regi ex Tubale, vt idem auctor est, filio, siue, vt Iosippus mauult, nepote pronepos Subres, qui maiorum vestigia secutus cum magna Tuscorum manu trans Padum profectus, quo in loco nunc Mediolanum est, oppidum condidit, quod & suo nomine, atque oraculi fidem secutus vocauit Insubrium. Siquidem non modicæ existimationis auctor quidam scriptũ posteris reliquit, consultam à Subre Themin, an Subrium pagum à se structum appellaret, negasse id ex re futurum. Quocirca Subrem, alioquin nominis sui paulò studiosiorem, negatiuę particulæ addi ta-

Ianus an Idem cum Noe.

Tubal Noe filius.

Subres Noe pronepos.

Subres Insubriũ oppidũ ædificat.

tamento Insubrium nuncupari voluisse. Hac in re haudquaquàm ipse meam interposuerim fidem, in negotio præsertim tam veteri, & in tanta scriptorum penuria: Vt etiam non parùm illos admirer, qui quæcumque de Subre dicuntur, omnia ad aniles fabellas relegant; Cum tamen hæc sit in annalibus nostris constās sententia, & ab his, quę alij prodiderunt, nihil diffideat. Data est semper hæc antiquitati venia, vt primordia Vrbium, quò augustiora sint, in Deos etiam aperto figmento referant. Cur non licuerit in re, quam verisimillimam neget nemo, idem facere, ipsi viderint; Etsi, quid vnusquisque credat, curare non tam nostra intersit, quam fida oratione ea in medium proferre, quæ ab alijs tradita nos vera opinamur. Fabulantur pleriq; in his regionibus fuisse Herculem, conditamq; ab eo Vrbem Aegyptio vocabulo Ariam dictam, quæ à Liguribus instaurata sumpserit demum Nouariæ nomen. Indigna Catone sententia, tametsi eius auctoritate in vulgus edita fuerit. Sanè, quod ad nos attinet, Colonias à Tuscis quandoque trans Padum missas in Insubri (vt credere par est) agro Roma-

Vrbiū primordia ad Deos relata.

Coloniæ Tuscorum in Insubri.

næ historiæ auctor T. Liuius atteſtatur. Pacatiſſimè in nouo oppido dominatus eſt Subres, atque ibi vitem plantare, agrum colere, fructus ferere, pacis inſtrumenta, primus docuit. Et quoniam coaleſcens indies populus ſubagreſtis atque atrox erat, feros animos religione humaniores reddere conatus eſt. Tum Iani in Deos relatum numen, eiuſq; cultus gentibus honori eſſe cœpit; percuſſaq; dein moneta, quæ bifrontem, vna ex parte ſtatuam, ex alia nauim, corollamue haberet; nam, & nauigationis, & coronarum inuentorem Ianum crediderunt, & Dracon Corcyrenſis teſtatus eſt. In demortui Subris locum ſucceſſiſſe traditur eius filius Marcomedes, cuius in patria hiſt. ſolum extat nomen, geſta ſubticentur, quod nihil arbitror ſub eo dignum memoria euenerit. Morientis Marcomedis ſati par eſt conditio. Filius huic Inſuber Iulius fuit, celebratum poſteris quoq; nomen. Hoc Rege pro patria primum Inſubres arma induère; Nam ab extrema Venetiæ ora, quæ Noricis contermina demùm Aquileienſe nomen ſumpſit, progreſſus Rex Peucetius Iulio indixit bellum; Cumq; plures annos pugnatum eſſet,

Subres Agriculturã & religionẽ docet.

Ianus in Deos relatus.

Ianus cur bifroni & coronatus. Subri ſuccedit filius Marcomedes.

Iulius Inſuber Marcomedis filiꝰ Inſubres armat.

Peucetius bellũ Iulio indicit.

ſet, & belli incommoda vtrumque afficerent Regem, hac conuentione tandem tranſacta lis eſt, vt mutato inuicem Regno, Carnos Iulius regeret, Inſubres Peucetius moderaretur. Quis autē Rex hic fuerit, atq; unde originem traxerit, non ab re dubitauerit aliquis. Aquileiēſem agrum primi exterorū tenuere Gręci, qui Iaſone duce Argo naui in Colchos profecti Vellus aureum rapuere; Ab his Colonia eſt Pola. Argiuos igitur progenitores habuerit Peucetius, an verò Iulius alpibus ſuperatis ex Germania in Italiam venerit, non ſat ex auctoribus conſtat. Peucetium alij appellant; Vt eū fuiſſe ſuſpicer, qui Lycaonis filius Oenotrij frater ex Arcadia in Italiam venit, cuius rei & Dionyſius, & Plinius Secundus meminere. Dominatus hic eſt non Inſubriæ tantum, Sed Sabinis, Calabriæq; Vnde, & ea Regio Græcis Peucetia quandoq;eſt dicta. Noſtri auctores ex hoc Inſubrię nomen inditum ſcribūt; quod tamē nequaquàm diuturnum fuit. Nam eo defuncto ab Aſia nauibus aduectus Meſapus vniuerſam Peucetij ditionem armis occupauit, nomenq; acquiſitis bello regionibus ſuum impoſuit. Mos

Peucetius Iulius Carnos. Inſubres moderatur.

Peucetius Licaonis filius.

Meſapus Peucetij ditionem inuadit.

hic antiquis Regibus fuit, æternitatem ſibi hoc modo credentibus paratam iri. Meſapum hũc aduerſus Troianos in acie pro Turno ſtetiſſe Poeta Virgil. ſcripſit, & Neptuno patre genitum eſt auctor. Plinius quoque Calabriam Peucetij nomine abrogato Meſapiam ab eo nuncupatam tradit. Idem & de Inſubria legitur in Mediolanenſium annalibus. Cum in humanis agere deſijſſet Meſapus, Sicambri, Germanica natio, per Vindelicos, Rhetosq; Italiam ingreſſi, ferro, & igne omnem agrum ad Inſubrem vſquè pagum vaſtauerunt; cuius tàm inſignis calamitatis oppidum ipſum iccircò fuit immune, quòd eius deditione à Sycambris in ſocietatem ciues ſunt admiſſi, nec perennis ea fuit animorum cum hoſte coniunctio, quod non ita multo poſt trãs Alpes Sycambri retro, vnde venerant, domum redierunt. Reſpirauere aliquandiu ab externis armis Inſubres, & iam ſe in libertatem aſſeruiſſe poterant videri, cum Thuſci coloniam ſuam armis repeti turi, Olano Duce exercitum comparauerunt, & traiecto Eridano arctiſſima obſidione eam cingentes tandem potiti ſunt munitionibus, propugnaculisq; cum magna

Meſapus Turni partes ſequutus.

Sicãbri & Inſubres ſimul in ſocietatem coeunt.

Tuſci Olano Duce Inſubriũ armis repetunt.

gna populi parte excisa. Auxit eorum rē deindè Medus, & ipse ex Etruscis (vti arbitror) Principibus, licet alij Insubrē malint, ei regendæ præpositus, à quorum nomine Insubria ipsa Mediolanum voca ri cœpit. Cuius sententiæ & in originibus Catonem (si modò fideles sunt vulgati codices) extitisse video, tametsi ex antiquis auctoribus alij, vt Cl. Claudianus,& Solius Apollinaris, & Dacius Antistes à Sue media parte lanea nomē traxisse opinati sint. Alij, ut Sacrorum in ipsa vrbe Ambrosius Præsul, quòd in medio amnium Ticini, atq; Abduæ sita sit, Mediolanium dictam scripserunt. Quæ opinio vel iccircò receptior esse debet, quòd tàm Græci, quàm Latini veteres, vt ex antiquioribus spectaculis cernere licet, id nomē protulere; etsi ipse malim hac in re cōsuetudini obsequi, quàm obsoletam pluribus sæculis Antiquariorum diligentiam imitari; cum hæc inter ipsos quoq; auctores non multum constēt; Nam,& à Catone diuersa videtur sensisse Liuius,diffidentiaq; illi mortalibus posteris prodidisse, qui ante Bellouesi in Italiam aduentum Insubrium pagum nomen tenuisse scribit, & à Gallis in Vrbis for-

Med⁹ Dux Etruscus

A Medo et Olano Mediolanū.

Mediolani varia origo recēsetur.

formam redactum vocaritum demum cæpisse Mediolanum. Plinius ad Insubres Gallos, à quibus conditum sit, Insubrij appellationem refert. Videbuntur forsan hæc lectori non admodum diligēti simul pugnare, quæ tamen rectè percepta, si summum ius absit, optimè sibi constant. Nam cum per Tarquinij tempora Ambigatus Celtarum, quæ Galliæ pars est tertia, Rex duos sororis filios, Bellouesum, Singouesumq; haberet, lectissimos armis iuuenes, aliquo extra Galliam nouas quæsitum sedes mittere decreuit, quod eius regnum tanta frugum, & hominum abundantia polleret, vt coalescens multitudo vix videretur posse regi. Singoueso Ercinij saltus obuenere; Dijs carior Bellouesus Italiam sortitus est. Hic Bituriges, Aruernos, Senonas, Heduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos, fortissimos, maximosq; peditum, equitumq; exercitus, secum trahens, ne quis aduenienti obuiam ire posset, in Tricaspinos venit; Tum moram illi fecere Alpes, vel iccircò inexpugnabiles, quod antè eum nullus præter Herculem, si Græcorum fabulis adhibenda est fides, eas superauerat. Ibi cum tanquam indagine clausi montibus

Gallorum Duce Bellouefo in Italiam aduētus.

Galli

Galli arcerentur, nouum illis omen auxit animos. Audierant nouas sedes perscrutantes nauibus à Phocide Massilienses victos ab Salucijs oppugnari; Quamobrē aduenis aduenæ, veluti æquum erat, auxilio fuerunt, vt eorum ope communiti Massilienses quem primum occupauerāt in terram egressi, loco ciuitatem construxerint. Ipsi per Taurinos, Iuliæq; Alpis saltus transgressi maximis laboribus tandem Italiam attigerunt; Cumq; illis congressi essent Tusci, quorum ditioni, vt demonstrauimus, tunc parebant Insubres, à Belloueso acie deuicti, debellatique sunt. Qua victoria ille auctus cum Insubrium Vicum Heduo, vnde ipse plures Gallos exciuerat, cognominem intelligeret, omen secutus, ciuitatem, vt Liuius est auctor, condidit Mediolanum. Sic q. pagus fuerat, in Vrbis dignationē translatus est; Neque enim Bellouesum totius propagatæ gentis iustum titulum habere ostendit; Amasenus Strabo, qui ante Gallorum aduentum, Insubrem nō gentis infrequentia, paucitateuè, sed eo solum quod uicatim habitaretur, pagum fuisse tradit. Patefecit is Bellouesi transitus Barbaris nationibus Alpes; Nam deinde

Tusci à Belloueso deuicti.

Bellouesus Mediolani conditor.

Germani & Galli Elithouio duce Verona & Brixiã ædificant.

Saluij iuxta Ticinũ amnẽ confederunt.

Ticinum à Leuis Maricijsq; liguribus conditum. Boij Laudũ Vocontij Nouariam ædificant.

Senonum Duce Breno in Italiã transgressus.

deinde eo annitente quamplurimæ Germanorum, Gallorumq; copiæ in Italia nouas sibi sedes parauere, vt ingens Germanorum manus, quæ Elithouio duce eodem itinere per Taurinos ad eam venit Italiæ partem, in qua nunc Brixia, & Verona vrbes sunt; Post eos secuti Saluij, qui ꝓpè Læuos Ligures iuxta Ticinũ amnem confederunt. Ab his conditas Fo cellas scribit Plinius, sicut à Leuis, Maricisq; Liguribus Ticinum Vrbem. Venere eodem itinere Boij; tum Vocontiorum pagus Vertacomacores; Ab his Nouaria, ab illis laus Pompeia originem trahit. Nec his tantum aperta Alpium claustra patuere. Nam & Peninum Boij, Liguresq; transgressi, Pado ratibus traiecto, non Etruscis solum, sed etiam Vmbris infesti, agro eos pepulerunt. Recentissima fuit Senonum manus, quæ ducentos propè annos post Bellouesum in Italiam duce Brẽno (vt aliqui auctores sunt) venit. Sed de his pluribus agere non est præsentis instituti. Cœterum qua potissimum parte tam ingentes Gallorum copiæ traiecerint, nõ iniuria potuit aliquis quantumuis diligens dubitare, cum præsertim non sat cõstare Sabellicus in Carnorum

norum hiſtoria oſtenderit, an hi ſint Taurini Saltus, qui in imminētibus Aquileiæ Alpibus, quas Iulias Tacitus quòque appellat, difficillimo ſiti ſunt in loco. nam ea regione Tauriſcos, qui dein Norici ſunt dicti, Plinius collocat. Eos autem à Taurinis non differre demonſtrat Cato. Nam ſi, vt vulgatiſſima opinio eſt, Alpibus Graijs exercitum traduxit Belloueſus, quid eſt, quòd ſequenti tempore Annibal in his tantùm elaborauit, vt maximo hominum, animaliumq; diſpendio ægrè quinctodecimo die ab his emerſerit. Callem certe tutiſſimum eſſe oportuit, per quem tot hominum millia prius tranſcendiſſent. Verùm quò minus veritatis apud me habeant hæc argumenta, illud in primis facit, quod in circumpadanis Campis eos primum conſediſſe cōſtat, cum ab Aquileia Padus quàm longiſſime diſſideat; Tùm haudquaquàm vero ſimile eſt, Belloueſum, vbi in Tricaſpinos venerit, circumſpectando altitudinem montium, itineris tantùm fuiſſe emenſum, vt per hæc Alpium iuga maluerit penetrare; Quin credibile eſt magis itineris lōgitudine pertæſum per quoſuis difficillimos aditus tranſmittere potius

tius ualuisse. Nec momenti quicquam habent Annibalis in eo trãsitu ærumnæ, qui non Graijs Alpibus, sed Pęnis traiecerit, licèt vicino, non tamen dubiè differente loco; Quòd si eodem quandoq; itinere progressus est, deceptum certè à ducibus alienigenam Imperatorem maioribus ex angustijs euasisse, quàm inter Gallos Gallum crediderim. Igitur Bellouesus, vbi in Insubres appulit, mentemq; ad Vrbem condendam applicuisset, septem eligit viros, qui Deorum oracula sciscitarentur, qua præsertim regione fundamenta iaceret; tum, quod Dijs placeret, illi imponi nomen. Responsum tradunt plerique sententia non absimili. Nomina, principiumq; Vrbi sus lanea signet. Explorata Deorum voluntate, cũ sus inuenta esset medio tergore induta lanam, eo, quo primum uisa est, loco, Ciuitas fundari cœpta ab ipso omine nomẽ sortita est. Scripserunt hoc ex nostris auctoribus quamplurimi, & opinione totius populi recepta res fuit, ut in medio foro, sub ipsis Pallatij fornicibus marmore cõspicua succula lanato dorso etiamnum uisenda uetustatis signum adesset. Muniuere itaque urbem ualidissimis munitionibus

nibus Galli, ut exterioris muri, qui eam cingebat, latitudo pedum uicenum quinum fuisse credatur; tum tercentæ, & decem turres intra mœnia in ambitu structæ & speciosum, & inexpugnabile opus reddebant. Sex portæ à Dijs, quos religiosè colebant, appellationem accepere. Hi fuerunt Iupiter, Iuno, Saturnus, Apollo, Mercurius, atque Mars; Ex quibus in præsentiarum sola Iouis porta tenuit nomen; amisère suum cæteræ. Sic renouata Vrbis facie omnia in tuto erant, unoq; prælio deuicti Tusci nunquã postea extulere caput. Limites Imperij Bellouesi traduntur Ticinus, atq; Abdua fluuij, tum unde hi dimittũtur lacus duo, larius, & Verbanus, Ticinum hic, Abduam ille procreat; etsi alioquin diligentissimi auctores Polybius, & Strabo Abduam Verbano, Ptolomeus Lario Padum eijci scripserint, errore nimirum euidentissimo; Contineri his finibus Insubres uniuersos eruditissimorum omnium consensus est. In quam tamen sententiam nequaquam accedere creditur Ptolomeus, dum in illis Nouariam collocat; & Polybius, qui Acerras, urbem inter Padum, & Alpes Insubribus uidetur adiudicare.

Vrbis Mediolani Muri, Turres, & portæ.

Insubrum fines.

Nouaria & Acerræ an in Insubribus.

Mores

Mores gentis, institutaq́; eo tẽpore qualia fuerint, nec post tot annos quidem in obscuro sunt. Extitisse semper elegantiæ leporisq́; studiosos nemo ambigit. Mercurium ueteri Gallorum more coluere, quòd eloquentiæ, lucrisq́; præsideat is Deus; tùm Herculem, Martem, Vulcanumque, sed omnium maxime Mineruã, in cuius splendidissimo templo signa belli aurea, quæ immobilia uocitabantur, seruabant, ut solum eo tẽpore indè amoueri fas ducerent, cum ingens periculosumq́ue bellum ingrueret. Sagulis in pugna aureis vtebantur; Illis enses paulo grauiores, obtusiq́ue; scuta omnino debilia, vt qui, dum hostem vlciscerentur, sese parùm defenderent. Thoraces etiã aureis clauis exornare; torques, armillas, viriolas, annulos ex solido auro gestare. Deorum simulacra eodem tegere soliti; Albi membra, & in vniuersum proceri, atq́ue optimè compacto corpore, calamistro capillos inflectere, eosq; arte reddere crassiores, vt, quò equinis iubis accedebant, eò pulchriores existimarent. Nobiliores genas radebant; cœtera barbæ promissæ. Cibum capescere sedentes, solo Luporum, canumq́ue pellibus strato,

Insubres elegantiæ studiosi.

Dij ab Insubribus culti.

Insubrũ arma & vestitus in bello.

Insubrum diuitiæ habitudo corporis cultus & mores.

to; Adſtabant illis cùm prægustatores, tùm picernæ,miniſtrique ætate iuniores; Et qui ex aſſidentibus maiorem virtutis exiſtimationem haberet, is & melioribus epulis honorabatur. Hoſpites ad conuiuia libenter admiſſos, tùm demùm, qui forent, aut qua cauſa in Vrbem ſuam venerant, rogare, cum cænam ſumpſiſſent. Hoſtium capita, ſi quos nobiliores propria manu cecidiſſent,aromatibus condita ſeruabant, teſtimonium ſuæ virtutis; reſtituereq; uel depenſo tanti ponderis auro opprobrij loco ducebant. Fictilia illis in vſu variegata floribus;ſcuta producta ad magnitudinem hominis cælata plerumque varia animantium effigie;tùm galeæ cornibus,vel auiculis,vel huiuſcemodi beſtiolis inſignes. Manus cum hoste conſerturi, Pæana canebant. Erat & apùd hos locus egregiæ eruditioni; faueruntque ſemper Poetis; habebaturque & Philoſophis gratia,à quibus inſtructi eadem,quæ Pythagoras, de animorum immortalitate ſentiebant;qua opinione ducti in bello audaciores, tanquàm non morituri aliquo tempore, præliabantur. Permanſere hi mores quamplurimos annos,donèc in poteſtatem, arbitriumque

Inſubres Pythagorizj.

B Popu-

Populi Romani perducti mutauere pleraque. Succeſſiſſe Bellouefo eius filius Singoueſus exiſtimatur, à patrui fortaſſe nomine, qui Hercinios ſaltus tenuit, ità dictus. Inſtituit hic latronibus, atquè ſiccarijs, qui infeſtum omnem agrum reddebant, purgare patriam. Quamòbrem cognitione habita, deprehenſos exilio mulctauit; qui Inſubrium finibus pulſi in Alpibus Graijs conſederunt, & condita vrbe appellati ſunt Caturiges; interijtq; tandem eorum vrbs antè Plinij tempora. Crediderim Auguſti Cæſaris armis fuiſſe deletos; nam cum hæ Alpes viatoribus proptèr accolarum latrocinia eſſent inacceſſæ, Auguſtus Salaſſos, eas inſidentes, aggreſſus captos apud Eporrhediam ſub corona vendidit. Suprà Salaſſos autem Caturiges habitabant, eadem notati labe. Vixit in Imperij adminiſtratione Singoueſus annos LV. Bruniſendoque moriens tradidit regnum. Vir hic bellicoſiſſimus fuit, obiuitque maxima prælia; Nam cum Sueui per Rhetos in Italiã properarent, in iugis Alpium eos ferro aggreſſus duriſſimo certamine fudit, fugauitque. Fuiſſe hunc Brennum, qui ab Inſubri deuictus ſit aliqui auctores ſunt.

Singoueſus Bellouefo ſuccedit.

Caturiges Inſubrum exules in Alpibus.

Bruniſendus Singoueſi ſucceſſor.

Bruniſendos Rhetos fugat.

Quo

Quo facto irritatum eum cum CCC.millibus militum rediisse, & deinde Brunisendum cæpisse, vrbe expugnata, tradunt, cum iam annos LXXV. regnasset. His ex ingenio suo quisque demat, vel addat fidem; Ipsi mihi, cum res non admòdum constet, quicquam affirmare est nefas; Illud pro certo exprimere possim Gallos Senonas, quorum Dux fuit Brennus, longè priùs iuxtà Adriaticum mare sedes occupauisse, quàm deleto ad Alliam Romano exercitu vrbem Romam, præter Capitolium cœperint; quo in errore ex nostris quosdam versari video; Nàm nec Sueuorum, vt illi existimant, Rex fuit Brēnus, sed Senonum, quàm Britannicę historiæ scriptores quidam eum Britannum fuisse attêstentur; Tanta est auctorum quandoque cæcitas, vt etiàm sacrilegum hominem, quia bellacissimus fuit, tanquā honori patriæ futurum, non sine summa vanitate genti, quorum gesta produnt, veluti ciuem, vindicent. Nec minùs deceptum Apianum Sophisten crediderim in Commentario, qui Illiricus inscribitur, dum Cymbrorum Regem Brennum existimat; Tanta in minima re auctorum est inconstantia. Quo nostris scriptoribus

Brennus Senonum Rex.

Brēnus an Mediolanum solo ęquauerit.

accedam, impellit me, quòd hi capto Rege Mediolanum solo æquatum à Brenno enarrant; tùm pœnitentia facti eum ductum vrbem restituisse, quam mutato nomine appellauerit Albam, licèt apud posteros non obtinuerit; Nam & Trogus, & Ambrosius in historia à Brenno conditum Mediolanum opinantur; quæ res mihi minimè verisimilis visa fuit, vt Insubri agro abstinuisse omnino Brennum credam, tùm quòd communia erant Cisalpinorum Gallorum omnia cōsilia, tùm etiā quòd ex antiquis auctoribus nullus huic addicit sentētiæ; nàm potuit de his Gallis intellexisse Trogus, qui sub Bellouefo Mediolanum condiderint, quorum aucta re post ducentos, & hoc amplius annos, vna cum Senonibus, duce Brēno Roma sit capta; Quam opinionem & sequi Pausanias Gręcus auctor videtur. Tradit hic in Atticis rebus, eorum ducem Gallorū fuisse Brennum, qui circa Padum habitant. Qua in re etiàm T. Liuius anceps rē proponit, nihil explorati se habere fitetur. Omninò erant in Italia per id tēporis innumerę Gallorum copiæ; nā præter Insubres inter Padum, & Alpes habitabant Laij; post quos Lebitij occupauerant

Insubres, Laij, Lebitij & Cęnomani; Ananés, Boij, Eganes, Senones, vbi cō sederint.

rant sedes, & non longè à fluuij ripa Cęnomani; Tùm inter Apenninum rursus, & Padum Ananes; post Boij, inde Eganes; postremò Adriatici maris incolæ Senones, fuerũtq; hi inter omnes Gallos vrbis captæ argumento maximæ auctoritatis. Videtur tamen, vt dixi, dubitare T. Liuius, Senonumne sola fuerit illa victoria, an Insubribus, Boijs, cęterisq; Cisalpinis Gallis adiuti egregium captę Romæ titulum adepti sint. Floruere omninò ea tẽpestate Gallorum in Italia res, perseuerassentq; ea fortuna diutiùs, nisi sese intestinis bellis confecissent. Initium discordiarum à Venetis venit. Hi ex Oceano Gallico in Italiam delati, Venetię nomen dederunt, & licet à Paphlagonibus ortos alij scribant; tamen cultus, & mores Gallicæ originis esse ostendit. Hi finitimis Senonibus intulere bellum; quapropter illi derelicta Roma ad tutãdos fines suos redierunt. Transalpini quoq; Insubrum; cęterorumque Gallorum in Italia suspectas vires habentes, iterùm, atq; iterùm eos infestauere; sic à mutuis iniurijs per aliquot annos non cessatum. Interim cum irati cum Senonibus Romani, quòd propè Aretium in certamine Lucius Cõ-

Veneti Gallos perturbant.

Veneti Senonib. bellũ inferũt.

ſul ab his eſſet occiſus; quòd violato gẽtium iure, qui captiuos redemptum venerant legati, forent occiſi, nouo delectu habito bellum cõtrà eos agere inſtituũt; quo bello cum conſeruiſſent manus, latè victor Romanus miles Senonas ad internecionem deleuit. Quapropter factum eſt, vt M. Lepido, C. Flaminio Conſ. legem ad Populum alter Conſul Caius tulerit, Iuberentnè Quirites, vt ea Galliæ Regio, quam Picenum vocant, vnde eiecti fuerant Senones, Rom. militibus aſſignaretur. Quàm cum ſciuiſſet populus, Boij, Inſubreſq; ob id grauiſſimi ſunt indignati, quòd exiſtimarent non iàm de gloria principatuq; ſed de manubijs, prędą, & vita certare. Ergo communi conſilio legatos trans Alpes mittunt. Congolitanum, atque Aneroeſten Regulos ſpe prædę, atque ingentibus promiſſis ſollicitant; itemq; alias eiuſdem prouinciæ gẽtes, & Geſſatas inprimis, qui circà Rhodanum habitant, atque ex re, quòd mercenarij ſint milites, nomen habent; Hortantur, quam maximis poſſunt precibus, vt coacto exercitu cõtrà Romanos arma ſumant; Si id fecerint, maximum lucrum, quod inde ſint acquiſituri, proponunt; cun-

Senones à Romanis internecione deleti.

Boij & Inſubres aduerſus Rom. indignantur.

Gallos Tranſalpinos promiſſis in Italiã ſollicitant.

cunctantibus quanta incommoda euentura sint, docent; In eam Populum Rom. amplitudinem crescere, vt etiàm ipsis formidolosus nō ab re esse possit; Odisse Romanos in vniuersum. Gallicas nationes, nihilq; antiquius ducere, quàm in seruitutem abstractos liberis, bonis, atq; agro deturbare. Si in Italiam contra illos descendere in animum induxerint, communibus auspicijs se arma moturos; neque verò quicquam esse, quòd magis timere hostes possint, quàm Cisalpinos Gallos; A suis maioribus captam fęlicissimo euectu Romam, quam menses septem cum tenuissent, rebusq; quarum Vrbs refertissima erat, forent potiti, spōte restituto Romanis imperio digressos in patria tecta redijsse. Hæc iactando, atque identidem còram regibus, populisq; ingeminando Insubrum, Boiorumq; legati ità Transalpinos animauerant, vt maximo desiderio tenerentur gerēdi cum latino milite belli; Nam neq; maior exercitus, neque armis instructior, neque ex fortioribus militibus in Italiam vnquam à Gallis venisse creditur. Qui motus vbi Romam perlati sunt, tantus ciues terror inuasit, vt confestim nouos pugnatores armauerint Apparat. Rom. cōtra Gallorū motus.

nouas legiones instruxerint, commeatus, omniumq; rerum instrumenta bellica nō aliter parauerint, quàm si iàm adesse Galli nunciarentur, cum tamen nondū proprijs sedibus excessissent. Profuit admòdum Carthaginensibus ad res Hispanas hic tumultus; Nam Romani dùm, quemadmodū ceruicibus suis imminentes Gallos repellant, consilia quotidie ineūt, rebus Hispanis neglectis, totis animis ad bellum Gallicum se præparantes, Hasdrubali, quò cū multos annos pugnatū erat, pacem dederunt, acceperuntq; Missæ itē legationes ad Venetos, & Cænomanos, vt Romanorum amicitiam Gallorum societati præferrent. Quæ res, vt Romanis ex animo successit, ità non modicas difficultates Insubribus attulit, quòd magnā exercitus partem domi ad defendendos fines relinquere coacti sunt, nè, dùm ipsi abessent, in eos Cænomanus miles crassàretur. Igitur Galli coacto iuxtà Rhodanū exercitu, superatis Alpibus in Circumpadanos campos descenderunt. His se protinùs iungunt Insubres, & Boij. Peditum numerus traditur fuisse quinquaginta millia, tùm equitum, & bigarū duo millia. His Etruriam versùs mouerunt castra

Tumultus Gallicus proluit cartaginēsib.

Veneti & Cęnomani cū Romanis cōtra Gallos

Boiorū & Insubrum quinquaginta millia in armis.

castra. Romani, vbi certioribus nuntijs exploratum habuere, transmisisse ab Alpibus Gallos, alterum Cōsulem L. Aemylium cum legionibus, auxilioq; Ariminū miserunt, vt illìc sese hosti opponeret trāsitum prohibiturus. Quòd verò alter Cōsul C. Attilius sui Cōsulatus initiò in Sardiniam cum classe cursum tenuerat, eius loco in Etruriam vnus Prætorum ire est iussus, qui Gallos incendijs, rapinisq; arceret, &, si videretur, prælio rem committeret. Intèrim vìx dictu credibile, quā tus vrbem incesserat pauor; Ea fuerat virtutis Gallicæ expectatio, vt iampridē Romani nihil eorum nomine formidabilius ducerent; Augebat metum vetusta cladis ad Alliam acceptæ memoria, vt tanquā Romanis penatibus fatalem gentem pertimescerent. Quòcirca tametsi ingens ho minus conflatus esset exercitus, festinare tùm Romani copias aliàs parare, iuuentutem armis instruere, delectusq; nouos in dies habere; moniti præterea Latini nominis socij, vt idem facerent, & quotiēs opus esset, absq; mora in certamen promptos, paratosque se præstarent; Municipiorum, Coloniarumq; & Vrbium in Italia magistratibus imperatum, vt omnium militum

Aemilius & Attilius Cofs. contra Gallos

Romæ trepidatum ob Gallorū aduentū in Hetruriam.

militum, quos delegiſſent, numerum in commentarijs ad ſenatum referrent; Ad hæc maximam adhibuerant curam frumẽti, & commeatus omnium generum; tùm armorum officinæ excuſſæ, vt quibuſcũq; tela ſuppeterent; Et quò magìs metuebãt Romani, eò diligẽtius omnia belli inſtrumenta parauerant; Nunquã maior in vrbe apparatus belli, nec ſanè in reliqua Italia quicquam tùm ſegnius inſtructum, cum exiſtimarent omnes, non de rebus, aut gloria, ſed pro vita, liberiſq; cũ Gallis dimicari. Quamobrẽ nemo vnus fuit, qui nõ auctoritati Senatus, & populi Romani maieſtati libentèr paruerit. Quantæ tunc Ciuitates, & quot hominum millia eſſent, etſi auctores inter ſe diſſentiãt, crebrius tamen Polybij ſententia probatur. Eum ipſe integerrima fide ſcriptorẽ ſum ſecutus. Primùm igitur Conſulibus quatuor vrbanæ legiones attributæ erãt; peditum viginti millia, equites mille ducentos hæ continebant; His additæ ſociorum auxiliares turmæ, peditum millia triginta, equitum duo. Hinc in Sicilia, & circa Tarentũ pręſidij cauſa conſtitutæ duæ legiones, pedites quater mille, equites ducentos ſingulæ habebant. Inſuper Romanorum

Romanorũ & ſociorũ quot millia in armis contra Gallos

norum, Campanorumq; multitudo traditur circiter ducenta quinquaginta millia peditum, equitum vigintiquatuor millia. Nèc subsidiorum omissa est cura. Fuere in Vrbe, si quid noui accidisset, iussa senatus expectantes hominum copiæ, viginti millia peditum Romanorum, equites; mille quingenti, sociorum triginta millia peditum, equitum millia quinque. Ab Etruria, & Sabinis missa peditũ septuaginta millia, equitum quatuor. His præerat vrbanus Prætor, quem suprà retulimus statim, vbi Gallos in Italiam venisse intellexit, Etruriam versùs mouisse. Hos secuti Vmbri, & Apennini accolę Sarsenates in expeditionem vicena hominum millia duxerunt; Tùm iuncti Cęnomanis Veneti, Romanis legatis persuasi, totidem armaruut viros, quos in Apennino iusserunt cõsistere, vt, cum facultas daretur, in Boiorum agros irruptionem facerent. Parata hęc à Romanis erant aduersùs tumultum Gallicum. Tùm relatæ ad Senatum in tabulis Latinorum copiæ octuaginta fermè millia, equitum quinq; Samnitum septuaginta millia, equitum septem millia: Messapiorum, & Iapigum sexdecim millia, peditum quinquaginta

ginta millia: Lucanorum peditum triginta millia; equites verò ad summum ter mille. Marsi præterea, Ferentani, Maurricini, & Vestini peditum armauerunt circitèr viginti, equitũ quatuor millia. Quæ coacta gens ex omni Italia, præter Insubres, & Boios, peditum reddebat septiès centena, & eò amplius millia, equitum vero Septuaginta millia: Etsi Liuius ex peditum numero penè dimidiam portionẽ demat, & in equitibus ab hac summa dissentiat plurimum. Contrà Fabius Pictor, qui eo bello interfuit, & Paulus Orosius octingenta armatorum millia fuisse tradunt: Cui opinioni nèc multum Plinius in naturali historia discrepat. Galli superato, vt diximus, Apennino iàm in Etruriam venerant, & apud Clusium, quæ non ampliùs dierum trium itinere ab Vrbe Roma distat, castra fuerant metati, cum certiores facti sunt Romanorum, Hetruscorumq; copias, quibus Prætorem præfuisse retulimus, conuenisse simul, ac decreuisse sequi. Quo accepto nuntio Galli versùs eos mouerunt signa: Eratq; in conspectu iàm vterq; exercitus, cum pugna supersedentes, occidente sole, vtrique muniuerunt castra. Nox erat, tenebris-

Galli apud Clusiũ castrametati

brisque omnia tegebantur, cum Galli per castra de more elatis ignibus equites admonent, vt prima luce, cum omnia tutiora hostibus promittat dies, se sequantur: Ipsi Fesulas versùs clam iter facere incipiunt, eo id acturi consilio, vt sequēti die & suos equites in agmen recipiant, & incautiùs sequentes Romanos circumducant. Nèc eos sua fefellit opinio; Nā Romani summo manè hostium equitatum non sinè tumultu abire conspicati, id eos metu, & in trepidatione agere existimantes, acceleratis passibus, incōposito agmine sequebantur. Id animaduertens Gallus, qui ex pacto hàc, atq; illhac concursabat, constitit, initoque certamine victus Romanus, & Tuscus miles turpè fuga terga dedere. Erant enim Gallis animi ferocia longè impares. Amisere victi occisorum eo prælio hominum millia sex, Alij in proximum tumulum situ, & loci natura munitissimum se recepere, quos è vestigio prosecuti victores obsidione cingere decreuerunt: Obstant procedentis noctis angustię, atq; eo die exanthlatus labor; quibus rebus confecti id operis tūc aggredi non decreuerūt; sed relictis equitum turmis interim custodiendos mandarunt,

Galli versus Fesulas mouēt.

Romani & Tusci actu à Gallis fusi.

runt, vt poſtridie, ſi deditionem non facerent tumulum omnibus viribus aggrederentur; Ipſe tum ad curanda corpora profecti, vnico prælio facti diuites, tantum prædæ, tantum hominum lucrati, vt vix cuiquam ſit credibilè. Cæterùm expugnandi tumuli conſilium haudquaquã proceſſit. Nam L. Aemylius Conſùl, quẽ Ariminum miſſum ſcripſimus, vbi per Etruriam Gallos iter facere intellexiſſet, vt versùs vrbem Romam properè contenderent, ſuis ſuppetias laturus, in Etruriam feſtinauerat; Tùm maturè ſuperato Apennino, non longè ab hoſtibus caſtra metatus eſt. Cognouere hoc Romani, qui in tumulo ab Gallico equitatu obſidebantur; Ex nocturnis enim ignibus illis facile fuit Conſulis aduentum coniectari; Quamobrem ſpe ſubſidij adiuti, animoq; alacriores, ex ſuis militibus quoſdam inermes per proximam ſyluam mittunt, qui eum, quemadmòdum res geſta ſit, inſtruant, & quamprimum opem ferat, rogent. Edoctus omnia Conſul, cunctandum nequàquam exiſtimans, equeſtres copias tumulum versùs ducit, & Tribunis militum imperat, vt legiones prima luce caſtris educere feſtinent; ſi neceſſe

cesse fuerit, vel prælio certare non ambigant. Nec latuit Gallos aduentus consulis, id & ipsi ex nocturnis ignibus conijcientes. Tùm aduocato omnium consilio quid agendum esset, deliberare cæperũt. Hic variæ, vt in magna multitudine solet, dicuntur sententiæ. Communi demũ consensu in Aneroestis sententiam est itum. Iudicauit is, haud rectè sentire, qui tunc armis decernendum censerent, quippe qui iam certò acquisitam prædam in belli dubium deferrent, Quare se auctore consultius facturos, si in patriam reuertentes, quod lucrati fuerant, secùm demum reportarẽt: tùm relictis ibi sarcinis, si placeret, iterùm Romanis indici bellũ posse; sic & expeditius pugnaturos, & manubiarum securos, multùm rursùs victores lucri acquirere, victos minimum detrimenti passuros. Galli igitur Aneroestis consilium executuri, antè lucem motis signis per inferi maris littus cum maxima præda patriam repetebant. Sequebatur eos Consul, si aliqua rè beni gerendæ occasio daretur, eam non dimissurus: alioquin ex composito cum tanta multitudine timebat congredi. Per idem tempus accidit, vt alter Consul C. Attilius, quẽ

Galli præda onusti patriã repetunt.

cum

cum exercitu in Sardiniam profectũ prę-
diximus, aduectus Pisas contrario, quàm
Galli, itinere rediret Romam. Non lon-
gè aberant à Tusciæ Ciuitate Telamo-
næ Galli, cum quidam ex illis improuisò
in eos incidentes, qui Attilij exercitum
præcedebant, capti, non multum abesse
Gallos, & alterum Cõsulem ponè sequi,
confestim Attilio exposuerunt. Quibus
cognitis ille lętus, quòd inter duos potẽ-
tissimos exercitus hostes obiecisse fortu-
na videbatur, admiratus primum rei no-
uitatem in eos ducere constituit. Admo-
nitis itaque militum Tribunis, quid eos
agere velit, ostendit: Quousq; finat op-
portunitas, legiones aduersus hostes pro
cedere iubet: Ipse idoneum rei gerendę
collem propè viam conspicatus, cum ex-
pedita equitum manu occupare parat. Fe
cerant & idipsum Galli, sed præuentos se
à Consule cum ex captiuis intellexissent,
existimauerunt primò id ab equitibus fa-
ctum, quos L. Aemylius noctu præmisis-
set: demùm re diligentiùs explorata, ne-
cessariò esse ferro decernendum viderũt.
Galli à Romanis intercepti ferro decernunt. Instructa itaque acie Gessatas, atque In-
subres contra Aemiliũ, qui à tergo seque
batur, constituerunt; A fronte aduersus
Atti-

Attiliū collocati Taurini, & Padi accolæ Boij; Carros, & impedimēta extrà aciem reposuerunt; præda omnis in proximum tumulum delata, & complurium equitū custodiæ dimissa. Egregia arte ordines instruxisse Polybius tradit; nam bifrons acies, & aspectu hostibus terribilis est, & ad pugnam valde efficax, omni spe fugæ prærepta. Accedit his, quòd inuicē vtrūque caput se protegit, estq; alteri alterū auxilio. Principio in colle, quem Attilius occupauerat, est certatū, quo in loco cum summa virtute vtrinq; pugnaretur, tandē ab equitibus Gallorū fortissimè se gerens interceptus Attilius occidit, caputq; eius ad Reges delatū; primùm se prælio cępto colle is obiecerat, vt, si superati forent hostes, gloria confecti negotij penes se solū esset, qui antè collegam cępisset pugnam. Morte alterius Consulis haùd perterriti Romanorum equites non solum occupatum à se tumulum defenderunt, sed etiam viriliter occurrentes Gallicum equitatum fuderunt. Addebat his animos spes potiundæ victoriæ, quòd vrgētibus Gallos fatis Romano exercitu circumclusi videbantur. Terrore plena omnia. Classicorum sonitus, Gallorumque;

Galli medio ordine aciem instruunt.

Attilius Consul à Gallis occisus.

Equitatus Gallicus à Rom. fusus.

in immenſum vociferatio, & clamor nemini non formidabilis erat. Initium victoriæ Romanis dedere ipſi Geſſatæ; Nã cùm Boij, & Inſubres auratis quoq; armis conſpicui eſſent, Geſſatæ animi, magnitudine, qui ingentes ſpiritus in re militari concipiebant, huiuſmodi ornamentis abiectis antè omnes nudi capeſcebant pugnam, hoc ſe modo prædicantes magis expeditos ad bellum fore; quæ iactantia & ipſis, & omni exercitui perniciem tulit. Nam cum nudi eſſent, ſcutoq; tegerentur Gallico, ipſis admodùm breui grandia eorum corpora ſagittariorum ictibus maximè patebant, quos vel icciricò aduerſus Geſſatas collocauerant Romani, quòd eis ſuperandis aptiſſimũ hoc pugnatorum genus erat. Angebantur eò acrius Geſſatæ, quòd ex longinquo ſagitta vulnerati neq; hoſtem vlciſci poſſent. Quare gliſcente ira, plerumq; aciem percurrentes tùrbare, ſuis terrori eſſe, rabie omni omiſſa diſciplina agitari. Cæſis ad hunc modũ Geſſatis, Inſubres, Boij, Taurini excepere prælium, cœptumq; tandẽ cominùs pilis, & gladijs agi. Hic atrociſſimum certamen fuit, & vt animi viribus conſtãtior Gallus, Inſuber, cœteriq; erãt, ita

Geſſatæ Gallorũ ordines perturbant.

Romanorum victoria contra Gallos ex imparibus armis.

ita vſu armorũ Romano militi cedebãt. Gallis enſes grauiores ſunt, & cuſpide obtuſi; ſcuta debilia; quæ omnia commodius Romano ceſſerant, qui & clypeis validioribus vtebantur, & gladio breuiori quidem, ſed acuto, & expeditiori. Suſtinuit tamen impetum Gallus, donec è colle equites magno impetu deſcènderunt. Tũc omninò turbati omnes paſſim cæde equites citatiſſimis equis terga dare; pedites eo ipſo, quo cõſtiterant loco, deſperatis rebus occumbere. Tanta fuit animorum virtus, ſeù pertinacia magis, vt nè attẽta quidem fuga ceciderint omnes. Perijſſe eo prælio Polybius, & Oroſius auctores ſunt hominum XL. millia. Congolitanus Rex cum captiuorum decem millibus in poteſtatẽ hoſtium viuus perueuit. Aneroeſtes cum quibuſdã paucis comitantibus aufugiſſet, omnes vitæ tædio non diù poſt in ſemet vertere manus. Hic verò illud omittere incurioſi admodum eſſet, Fabium Pictorem, quem Oroſius auctorem habet, non apud Telamonem, vt Polybius, ſed apud Aretium prælio dimicatum ſcribere, & cum Attilius eſſet occiſus, qui pugnæ intererant, octuaginta tribus millibus cæſis turpiter

Congolitanus Gallorum Rex capitur.

fugiſſe; qua fiducia elati Galli, cum haud ità multò poſt manus iterum cōſeruiſſēt, à Romanis ea clade fuſos, vt quadraginta millia hominum deſiderata ſint. L. Florus cum Brittomaro duce ab Aemylio victos Inſubres ſcribit, diſcintosq; in Capitolio, vt eorum interuerteret votum, qui non priùs balthea ſoluturos iurauerant, quàm Capitolium aſcendiſſent; nam his geſtis rebus L. Aemylius ſpolia hoſtium miſit Romam, & vt Polybius teſtatur, depopulatis locorū agris, ditato omnis prædæ genere exercitu, reuerſus, armis, & torquibus (ornamenta ſunt, quæ patrio more circà collū geſtare Inſubres conſueuere) Capitolium ornauit. Decretus illi triumphus, captiuique antè currum cum præda ducti. Sequēti anno Cōſules creati ſunt. T. Manlius Torquatus, Q. Fuluius Flaccus. Venerat in ſpem Senatus ex omni Italia deturbādi quicquid erat Gallici nominis, Quare vtrumque Conſulem primò aduerſus Boios mittūt; eos celeriter in ius, & ditionem ſuā redegerunt. Scribit Strabo ſuperatos à Romanis Boios agro expulſos fuiſſe, & ex Italia digreſſos cum Tauriſcis iuxtà Hiſtri flu-

Galli in Triūphum ab Aemilio ducti.

Manlius, & Fuluius Coſſ. contra boios.

fluminis ripam regionem occupasse. Id non hoc bello factũ; sed priùs paulò credere libet. Sanè nec perpetua fuit ea Gallis sedes; Transijsse in Noricum recentiores tradunt, à quibus prouincia Boiariæ etiàm hodiè tenet nomen. Duxere dein Consules in reliquos Gallorum Insubres. Polybius multitudine imbrium, pestilentiaq; deteritos destitisse à bello, Romamque redijsse confirmat. Pugnantia his scribit Orosius, Insubrum xxiij. millia tunc occisa, capta quinque millia. Maior apud me illius est auctoritas, nisi à Fabio Pictore hoc sumpsisse Orosium crederem. Fuere autem hi Imperatores, qui primi Romana arma trans Padum protulerunt. Post hos Cõsules facti P. Furius, & C. Flaminius. Hi rursùs in Galliam profecti, Ananes, qui propè Apenninum habitabant, in societatem recepere. Versus deinde in Insubrum agros furor belli. Constiterat Flaminius propè Adduæ, & Padi cõfluentes. Hic, dùm amnem transmittit, dùm castra munire vult, ingentia ab Insubribus, qui eum prohibituri maxima multitudine conuenerant, incõmoda accepit

Tidẽ, Cõsules contra Insubres.

Furius, & Flaminius Coss. cõtra Insubres.

nec iam periculis pares erant Romani. Quamobrem ab eo discedentes loco in Cænomanorum agrũ profecti sunt. Eorum vrbs erat forum Diugutorum, quã nostris temporibus oppidum Cremã vocari eruditissimi quique sentiũt. Illic cõstitisse verisimile est. Adiuti Cænomanorum, quos in societatem asciuerant, armis, superiora, quæ ad Alpes spectant, loca tenuere; Demùm in Insubrum agros descenderunt, ferro, & igne omnia vastaturi. Præfuisse Insubribus Aristonicem Ducem Florus tradit. Hic consilio cum proceribus communicato, quòd videret omninò decreuisse Romanos patrijs sedibus eos deturbare, fortunam belli experiri decreuit. Igitur sublatis ex Mineruæ templo, quam præcipuam colebãt, signis, apparatisq; cęteris belli instrumentis, Mediolano discedentes aduersus hostes intrepidè sunt profecti; Hinc propè illos metati castra, hominum fermè quinquaginta millia erant; plena populo etiàm tunc, nedùm ætate nostra, Vrbe Romani, qui se numero inferiores planè nossent, Cænomanorum auxilia implorabãt. Suspecta erat illorum fides, nec eiusdem nominis viris (Galli enim omnes) videbatur

Forũ Diugutorũ hodie Crema

Cęnomani cõtra Insubres.

Aristonic⁹ Dux Insubrum.

Cænomani Romanis suspecti.

tur multùm credi debere. Sic non parũ consilij ancipites extricauere sese tandẽ. Iũctus ponte stabat Addua. Cęnomanos omnes transire ad vlteriorem fluuij ripã iubent; tùm rescindunt pontem. Visum id factu optimum, quòd & facultatẽ Cænomanis se Insubribus in ipso prælij discrimine iungendi surripuèrunt; tùm etiã quòd omni abscissa spe fugæ Romanus miles necessariò acerrimè pugnam aggredi cogebatur. Mox instrui cœptę acies; Qua in re Flaminius Consul artis se belli cę inexpertum, rudemq; ostendit. Elegerat ille locũ nequaquàm Romanis armis idoneum, deliqueratq; in eo, quòd in re militari primum perito Imperatori esse debuit. Tàm propè enim fluminis ripam erexerat aciem, vt referẽdi pedem, quod Romanorum proprium est, facultas omninò nulla relinqueretur; vt, si vel tantillũ retrocedere milites esset opus, Adduæ fluuio pręcipites mergerẽtur. Superiores tamen eo prælio fuerunt Romani, Tribunorum prudentia, & astu. Animaduerterãt hi anterioribus bellis Gallorum gentem primo impetu supra humanas vires esse, mox paulatim labescere, & niuium modò longiore motu quasi Sole laxari; enses

Flaminius Cos. belli imperitus.

præterea habere nõ agiles, qui vnica plaga fortissimi ad crebros ictus erant inutiles. Acceptas itaque à Triarijs longiores hastas antesignanis tradidere. Sic incepta pugna Insubres lanceis percussi, his incidendis primum illum animi ardorem effudere, tùm cominùs vadentes Romani phalange structa cædere hostem paulo securiùs cœperunt. Nam cum Insubrum, vt longiores, & graues, ita nequaquàm acuti gladij essent, non nisi ex loci intercapedine cæsim ferire hostem poterant. Contrà verò Romanus miles edoctus à Tribunis, quàm maximè poterat illi proximus ense aptior, punctim Insubrem eluso eius ictu aggrediebatur. Magna tunc strages facta; trucidata esse Insubrum octo millia, capta decem, & septem Orosius est auctor; Numerũ supprimunt Polybius, Florusq; Omnino magnam cladem accepere Galli; Nam indomita armorum ferocia gens haud aliter à Rom. Senatu supplex per legatos quæsisset pacem. Vouisse eos, antequàm pugnæ incubuissent, Marti suo de hostiũ præda torquem scribunt quidam; Quam ob causam Flaminius Ioui de ipsorum torquibus, quos bello fuerat adeptus, tro-

pheum

pheum erexit. Nobilior fuit ea victoria Consulis, quòd cõtemptis auspicijs, quibus pugnare prohibebatur, superior tamen euasit; Qua fiducia apertè potuit cognosci vanam esse auspiciorum fidem. Fecisse idem aduersùs Parthos pugnantem Lucullum veteres scriptores tradunt, qui nefasto die ex his, quos atros vocant, initurus prælium, submonentibus id amicis, Ego, inquit, ex atro felicissimum Romanis reddam. Cuius dictis fidem fecere minima manu fusæ innumerabiles hostium cateruæ; vt religiosas mortalium superstitiones vterq; Imperator non obseruãdas experimẽto suo docuerit. Peperit tamẽ id famæ Flaminij maximam inuidiam; Nàm redeũti, & multa referenti spolia populus contempsit ire obuiam; nõ multũque abfuit, quin triumphi decora non assequeretur. Iusta videbatur subesse causa pręsertim religioni deditissimæ gẽti. Nã cũ Augures vitio creatos esse Cõsules dicerẽt, Senat⁹ eos è vestigio ab expeditione reuocãdos esse cẽsuit. Flamini⁹ post superatos hostes resignare distulit litteras, vt victore exercitu rediens facesseret iussa. Tulit id ęgrè Popul⁹, tanq̃ ꝑ superbiã factũ, coactũq; deponere Imperiũ vix priuatim trium-

Auspiciorũ vanitas.

tim trium-

triũphare est passus. Potuit ea Po. Rom. seueritas temerarium Flaminij animum flectere, sed eum dare pœnas cogebant vltores Dei. Siquidẽ triennio fermè post contrà auspicia, mores secutus suos, Annibali congressus, clade exercitus, & sua insignem Thrasimenum lacum fecit; ac tùm quoque concessere fata, vt Insubris Equitis manu peremptus, à se interfectorum vmbris litaret. Igitur dum tot cladibus affecti Insubres pacem à Senatu petunt; M. Claudius Marcellus, C. Cornelius Consules dicti sunt. Sollicitauere statim plebem, vt quò minùs pax conficeretur, prono ad eam Senatu ipsi intercederent. Obtinuisse meliorem causam, ictũque fœdus Plutarchus scribit, sed culpa Insubrum ruptum, ascitis in societatem Gessatarum triginta millibus. Ipse Polybij sententiæ accedo, qui priusquã quicquam à Senatu Galli impetrarent, festinasse cum exercitu vtrumq; Consulẽ tradit, debellasseq; interim petentes pacem hostes. Cognito itaq; Insubres Marcelli aduentu, quòd ipsi tot prælijs lassi essẽt, Gessatarum triginta millia conduxere, atq; his libertatem suam tueri decreuerunt. Dissentit, & hic Plutarchus, trigin-

Claudius Marcellus & C. Cornelius Cos. aduersus Insubres.

Insubres triginta milia Gessatarũ cõducũt.

ta millia Insubrum in armis fuisse ratus, maioremq; Gessatarum exercitum, quẽ non Insubrum mercenarij, sed spõte sua traduxissent. Et id quidem Brittomaro duce. At hunc Liuius, & Florus non illis, sed Insubribus Principem attribuunt, vt in hoc quoq; veterum fidem non ab re aliquis requirat. Pirmauere Gessatæ præsidio Acerras Vrbem, quã inter Padum, & Alpes fuisse superiùs quoque diximus. Eam vterque Consul obsidione cingere decreuit, procedebatq; in dies arctior, quòd nihil subsidij ferre Insubres poterant, medijs locis à Romano exclusi. Quamobrem partem copiarum (decem millia fuisse tradit Plutarchus) ad obsidendum sociorum Pop. Romani oppidũ Clastidium mittunt, existimantes, vt illis suppetias irent, ab Acerris soluturos obsidionem Romanos. Id dùm cognouisset Marcellus, relicto ad Acerras Collega, cum equitatu, expeditiorumq; militum parte obsessis ferre opem contendit. Cõfestim hoc audientes Gessatæ, duce Brittomaro, in aciem prodeunt; Consulem manifesta se clade oppressuros opinãtur, quòd paucos secũ pedites haberet, equestriq; prælio certandum foret, quo pugnę gene-

Britomar' Gessataiũ Dux.

Acerræ præsidio firmatæ.

Acerrę Obsessa à Romanis.

Clastidiũ à Gallis Obsessum.

genere cunctos se mortales superare arbitrabantur. Marcello nec suorum corpora curare, nec vllum quieti tempus permittere celerrimo hostis aduentu licuit. Inceptum igitur certamen; Primo congressu pauxillum superiores fuere Galli, donec eorum equitibus à Romano equitatu pariter circumuentis inclinare ad Romanos victoria cępit; mox fusi, fugatiq; hostes plurimi; victorum metu Padū ingressi vorticibus sunt absorpti; captiui tamen, & complures fuere. Eò ignominiosior clades, quòd multi à paucis superati essent. Qua in re plurimum Marcelli virtus enituit, quòd qui multitudine hostium superari se videret, ità aciem instruxit, vt dexterum sui exercitus cornu sinistro Gessatorum alæ iungeret; reliquam autem exercitus partem à dextro hostium cornu longè remouens, quasi veru directam ostendit; Ità cum eorum lęuam à tergo, & à lateribus cęderet, quòd præstantissimos quosque in dextero suo cornu collocauerat, in fugam sunt versi hostes; nam suis laborantibus nec à dextra ala, nec à media acie succurrere prohibebat Romana acies, sese longo interuallo porrigens. Nec minùs manu,

Victoria Rom. contra Insubres & Geisatas.

Marcelli virtus & Bellandi peritia.

quàm

quàm ingenio victoriam sibi peperit Cõsul; Cum clamore, & pollicitationibus in ipso pugnæ cardine suos adhortaretur, fremitu belli equo perterrito eius impetu cessim retrò ferebatur. Quapropter veritus ne tali prodigio tepescerent militum animi, attractis confestim habenis in hostes equum conuertit, & vt consilio, non casu id euenisse crederetur, supplex adorauit Solem (Romanorum vtique mos est, antequàm manum conferant, salutare Deos, tametsi orientem eum colere peculiarius est in Syria militantibus) inter confertissimos hostes mox progressus opima spolia vouit Feretrio Ioui. Properabat ad votum fortuna belli; nam visus illi Viridomarus, & Regia planè statura, & armis auro, atque argento fulguris instar rutilantibus, ostendit se esse Ducem. Ea itaque arma fore arbitratus, quibus vota solueret, virum adoriri maturat. Nõ detrectauit Dux singulare certamen; sed prior Marcellus hasta illi perfosso thorace simul equi viribus innixus resupinum deturbat, rursusq; bis vulnere repetito exanimẽ reddit. Morte regis facti hostiũ cunei

Romani ante pugnã Deos adorant.

Marcellus Viridomarũ singulari contamine occidit.

cunei dedere terga ; Tùm ephippijs desiliens Consul, apprǽhensis Viridomarij exuuijs, cœlum suspexit; atq; O magna; inquit, qui Imperatorem gesta vides, & probas, Feretrie Iupiter, En tertius ego Romanorum Dux, atq; Imperator ducē simul,ac Regē propria occidi manu. Tu cape, quæ tibi opima spolia do, dico, & vicissim lætis successibus res aduersùs hostes nostras prosequere. Sic effatus belli reliquias persequi statuit. At Galli, qui apud Acerras remanserant, simul atque suorum stragem Clastidij acceptam audiuere,celeri fuga Mediolanum contendunt. Præcipua hæc etiam tunc Insubrū, vt Polybius scribit,erat vrbs,pro qua,vt pro amplissima metropoli æquum fuit, Galli strenuè pugnabant. Persecutus fugientes est alter Consul Cornelius, qui infeliciter dimicans obsidione circumueniri se permiserat, vt Plutarchus auctor est.Veriora tradunt alij. Cum non lōgè à Mediolano exercitum ductasset, nemine obuiam prodeunte, agrum omnem depopulatum regredi cæpisse. Tùm Galli abeuntem persecuti extremum agmen lacessere; plerosq; Romanorum trucidare, alios in fugam vertere, Quæ conspicatus

Marcellus Feretrio ioui opima spolia dicat.

catus

ſpicatus Conſul, conuerſis legionibus, omnes ad capeſcendum forti animo prę-lium cohortatus eſt. Paruere mandatis Romani audaciſſimè contra Gallos pugnantes vicere; Nam tot nuper affectus detrimentis Gallus non repugnauit diù, ſed reuocato gradu in proximos montes (eos opinor, qui Leuco oppido imminēt) victi aufugere. Hos aliquandiu fugientes inſectatus Conſul, Mediolanum demùm profectus, Vrbem in Po. Rom. poteſtatē redegit. Sic deſperatis rebus ſuis, & cęteri fidei Romanorum ſe, & fortunas ſuas credidere. Eorum exemplum imitatæ, & vicinæ gentes idem fecere; Et ita huic bello impoſitus finis, domitaq; Geſſatarum arrogantia, qui ſe victores fore rati, Romana arma Vulcano; vt L. Florus ſcribit, promiſerant. Receptę vrbis Mediolani titulum Cornelio tribuit Polybius, Marcello Plutarch⁹, & Oroſius, qui ab eo cęſa hoſtiū triginta millia refert. Diſcrepant, & alio modo maximi duo hiſtoriæ ſcriptores. Plutarchus enim Iuſubres in armis fuiſſe comparato exercitu poſteris tradidit: Antiquior ille, & iccircò maioris fidei, ſolos Geſſatas geſſiſſe bellum, eorumq; corpora ſolùm cæſa ſcripſit; Cui, & ac-

Mediolanū à Rom. captum.

& accedere Orosius videtur. Vtcumque sit haud quaquàm magni refert, cum illud constet, tùm primùm Insubres subactos cessisse Romanis. Etsi minimum de Mediolanêsium iure minuit illa victoria; mansit libertatis nomen, nec externos Magistratus, aliquaue onera agnoscebãt. Creauere Reges more suo, & finitimis ne mine consulto indicere bellum fas erat; Domiti vt amicitiam Romanã agnoscérent, nondùm, vt parerent, suis legibus; suo iure vtẽtes. Quieuere interim anno; Mox in Taurinos mouere bellum, variáque victoria protrahebatur tempus, cum legati Annibalis itineri sese in Italiã accingere decernentis, vt simul fœdera percuterent, venere. Norat Annibal superioribus prælijs Insubrum infensos ergà Romanam gentem animos. Quamobrem in maximam spem venerat eorum nanciscédi amicitiam. Côuenere itaque clam Romanos huiusmodi fędere, vt Annibal Insubribus, Insuber Annibali contrà Romanos auxilio esset; Bona vterque fide ageret; Si Insubrem aliquis ab Afro iniuria se affectum quereretur, eius rei iudicium penes Carthaginensium magistratus; aut Imperatores, qui in Hispania cum imperio

Insubres aduersus Taurinos.

Insubrum cũ Anniba le fœdere.

rio erant, agitaretur. Quòd si cõtrà Carthaginenſis ab Inſubri iniuſti aliquid fuiſſet paſſus, Inſubrum mulieres, diſceptatrices eſſe debere. Cur iniuriarum cognitionẽ Inſubres fęminis conceſſerint, quòd mirum fortaſſe alicui videri poterit, Polienus Macedo, & Plutarchus oſtendunt. Namq́ue Galli, priuſquàm Belloueſo Duce ſuperatis Alpibus nouas in Italia ſedes quęſiſſent, ſeditionibus domeſticis cousq́ue ſunt agitati, vt ciuilia bella ſuſcitarent; Cumq́; ferro accincti alter in alterius perniciem conſtitiſſet, eſſentq́; diſcordiarum finem quęſituri, inter vtrumque exercitum mulieres progreſſę, precibus, lachrymis, gemitu adeò flexere virorum animos, vt depoſitis iurgijs, atq́; omni odio vnuſquisq́ue ad penates ſuos reuerteretur. Hinc apud eos orta cõſuetudo, ſi quid de bello, aut de pace tractãdum eſſet, mulieres ipſę diiudicarẽt, tùm quæcumq́ue cùm ſocijs controuerſia naſcatur, ex fęminarum ſententia componi eam iuſtum iudicant. Hac itaq́ue conuẽtione cum Inſubribus Annibal amicitiã contraxit; quàm vel inprimis conciliauit aurum per legatos illis datum dono. Cognouerat enim maximi momenti hanc

Insubrum regio fertilissima. societatem fore, quòd regionẽ Insubres possiderent fertilissimam, & hominum multitudine refertam, vt siue in eorum agro cum Romanis dimicandum esset, siue noui comparandi exercitus, huiusce accessionis ergo iuuare facillimum foret. Sperabat prętereà fauentibus Insubribus per angustos Alpium saltus integrum, & nullo diminutum pręlio exercitum tradu cere. Capta itaque auro gens, haud difficulter in eius sententiam accessit. Certiores facti de Annibalis in Italiam cona tu Romani, quòd de Gallorum fide dubi tarent, omni studio ad perficiẽdas, quas circà Padum duxerant Colonias, incumbebant. Placentia hæ fuerant, & Cremona; Vici priùs Gallis habitati, & ignobiles, Conditę, & auctę tum demũ propugnaculi loco aduersus trans Padũ agẽtes Gallos; & si qua alia vis per Alpes irrueret. Consules declarati T. Sempronius, & P. Cornelius Scipio: Aedificata iam erant mœnia, structęq; priuatorũ domus; Quamobrem Oppidanis, vt intra triginta dierum spatio adessent, mandatum; Singulis Colonijs hominum sex millia decreta; Aegerrimè hoc tulere adempti pręsertim agri causa Insubres, & Placentia & Cremona Rom. colonię deductæ.

Boij.

Boij. Quamobrem arreptis de repente armis obsidum, quos superiori bello dederant, securi tumultu omnia implentes, in eum ipsum agrum hostiliter venerunt. Terruit eorum aduentus non multitudinem tantùm, sed & Romanorum Triumuiros, qui ad agrum assignandum venerant, vt Placentiæ mœnibus adhùc non sat recenti opere coactis diffisi, Mutinã cõfugerint. Hos ꝑsecuti Galli obsidione Vrbem cinxerunt. Verùm gens nequaquàm expugnandis muris apta, necessarijs præsertim ad hæc instrumentis defectis, dolo captandum hostem iudicauere. Simulatum itaque de pace agi: Tùm captis, qui euocati ob id ipsum erant, Romanorum legatis, non aliter dimissuros se eos dixerunt, quam si sui obsides, quos priori anno Romanis dederãt forent redditi. Scribunt alij non violato iure gentium captos legatos, sed metantes agros Triumuiros ab hostibus interceptos fuisse. Prioris sententiæ auctores Gallos dãnant, tanquàm fidei, & iuris, quòd à natura hominibus insit proditores. Eorũ patrocinium meum non est. Exemplum certè in alijs probabile fuit; Cum negauit, Themistocles ab Athenis redituros lace-

Triumuiri Gallorũ ca multũ fugiunt.

Galli à rebellionis nota defensi.

dæmoniorum legatos, ni & ipse ab ipsis ad Atheniẽses foret remissus. Quòd igitur tanquàm egregiè factum à Græco celebrant auctores, quomòdo circà calumniam in Gallo milite notari possit, certè non video. Cum hæc L. Manlio, qui tũc cum imperio vicinis in locis agebat, nunciata essent, accensus ira Imperator obsessis ferre auxilium properè parat. Cognouere id Galli, Quocircà positis insidijs, venientem temere ex syluis, quæ circa viam incultæ, & arduæ erant, erumpẽtes aggrediuntur. Ibi magna Romanorũ donec ægrè in apertos cãpos euasit Consul, strages facta; deinde munita ab eis castra Gallis aggredi spes defuit. Cum sequẽti die de integro Manli⁹ cępisset iter, & adhuc clausis locis duceret agmen, iterùm eos aggressi Boij, magna omniũ trepidatione, octingentos cæciderũt; Signa sex ademere; reliqui præcipiti, vt Polybi⁹ ait, fuga Tãctum Vicum Pado propinquũ contẽderunt. Hoc tumultu Romam perlato, veriti Patres, ne diuturna obsidione Romani periclitarentur, C. Attilium Prætorem cum legione vna, & quinque sociorum millibus obsessis auxilium ferre iubent. Consuli, vt in eorum, qui ceciderant,

Galli Rom. insidijs circũueniunt.

Boij Rom. cædunt.

derant, locum delectum habeat, mandāt. Interim Manlius Cænomanorum armis adiutus aduersùs crescentem indies multitudinē, quanto fortiùs poterat, sese tutabatur. Quare eius debellandi spe amissa discessere Galli, iunxitq́; se Consuli Attilius Prætor, cum nihil memoratu dignū hostium discessu liber fecisset. Dum hæc aguntur, Insubres, & Boij regulos suos trans Alpes ad Annibalem Rhodano iā traiecto spe plenum mittunt. Ipse aduocata concione per interpretem, vt milites ad traijciendum hortentur, rogat. Fecit hoc libens Gallus, se, cœterosq́ue Cisalpinæ Galliæ incolas auxilio futuros pollicetur; Omninò ad iter per Alpes se accingant; fore illud tutum, nec necessaria aliqua re egens; tùm non admodū difficile; Tantam esse locorum, per quos profecturi sunt, opulentiam, vt ea vel maximis ærumnis possit vnusquisq́; comparare; Præterea eos socios ipsis fore, quorum virtus Populo Romano superioribus annis fuerit formidolosa. His, aut certè similibus alijs cōpluribus dictis reguli abiere. Fuerunt & ex horum Comitatu, qui in castris remanerēt. Hos ad exploranda loca, barbarorumq́; qui in Alpi

Insubrum & Boiorū legatio ad Annibalē.

bus habitant, apparatus, secùm Annibal retinuit. Post hæc cum exercitu profe-ctus egregiam Insubribus aduersùs Taurinos operam nauauit. Mouerant Taurini Insubribus bellum, gerebantq; acriter. Annibal, quòd videret Taurinos sibi infensos esse, Insubrum partes fouit, validissimaq; eorum Vrbe per triduum expugnata aduersæ sibi factionis homines plurimos interfecit. Ex hoc tantus alios barbaros terror inuasit, vt vicini omnes se spontè ei dederint; Idem palàm facturi etiàm Insubres, vti initio statuerāt, ni defectionis operiētes tempus Romani Cōsulis aduentus oppressisset. Iccircò quieti nihil nouabant; quin nonnulli se Romanis addiderant socios. Quamobrem haùd cunctandum ratus Annibal, præclarum aliquod facinus aggredi decreuit, vt cœteros ad Carthaginēsiū partes amplectēdas audentiores faceret. Armis itaq; cum Romano consule decernere quamprimū deliberauit. Propè Ticinum congressus Cornelio Consuli eum fudit. Pugnauere eo prælio fortiter Galli Insubres, quos auxiliares equites Scipio in fronte collocauerat, & vnà cum reliquo equitatu vulneratum Consulem in medium agminis acci-

Annibal pro Insubrib. contra Taurinos.

Insubres ad Ticinū cū Annibale fortiter pugnāt

accipientes reduxerunt in caſtra. Eius ſer uati Ligur ſeruus certiorem fama gloriā tenet. Victori prima pugna Annibali ſe pars Inſubrum iungere feſtinauit; Tum qui in caſtris Romanis erant Galli, popu larium defectione audita, ſtatuto inter ſe tēpore apud Placentiam, quo ſe loco cō tulerat cum exercitu Cōſul intēpeſta no cte trāsfugerunt; Duo millia peditū erāt, ducenti equites. Hi cū oēs ſomno intētos animaduertiſſent, in tētorijs priùs armati vbi cōſtituta hora aduenit, exiuere, obuiosq; Romanos, tū ipſos vigiles trucidāt. Illos Annibal benignè ſuſceptos, ingētia munera pollicitus, ad ſuos dimittit, vt, ſi quid adhùc repugnarēt, ad Carthaginēſiū ſocietatē vel hortarentur, vel impellerēt. Scipio eā defectionē oēs Gallos ſecuturos ratus, & ſi grauis etiā vulnere, veritus, ne illi quoq; noui hoſtes accederent, noctis inſequētis quarta vigilia ad Trebiam fluuiū, ꝙ is colles equitatui impeditores haberet, mouit caſtra. Secutꝰ eſt, & Anni bal. Hic cū eos Gallos, ꝗ inter Trebiā, & Padū habitāt, fide ambiguos, ſuā, & Romanorū gratiā aucupari cognouiſſet, iratꝰ ꝙ ſe Gallorū accitu in Italiā ad eos liberādos veniſſe diceret, alios Gallos, & Numi

Defectio Gallorum à Roman.

das equites misit, qui parum illud agri depopularentur, ac diriperent. Egentes ope qui premebantur, Galli Romanos Consules implorant. Fuit illis præsto cum equitatu alter C. Sempronius, qui raptorem Insubrē nactus, de diuisione prædæ simul certantem, ingenti cum terrore, & cæde affecit; Adiutus suorum consilio instare iterùm Gallus, Consulisq; copias retrò compellere, donec & illæ auctæ insultantem coegerunt recipere se in tutum. Fecerat hæc pugna feroci alioquin Sempronio animos, parabatq; acie decertare. Id cum ex eius natura futurū crederet Annibal, tùm Gallorum exploratores manifestissimum fecerunt. Speculabantur in vtriusq; castris securius, quod & ex eis aliqui Romanis militabant; pugnatumque iterùm est ad Trebiam. In exercitu Carthaginensium decem millia Insubrū, Boiorumq; erant. Hi pedites omnes. Hi in media acie collocati, licèt maximum victoriæ momentum, aliquam cladem accepere. Tertia fuit apud Thrasimenū pugna; conflictati priùs cum niuibus, frigoreq; in Apennini transitu fuerant Galli, perijtq; eorum maxima pars; cœteros duxit Mago; nihilominus interfecti propria manu

Romani ad Tubiam victi.

manu cõſulis gloriam Ducarius Inſuber eques tulit. Hic. C. Flaminium pugnantem conſpicatus, popularibus ſuis teſtatus eum fuiſſe, qui Inſubrum legiones cęciderat; agros, & vrbes erat depopulatus, hanc ego, inquit, victimam manibus peręptorum fœdè ciuium dabo; Subditisq́ue confeſtim equo calcaribus per confertiſſimos hoſtes ferro aperit viam, armigerumq́ue qui irruenti ſe obtulerat, transfodit, dein ipſum Conſulem Lancea traiectum deijcit equo; ſpolia detrahere parãtem arcuiſſe Triarios obiectis ſcutis Liuius eſt auctor. Addit Plutarch⁹ nõ priùs inclinatam Romanorum aciem, quam à Ducario occiſus ſit Conſul. Nunquàm ſatis laudatus vir; mallem diuerſas ſecutum partes. Nec ſanè minus fortiter ſe in Cannenſi pugna geſſerunt Galli. Equites ab Annibale in læuo cornu fuere poſiti, maxima parte Inſubres, qui pedites militabant, cum Tranſalpinis Gallis, & Hiſpanis inter mediam Afrorum aciem collocati, primi peperere victoriam. Nã Romanæ aciei denſitate oppreſſi, diſſolutis cuneis referre pedem cœperunt. Romani audacius inſecuti facilè perruperũt ad Afrorum ſubſidia; At Galli diſpoſitis

Ducarius Inſuber Flaminiũ obtruncat.

Inſubrum virtus in Cannenſi pugna.

rurſus

rursùs in finũ militibus, in Lunæ modum nitendo instaurauere agmen; Sic à tergo clausi, hinc Afris, hinc Hispano, Galloq; milite pressi; memorabilem illam cladem accepere; Perierunt tamẽ eo prælio Gallorũ quatuor millia. His affectos stragibus versus fortunæ impetus ex hoc tempore iuuare cœpit, magis Hispano, & Afro, quàm Insubri, quàmuis easdem sequenti partes, infesta. Transierat Asdrubal Alpes, vestigia fratris imitatus, nouumq; exercitum Insubri quoque pedite auxerat; perueneratq; iàm in Senensem agrum; Ibi cum Romanis cõfertę manus; fusus cum maxima clade Pœnus est, cæso etiam Duce. Insuber modico detrimẽto affectus, quòd bona pars non interfuit prælio; qui adierant, obiectu collis se protexerunt; Postera die abeuntes simul cũ Ligurum gente persequi destitit Consul, & suadẽtibus, nè eos cladis immunes discedere pateretur, quòd vno agmine fugiẽtes, sinè signis, sinè imperio, & ordine, vna militum ala potuissent deleri: Supersint (inquit) hostium cladis, virtutisque nostræ nuncij. Post paulo à Balearium minore Insula, vbi in hybernis fuerat cũ exercitu, in Ligures venit Mago, captaq; aduen-

Insubres cũ Asdrubale cõtra Rom.

aduentu improuiso vrbe Genua, exercitum, quàm adduxerat, maiorem habere cœpit, confluentibus vndiq; in eius auxiliũ Gallis. Tunc accersiti etiam Insubres, quorum cum maxima multitudo conuenisset, benignè allocutus, se missum ad eos in libertatem vindicandos à Romanorũ iniurijs dixit; proinde æquum esse eorũ se subsidijs iuuari: Multa hominum millia ipsis armãda, si Romanorum armis resistere velint. Insubres ad hæc summã esse voluntatẽ suã dicebant, sed duorum Consulum exercitibus prohiberi, quorũ alterum in finibus suis haberent, alterum in Etruria, nõ longè à conspectu suo: nõ audere se palam quicquam suppetiarum Pœno ferre, ne irritatis Romanis vastitate agrorum luant pęnas; Posse idẽ comodiùs per Ligures fieri, qui lõgiùs absint; Si secreto quicquã possent, & commeatu, & cęteris rebus nõ defuturos. Sic à Magone dimissi. Interim ille clã stipẽdijs suis quãplurimos allexit, nihilq; oĩnò, quod paulo occultiùs fieri posset, frustra ab Insubribus expetebat. Palam tot affecti malis quieuere, donec pulso Italia Annibale, cõfectoq; Punico bello arma iterũ sumpsere. Cõsilij auctor fuit Amilcar Pęnus

Insubres cũ Magone palã nõ consentiũt contra Rom.

qui

qui de Afdrubalis, vel, vt alij exiſtimauere, Magonis exercitu in his locis ſubſtiterat. Iunxerunt ſeſe illis Boij, & Ligures, & Cænomani, Placentiãq; coactis viribus expugnatam diripuerunt, ferro, & flãma ita omnia fœdauere, vt vix hominũ duo millia morti, vel captiuitati ſuperfuerint. Profecti dein Cremonã eadem clade eam affecturi, ni vicinæ coloniæ detrimento territi ciues diſpoſitis per mœnia armatis ad obſidionem tollerandam ſe pręparaſſent. Furius Purpureo, qui tũc Prouinciæ præerat, cum tunc Arimini, eſſet, ad Senatum ſcripſit, nobiliſſimarum Coloniarum, quæ nec Punicis armis ceſſiſſent, alteram captam, alteram obſidione cingiſſe auxilium non tuliſſe, quòd hoſtes plus quadraginta millibus erant, & animis capta vna Vrbe pleni; ipſe vero vix quinque ſociorum millia duceret; noluiſſe in manifeſtam perniciem eos periculis obiectari. Litteris in Senatu recitatis, magna admiratio Patres cœpit, eo tempore nihil minùs, quã Gallicos tumultus fore exiſtimantes. Decreuerunt igitur, C. Aurelius Conſul Arimini exercitum conuocaret; Si ipſe per Remp. minus poſſet, Furio Prætori domandi Gallos prouinciam

Galli cum Amilcare arma ſumunt Placentiã expugnant.

Cremòna à Gallis obſeſſa.

Furius prætor cõtra Gallos

uinciam demandaret. Missi Carthaginẽ legati, qui de Asdrubalis motu quererẽtur, & vt ab illis reuocatus facinoris incepti pœnas daret, postularent magis, quã peterent. Cõuenerant iam milites apud Ariminum. Tum Furius Prætor magnis itineribus Cremonã versùs properauit. Habebat secum duos legatos C. Lectorium, & P. Titinium. Tàm repentinus fuit eius aduentus, vt hostes per agros palantes nactus potuerit rem bene gerere; Abstinuit tamen prælio, vt lassitudini militum consuleret. Galli suos clamore ex agris reuocauerunt, reduxeruntque in castra. Sequenti die pugnaturi in aciẽ prodeunt; nec moram fecit Prætor. Dextera ala, quæ ex sociorum exercitu erat, in prima acie stetit; Huic præfuit ipse, Legionibus, quæ in subsidijs positæ erant, M. Cęcilius; Equitibus L. Valerius Flaccus, Præfecti. Vix instruendi spacium fuit. Irrumpebant Galli, omni conatu dexteram alam oppressuri; Vbi id minùs procedere vident, vtrumque cornu circumuenire, quòd multitudine superarẽt, properabãt. Animaduertit & id Prætor. Quare deductis primæ alę vtrinque in auxilium legionibus dilatauit aciem; simul

legatis

legatis imperat, vt Romano, & sociorum equitatu cornua hostium infestẽt; Sic ab equitibus cornua, medij à legione pulsi, factus etiàm in Castra, quò fugientes cõcurrebãt, impetus, minùs sex millia hostiũ inde euaserunt; cæsa, captaq́ supra quinque, & triginta millia; Signa militaria septuaginta, cum Carpentis ampliùs ducẽtis, quæ omni genere prædæ erant plena. Eo bello interfectus belli auctor Amilcar, & tres Gallorum reguli. His Romam nunciatis, per tres dies supplicatio habita est. Decretus dein Furio, Fuluium Orosius appellat, Triumphus, Repugnauere tamen factione Consulis, pleriq́; Senatores, quòd non suo nomine, sed Consulis gessisset bellum. Tulisse in ęrarium tradunt tercentum viginti millia ęris; argẽti centum septuaginta millia põdo. Captiui, & hostium spolia penès Consulẽ fuere. Sic pro debellatis habiti Galli, & Ligures. Restituere amissum cęteris decus Insubres; Nam cum sequentibus Consulibus eorũ fines esset ingressus temere C. Bebius Pamphilus, propè cum toto exercitu est circumuentus. Periere Romanorum supra sex millia, & sexcenti milites; qua

Galli magna clade vincũtur.

Furius de Gallis & ligurib. Triũphat.

Bebius ab Insubrib. cũ exercitu occisus

qua clade accitus ab Vrbe L. Lentulus Consul, increpito acerrimis iurgijs Prætore, reliquias exercitus accepit. Re tamē nulla memorabili gesta reuersus, & ipse est Romam. Creati nō multo post Consules Cn. Cornelius Cethegus, & Q. Minutius Rufus, Ambo in Galliam profecti, Minutius à Liguribus orsus est bellum, & victor illis leges dedit, terminosq; quòd de finibus inter illos lis esset, constituit. Durant adhuc ære incisæ formulæ, quas ætate nostra in Procobera valle inuentas Genuenses in foro publico, vetustatis monumentum, collocauerunt. Cethegus per Boiorum agros prædabūdus accessit trāsgressō Pado. Iunxerant hi se Insubribus, & Cænomanis. Mox audita suorū agrorū calamitate, redituri postulauere, vt secū Insubres irent. Negauere illi se sua deserturos. Ità diuisis copijs Insubres cum Cænomanis propè Mincium amnem castra metati sunt. Ab his infrà quinque millia passuum consedit Consul, legationibusq; clàm Cænomanorum animos tentare cępit, & quòd citrà seniorum auctoritatem eos in armis esse cōperiebat, processit proditio; atq; ità est conuentum, vt in prælij impe-

Minutius aduersus ligures.

Boij Insubres & Cænomani contra Romanos

impetu in acie quiescerent, & si qua occasio esset, Insubres persequerentur. Hanc rem non admodùm exploratam Insubres habebant; dubitauere tamen eorum fidē labescere. Quamobrem structa acie nullum illis cornu credere ausi in subsidijs collocarunt, ne fluxa eorum fide totis agminibus periclitarentur. Cethegus nō armis tantùm, sed etiam votis pugnauit, ædem Iunoni Sospitæ pollicitus, si eo die de hostibus victoriam consequeretur.

Insubres à Cænomanis proditi.

Non tulere Romanorum impetum Insubres, à socijs proditi, à quibus, vt ex quorumdā sententia refert Liuius, facto post terga concursu, in ancipitem tumultum coniecti sunt, desiderata sunt eo prælio Insubrum quadraginta millia; e quibus captiui millia quinque occubuerunt alij. Captus Pęnorum Imperator Hamilcar, diuersus omninò à superiore, quamuis & hic concitator fuerit belli. Signa militaria amisere cētum triginta, tùm plura carpenta, quàm vllo alias tempore. Oppida, quæ exemplum defectionis à Mediolano sumpserant, se victori tradidere. Non fractus adhuc se animo Insubris miles. Sequenti anno L. Furio, & Cl. Marcello Coss. rursus itum in arma, verùm eam passi

Insubrum quadraginta millia cæsi cū Hamilcare Duce capto.

passi sunt vnà cum Boijs stragem, vt iusto triumpho Marcell⁹ de eis palmam tulerit. Pugnauere iterùm P. Scipione Africano, T. Sempronio Longo Conf., Prouinciæ L. Valerius Proconsulari potestate præerat. Transierant Padum Dorulato Ducæ Boij, iunxerantque Insubrib⁹ ad arma concitis suas copias. Circa Mediolanum commissò prælio vicit Romanus, decem hostium millibus cæsis. Postrema hæc est, qua Insubres cum Romanis certauerint, pugna. Repressis hoc anno à T. Sempronio, mox haud multo post occisione debellatis penè a Q. Mutio Proconf. Boijs, conualuitque tandem permansura pax, tanto prius sanguine fuso vix inuenta. Maximæ fuit curæ Romanis semper huiusmodi hoste motum bellum; Norant animos captæ semel vrbis persuasione tumescentes; norant diuitias gentis; tùm belli inferendi difficultatem nullam, quòd & armis, & viris abundarent, acrius vel ex ipsa propinquitate pugnaturi. Quamobrem quotiens eorum terror ingrueret, ortos tumultus dicebāt, quòd timore videlicet multo Romani agitarentur; Eam formidinem apparatu nedum ipso, sed & legibus, sacrisque o-

Boij & Insubres iterum & Tertio vincuntur.

ſtẽdebant.Immunes militiæ oneribus Sacerdotes lege iuſſi,niſi Gallicũ bellũ nuncietur.Sacrificijs cũ Grȩco more humaniſſimis vterentur,eo terrore acti,ita cõſulẽtib. Decemuiris,Gallũ virũ,& Gallã fœminam,cum muliere ſimul Græca, vt Oroſius ſcribit,viuos in foro Boario defoderunt.Quæſiuere etiã eorum auctores,ſi qua aduerſus Inſubres , cæteroſque Ciſalpinos Gallos feliciter geſſiſſent,figmẽtis quoq; augere,è conuerſo hoſtium geſta deprimere . Fecit hoc in primis vetuſtiſſimus annalium ſcriptor Valerius Antias,ſecutique eum alij,quos quandoque Polybius,nunc Liuius,modo Oroſius notant.Quin & illud in primis eſt argumento,quòd capta à Gallis Roma,Liuius quoque,alioquin grauis auctor, pulſos auro, quod receperant, amiſſo, Camilli ductu, ſcribit . Contra Polybius,ſponte redijſſe,fictamq; de Camillo fabulam oſtẽdit. Idem & in Tyberio Tranquillus ; vt Romano quoq; teſtimonio Romanorũ cõmenta cõfutentur; etſi à Roma vinci Mediolanũ nequaquam ipſe turpe duxerim, eligentibus Dijs in ea vrbe Imperium.Illud mihi non extorquebunt, poſt Vrbem Romam non Italiæ ſolũ primã Ciuitatẽ,

Romæ Sacrificia immaniſſima ob Gallorum tumultum.

Rom.Scriptores Gallorum virtutem deprimere.

cam

eam esse Ausonij poetæ sententia, sed ẽt & hominum copia, & agri vbertate toti⁹ Occidentis nulli se, vt Procopius ait, cessuram. Exprobrant alij huic ætati, cuius gesta scripsimus, barbariem, quòd à Gallis originem Insubres ducant, insectatique sunt eos hoc cauillo Liuius, & Plutarchus, alijque ex Græcis quidam. Quam quidem notam eo tempore veram nõ negauerim, cũ & Romanum Sermonẽ Plautus, qui tunc uixit, Barbarum vocet; & hac iniuria insimulatus Romanus in Aetolorum Consilio Legatus L. Purpurio, veluti veritatẽ agnoscẽs apud Liuiũ, nihil ad eam respondeat. Quod si à generis propagatoribus Barbaræ gentes dici debuerunt, cur eodem iure cum Romanis vti idem auctores non sunt? Habuere certe in manibus Homerum; habuere veteres alios Troiana agmina tercenties, nẽ semel dicam, Barbara appellantes, à quib. tamen originẽ se trahere Romani gloriantur. Sed hæc fortasse nimis multa. Superioribus sane prelijs, quibus cum Romano milite Insubres conflixerunt, Cæcilium Statium poetam comędia celebrem à Romanorum aliquo captũ, vt mihi persuadeam, coniecturis agor. Fuisse eum

Insubres defensi qd̃ à Gallis ac scendant.

Cæcili⁹ Statius comediarũ scriptor Mediolanensis.

Mediolanensem, & vixisse Romæ Eusebij interpres Hieronymus scribit; Seruũ extitisse nomina sunt argumento, quòd Statius apud veteres seruilis condicionis indicium erat; Cæcilius patroni, à quo emissus manu fuerit, esse potuit nomen; Primas in Comedia partes Volcatij Sedigeti iudicio, huic tribuere; Gellium vulgo norunt omnes; Detraxit sermonis nitorem Cicero ad Atticũ quadam epistola, eius alioquin studiosus, vt poetę doctissimi carmina & orationibus, & philosophicis disputationibus, ceu flosculos, plerumque insereret; Addit illi grauitatem grauissimus ipse litterarum censor Flaccus. Fuit in Ennij contubernio, & post mortem eius anno ab humanis cedens in Ianiculo est sepultus. Amicum maximè P. Terentium habuit, illius fabularum censor; seruantibus tùm eos mores antiquis, priusquàm aliquid ederent, qualecumque, peritissimi cuiusque iudicio summittere: nostra tempora, ut ab ingenio, ità & hac humanitate abhorrent. Fabulas supra triginta enumerari à veteribus Grammaticis obseruauere quidã, quarum celeberrimæ Sinephebi, & Andria; Huius titulum Terentius, illius M.

Plau-

Plautus sunt imitati. In pretio quoque Nauclerus, Siracusę, Pausimacus, Hyppobolimæus, Epiclerus, Cratinus, Plotius, Asotus, Ephestion, tùm & aliæ, quarum nomina etiamsi referam, facturus operæpretium mihi minime videor. Cum in Insubribus omnia iam quieta essent, Romanisque armis domiti lungo vsu paremere didicissent, noua clades inuasit Comum. Ab Alpibus imminentes Rheti furore bellico eam vrbem diripuerunt; Prouincia hæc Procousulari imperio tūc administrabatur, mittebantque Proconsulem Romani, vt omni Cisalpinæ Galliæ redderet iura. Is, vt arbitror, tunc erat Cn. pater Pompeius Strabo; nam & Proconsulem fuisse, & ex Gallia ductasse copias Appianus auctor est. Is ergo vastatum incursione barbarica municipiū instaurare aggressus est, nouos colonos in vrbem deduxit. Exemplum secutus C. Scipio tria insuper hominum millia adiecit; Verùm complures post annos rogatione Vatiniana C. Cæsar longè auctiorem, clarioremque reddidit quinque inquilinorum millibus, quos inter nobilitate insignes quingenti Græci fuere, in noua colonia descriptis. Nouocomen-

Rheti Comum diripiunt.

Cn. Pompeius Proc. Cōmum restaurat.

ſes ipſi tum vocati ciues, voce ex re addi ta. Amaſenus Strabo Comum à principio quoq; Coloniã fuiſſe Romanorũ videtur ſentire. Atqui Catonis nomine vulgatus eſt, quantũ video, nõ omninò mal⁹ auctor, incertã illi originem eſſe ſcribit, ſicuti Oropijs Colonijs. Eas tamẽ ex Littorali Atticæ vrbe Oropo, quam & Amphiarai antiquiſſimi vatis mors, & Athenienſium, Bæotiorumq; de eius agro frequens rixa celebrẽ faciunt, veniſſe mihi ipſi veriſimile eſt, vt Comum Græcorum Coloniã eo auctore quis credere poſſit. Ipſi certe Nouocomenſes antiquis monumentis non Coloniam, ſed municipium ſe colere teſtati ſunt, originemque eorum ab Orobijs eſſe Plinius ex Catonis auctoritate refert. Veniſſe à Græcis Cornelius Alexander nominis argumento ductus exiſtimauit, quòd vitam videlicet in montibus degerent, vt, quæ Catonis paſſim circumfertur, menda non carere lectionem rear, pertinere ad Orobios nihil Attica Vrbe. Præfuit Ciſalpinæ Calliæ dein M. Brutus. Hic diuiſis per factiones Marij, Sillæq́, vrbibus, Papyrio Carboni iunctus Mario fauit, iamque exercitum ex Inſubribus comparauerat, qui hoſti

Comenſes ab Orobijs originem ducunt.

M. Brutus Galliæ Ciſalp. Procoſ.

hosti formidabilis esse posset. Contra eum missus à Sylla partium studio Cn. Pompeius; Ardore iuuentæ dux hic impiger & ducis, & plerumque militis munia obibat. In conflictu obuiam Gallico equitatu irruente, ferro ipse Præfectum Equitum, eumdemque robustissimum hominē, aggressus, graui hasta vulneratum interfecit. Qua nece territi cęteri equites, in fugam versis equis ita peditatum extemplo quoq; traxerūt, vt resistui acies non potuerit. Occisus est eo prælio Proconsul ipse Bruti, qui Cęsarem interfecit parens. Carbonis exercitum Placentiæ se cōtinentem Lucullus obsessa Vrbe compulit ad deditionem. Sylla Pompei victoriis lætus, obuiā sibi procedentem Imperatorem salutauit, non sine maxima omniū admiratione, quòd iuueni illud nomen fuisset impartitus, pro quo cū Scipionibus, & Marijs certauerat. Ex eo tamē infest⁹ Insubribus, quòd C. Norbani, & L. Scipionis diuersę factionis Cōsulū pręstitis militibus exercitū quoq; auxerāt. Nam eo tēpore non Insubres tantū, Sed Itali omnes Romanorum armis subditi, non oneribus pecuniarijs, neq; vectigalibus admodum grauati, milites præ

Brutus Proconsul occiditur.

Sylla Insubribus infensus.

ſertim,& arma conferre tenebantur;permanſereque inſtituta illa in Auguſti vſq; Cæſaris tempus; Donec enim Italus miles armis ſeſe exercuit,non montibus,nō pelago Romanæ vires ſe continuere; Nulla regio tàm inacceſſa fuit,quæ,ſi victoriæ pretium haberet,Italam virtutem non ſit experta. Primus diuus Auguſtus periculis obiectare Latinum timens, mercenarium externum militem habere cœpit; Dein Hadrianus Imperator inſuperabilibus montium iugis,tùm fluminib⁹, foſſiſque vel natura, vel arte fabricatis, Romanum orbem ab hoſtium incurſionibus defendere orſus, milite maiori parte alienigena belli vſum ab Italis remouit;

Auguſtus mercenario milite primum vſus.

Quo factum, vt indies vertente in deterius ſeſe rerum mole barbaris oppreſſi imperare deſierint, non ſine Latini nominis maxima clade, & ignomina. Sed ad hiſtoriæ ſeriem reuertamur.

RERVM

Rerum Patriæ

ANDREÆ ALCIATI

LIB. II.

EPITOME LIB. II.

INsubribus Ciuitas Romana data. Lambrani vnde. Moguntia Lambranorum oppidum. Legiones in Insubribus à C. Cæsare Galliæ Cisalpinæ Procos. & à GN. Pompeio conscriptæ. Seditio militum apud Placentiam per Cæsarem repressa. M. Brutus iussu Cæsaris Galliæ Cisalpinæ præest. D. Brutus & Antonius post mortem Cæsaris de eadem prouincia decertant. L. Piso, & Asinius Pollio Insubriæ moderatores. C. Albutius Silo Rhetor, P. Virgilius Maro Poeta, & Augustus Imp. Mediolani degunt. Proconsules & Præsides quinam, et eorum auctori-

auctoritas. Mediolanẽsis Reip. forma. Decurionũ sollicitudo, & varia munera. Valeria & Nouellia familia Mediolani maxime celebris. Tiberius Christi numini fauit. Barnabas sub Claudio cum Caio & Anatalone Mediolanum venit. Christi hostia ibi primum ab eodem immolata. Missa vnde dicatur. Anatelon Barnabæ succedit. Nero Christianos persequitur. Nazarius & Celsus an sub eodem Mediolani passi; an etiam Prothasius, & Oribasius incertum. L. Virginij Rufi Mediolanensis gesta. Anateleoni Caius substituitur, eiusdem passio. Mediolanum, Nouaria, Vercellæ, & Eporedia Vitellio se tradunt. Ottonis, & Vittellij varij in bello euentus. Theatrum Placentiæ combustum. Ottonis mors. Cremona à Vespasiani militibus direpta. Aedes sacræ à Philippo & alijs Mediolanensibus sub Castritiano episcopo ædificatæ. Traianus Mediolanum venit, ibidem pallatium ædificat. Virginij Mediolanensis obitus,

eiusdem

eiusdem opus de Rhetorica à Quintil. val de commendatū. Cæcilij Plinij monumentum Mediolani Bonæ artes ea tempestate in hac eadem vrbe florebant, Plinius senior an Nouocomensis.

Vbacta omni Italia Romani, atq; trāsmarinarū quoq; Prouinciarū accessione propagatis finibus, cū non virtuti solū suæ; Sed sociorum quoque armis adiuti id deberent, eos in Imperij societatē vocauerūt. Sic Italis ius Romanæ Ciuitatis datum. Fraudati huiuscemodi honore Insubres ægre hoc laturi videbantur. Quāobrē Sen. Conf. & ipsis, cū omni Trāspadana Gallia idē nō multo post concessū est, vt & illorum communis patria Roma esse cæperit. Ciuitati donatos Strabo, cæteriq; auctores pro manifestissimo habent. Asconius Pedianus Pompei Strabonis lege id concessum tradit; Quòd vt verum sit, non idem certe Transpadanis omnibus iuris impartitos fuisse Romanos arbitror, sed Iulij Cæsaris ætate, priusquàm Dictaturam inuaderet, tùm demū æquali iure in Ciuitatē omnes adscitos.

Insubres Ciuitate Rom. donati.

Illud

Illud in comperto eſt, Quæſtorem Cæſarem res nouas moliri conantem, Transpadanos, Lambriq; accolas, qui per idem tempus de petenda Ciuitate agitabant, ſuſcitaſſe, vt eorum armis adiutus Romæ tumultum aliquem inijceret. Lamber in Mediolanenſi agro fluuius ab lacu, quem Plinius Eupolim appellat, oritur, non ſanè magnam aquarum molem trahens, niſi pluuijs liqueſcentibus niuibus, ꝙ frequentiſſime accidit, augeatur. Moguntiam inſigne Mediolanenſium oppidum alluit, cuius accolas à Tranquillo Lambranos appellatos exiſtimauerim. Hos in primis à Cæſare ad res nouas ſollicitatos, vt credam, plurima ſuadent. Coloniam hanc fuiſſe priùs forum populi nomine appellatam quidam exiſtimāt, quæ deinde cum plurimi Romani Ciues, qui Moguncíaci in Germania militabāt, honeſta miſſione in ea ſortiti eſſent ſedes, Moguntia dici cœpit. Ex antiquis marmorum inſcriptionibus vtrumque peritiſſimorum iudicio comprobatur; quòd in præſentem quoque diem ara extet in maiori oppidi illius delubro, quæ vetuſtiſſimis litteris fuiſſe in eo loco forum populi atteſtatur; tum propè Lambrum non

Lāber ab Eupoli Lacu emittitur.

Moguntia oppidum agri Mediolanēſis.

non minus artifici manu scriptum C. Sertorij Tertulliani monumentum extat, qui Ciuium Romanorum Moguncíaci curator fuerit. Cæterum Cæsaris consilium Cn. Pisonis morte, qui Hispanias simili exemplo concitaturus erat, destitutum est; non ideò tamen minùs Lambranis ius Ciuitatis indultum. Quamobrem & ipsi capescendi in Vrbe Roma magistratus facultatem habebant, atque vna cum cæteris Tribubus suffragiorum iure, qui placuissent, ad honores euehendi illis facultas data, vt nihil ab Romanis distarēt; quòd omnes Itali tunc Romani, vt Strabo scriptum posteris reliquit, sunt dicti. Fauerunt autem admodum Cæsari Insubres, contraq; ille ad Principatum euect⁹ gratum se, & munera illis præstitit. Proconsul ipsæ Galliæ Cisalpinæ præfectus, Transalpina quoque simul addita, legionibus nouis in Insubribus descriptis, cum alio exercitu in Britaniam vsque signa protulit. Gesta præclarissimi Imperatoris, omnibus nota, alicuius præconio non egent. Conscripsit hic ex Insubribus, cæterisque Transpadanis cohortes quinque, & vnam legionem, quorum strenua, & fideli opera semper vsus, cum in prælio

Insubres C. Cæsari fauent.

Cæsar Galliæ Cisalp. Procos.

Legiones in Insubribus à Cæsare & Pōpeio conscriptæ.

lio occubuiſſent,maximũ dolorẽ barba, capilloq; ſubmiſſis fuit teſtatus; Et quam uis ſemper ad cutẽ vſq; tonderi ſolitus , non prius nutrire pilum deſtitit,quã eorũ indignam necem vindicaſſet . Horum militum legati fuere Q. Titurius Sabin⁹, & L. Aurunculeius Cotta, quos cũ in hy bernis inter Eburones cõſtituiſſet Cęſar, Ambiorigis conſilio proditis Præfectis in itinere depræhẽſos Belgæ interfecerũt. Nam cum adhibita hoſti fide Q. Titurius ab hybernis diſcederet, diſpoſitis opportuno loco inſidijs,aggreſſus eos Ambiorix ingenti clade affecit. Ibi cum à prima luce ad octauam horam pugnaſſent,nihil,quod ipſis indignum eſſet perpetrantes,multaq́; hoſtibus vulnera intu liſſent, cecidere cum ducibus; qui ſuperfuerant,in caſtra pręcipiti fuga delati,deſperatis rebus ad vnum omnes ſe confoderunt. Quapropter ſequenti anno nouas rurſus ex Ciſalpina Gallia copias, quas Cõſulis Sacramento ad Signa Cn. Pompeius rogauerat, trans Alpes duxit, vt amiſſum proxima clade detrimentum reſarciret; eas poſteà initiò ciuilis belli præſtitis ſingulis militib. donatiui nomine ducentis quinquaginta drachmis, Põ peio

peio Cæsar restituit. Collocauerat eo tempore in hybernis Placentiæ magnam exercitus partem. Hi milites facta seditione, quòd se diutius bello distineri dicerent, à Prætoribus, Seuirisq; Imperatorem postulabãt; identidem acclamãtes quinque minis, quas, cum Brundusij esset viritim distributurum Cęsar promiserat, se defraudari. Huius rei nuncio commotus Cæsar, cum Massiliæ esset, intermisso nec die, neque noctu itinere, ad eos peruenit; quos pro suggestu allocutus, Quid hoc, inquit, esse dicam, Cõmilitones, vt, cũ maxima vestra opera opus est, tùm potissimũ mihi insurgatis, & quæ Imperatoris munia sunt, ea vos ipsi vobis vsurpetis? Bellũ indies proferri ægre fertis, meque eius noxiæ, quam nobis fugientes hostes efficiunt, reum ducitis. An æquo auaritiam vestram animo ferã? qui, cum me duce locupletissimi in Gallia sitis facti, adhùc vestrarum pollicitationum rationem exigitis. Vos animos cunctanti ad ciuile bellum mihi sponte simul conuenientes qui fecistis, nunc in medio deseritis rerum cursu, & tanquàm elatum tollitis. Hæc ne disciplina militaris vestra est? vt legatis, & Præ-

Seditio militum Cæsaris apud Placentiã.

Prætoribus aduersemini? Vt quorum mãdatis non parere maiores nostri capitale duxerunt, ab his contra fas Imperatorem postuletis. Testis meæ clementiæ, & liberalitatis sit rerum à me superiorib. prælijs gestarum memoria. Petreij legem deinceps imitabor. Quamobrem nouam legionem, quæ seditionis causam in primis præstitit, eam decimaturus, ad supplicium deposco. Hæc cum dixisset Cæsar, gemitus, queritatusque ub vniuersa legione facti. Prætores autem ad eius genua procidentes suppliciter veniam petere, periculo milites eximere precibus conabantur. Cæsar Tribunorùm verbis victus, repressa paulatím ira, omnium crimen paucorum supplicio vultus ex centum, & viginti seditionis auctoribus duodecim tantum percussit; quos inter cum vnus delicti insons delatus esset, Tribunum, qui cum nominauerat, pari affecit pœna. Quibus confectis rebus, de inimicis sumpturus pœnas, ad inceptum ciuile bellum properauit. Nec enim modicis iniurijs, dum in Gallia esset, affectus fuerat; Quarum illa ad præsentem historiam attinet, quòd Marcellus Consul in Nouocomensi Decurione pessimo exemplo

Cæsar seditionem cõprimit paucis supplicio affectis.

Marcellus Comẽsem Decurionẽ in contumeliam Cæsaris flagris cadi iussit.

plo fecit; Nam Ciuitatis Romanæ iura, quæ deductis Colonijs Cæsar Nouocomensibus concesserat, cum in eius contẽptum eripere Marcell⁹ vellet, hac de causa existentem flagris publicè iussit cædi, illa illi insignia adiecisse præfatus, vt Ciuem Romanum se non esse cognosceret; tùm discedenti imperatum, vt vibices Cæsari ostenderet, quo facto magis irritaretur. Iustis igitur de causis cum Cæsar bellum contra Marcellum, Scipionem, Pompeium, eiusque factionis cœteros mouisset, deuictisque hostibus orbem terrarum in suam ditionem redegisset, Insubriæ quoque rationem habuit. Datus in ea Proconsul M. Brutus, cuius pater, cum eandem administrationem teneret, à Cn. Pompeio occisum supra diximus. Fuit hic vir integerrimus, ac philosophię studijs deditus, atque ea iustitia, moderationeque petentibus iura reddidit, vt Statuam in foro publico Mediolani sit meritus. Cæterum conspiratione facta cum Cassio, patriæ amore ductus, cum Cæsarem interfecisset, in eius locũ Decius Brutus & ipse, Coniuratorũ vn⁹ Senatusconf. successit. Tulit hoc ægre M. Antonius, cum quod inique ferebat

M. Brutus Galliæ Cisalpinæ à Cæsare præficitur.

F per-

percufforibus Cæfaris Vrbium, prouinciarumq́; adminiftrationes decerni;tũ ēt quod in potentiffima Italiæ parte infeftũ tiramnis hominem fuis cęptis repugnaturum augurabatur;Quamobrē eũ omnino è Cifalpina Gallia deturbare feftinabat, nihilq́; intentatũ omittebat,vt hominem eijceret, & eam fibi prouinciam vindicaret. Inftituit itaque, cum Conful tunc effet, eam à Senatu petere. Sed Patres id, quod erat, rati morem illi gerere negauerunt.Exiftimabant enim Cifalpinam Galliam, vt Cicero aiebat, Italiæ arcē contrà Senatũ parari, eiufq́; Prouincię viribus auctum Antoniũ,& oppreffis libertatis amatoribus tyrannidem inuafurum. His ergo infidijs obuiam ituri,Decimum Brutum admonent, vt Antonij verbis nullam fidē præftet, nec prouincia aliquo modo,nifi ex Senat⁹ sētentia, decedat. Antonius, vbi Patres Confcriptos fibi repugnātes vidit,ex vetere lege Plebifcito eā cōfequi aggrefs⁹, corruptis pecunia per ambitum Tribub. populi fuffragia obtinuit. Quamobrem depofitato ex Macedonia trium legionum exercitu,alijs quoq́; militib. afcitis aduerfus Decimum vim parat.

Deci⁹ Brutus & Antonius de Gallia Cifalp. decertant.

Con-

Contra ille prouinciam opportunam militaribusq; viris refertam nactus, & Senatorum verbis pecuniã, nouasq; copias priuatim pollicentib. persuasus, resistere hosti parat. Verũ Senatores Antonij aduentu territi cũ promissa nõ exsoluerẽt, iam armis impar Decimus Mutinam. obsidioni ferendæ se præparabat. Antonius statuto, quo ille discederet, die, & in Macedoniam tenderet, aduersus populi legem Brutum facientem obsidere cæpit. Interim dum extrema quæque obsessi patiuntur, Senatorum, sed Ciceronis præsertim factione absens oppugnatus Antonius, hostis Populi Romani iudicatus est; Et contra eum missi Hirtius, & Pansa, Octauiusq; Cæsar, qui duobus prælijs hostem victũ ab obsidione discedere coegerunt; fugientem, & in Gallias properantem persecutus est Decim9, & in Statiliensibus castra habuit. Cumq; Pollentiam, quæ in itinere erat, occupare Antonius vellet, per exploratores factus huius consilij certior Decim9, præmissis quinque cohortibus in sua fide eam continuit. Sed paulò post prodito Senatu Octauius Antonio concors factus Remp. euertit. Decimus

Antonius hostis P. R. iudicatus fugatur.

Brutus & amici fide,& sua vitæ cupidita te memorabilem mortem fecit, à Furio, vt Valerius maximus scribit, interfectus. Non mansit diù ea Octauij cum M.Antonio pax;sed,vt inter regni æmulos solet, apud Actium promontorium armis certatum. Victor eo prælio Augustus, ad summam rerum Imperator euectus est.

L.Piso Insubres moderatur.

Insubres hoc tempore moderatus traditur L.Piso Caij Gentilis, quem à diuo Iulio repetundarum iudicio oppugnatum, propter cuiusdam Trāspadani suppliciū iniustum Salustius auctor est. Residens hic Mediolani (quod in Metropoli habitare Proconsulem Constitutiones iubēt) iurisdictionis munera exercebat. Fuit tum in precio eloquentia insignis Rhetor C. Albutius Silo Nouariensis. Hic apud Proconsulem cuiusdam, qui homicidij reus agebatur,cum patrocinium suscepisset,clientemque suum, vt criminis suspicionem remoueret, nimijs laudibus, quæ fidem non caperent, extolleret, perseuerare à Lictoribus prohibitus ita excanduit, vt deplorato Italiæ statu, quasi in prouinciæ formam redigeretur, M.Brutum, cuius statua in conspectu erat,tanquam legum,& libertatis auctorem, atq; vin-

C. Albutius Silo Rhetor Nouariensis Mediolani

Bruti Statua Mediolani.

vindicem inuocauerit. Qua audacia irritato Proconsule parum absuit, quin pœnas daret. Timore igitur compulsus Silo renunciauit foro,& iam senior ob vomicæ vitium Nouariam reuersus, conuocata plebe,causisq;, propter quas inedia mori destinasset,concionantis more redditis,abstinuit cibo. Sub Augusto quoque Transpadanæ Galliæ præfuisse Asinium Pollionem ex auctoribus nequaquam incompertum est, etsi dubitatione illud non careat,Asinius Pisoni,an ex cõtrario Piso successor Asinio fuerit destinatus. Hunc in primis amicitia sibi coniunctissimum Virgilius Maro habuit, siue ea necessitudine ex Augusti commendatione orta, siue (quod magis credere libet) dum Pollio in Insubribus Proconsulari imperio iura reddidit,prius cæpta. Nam Mediolani poetam Virgilium studijs dedisse operam veteres quoque Grãmatici tradunt. Cum per idem tempus bellum Dalmaticum exortum esset, contra hostes iturus Octauius cum exercitu prius Mediolanum venit,eamque consuetudinem semper est secutus, vt imminentibus cum Germanis aliquibus bellis, etsi per legatos ea administraret, hanc tamẽ

Asinius Pollio Galliæ Cisalpinæ moderator.

Virgilius Mediolani studit.

Augustus Mediolanum diuertit.

ad Ciuitatem à Roma vſque progrederetur. Ei defunčto, & mox inter diuos relato ſucceſſit in Imperio Tiberius Cæſar; Cuius tempore apud Inſubres quis Proconſul fuerit iccircò non conſtare arbitror, quia neminem in Gallia Ciſalpina hoc officio ab Auguſto citra functũ pariter exiſtimo Cępere tum eius populi ſolis municipalibus Magiſtratibus regi; Oſtendit hoc Appianus Sophiſta, qui Auguſtum Ciſalpinæ omni Galliæ libertatis iura tribuiſſe teſtatur. Cæterum quinã ſint Procõſules, & quomodo municipij iuriſdictiones exercerentur, declarare non à præſenti inſtituto abhorret, tũ quòd huiuſmodi digreſſio vtilitate non carebit; tum etiam quòd qualis ea tẽpeſtate Ciuitatis noſtræ ſtatus foret, quod hiſtoriæ huius proprium eſt, inde facillimũ cognitu fuerit. Cum armis Romani aliquas gentes ſubegerant, ſiue prius regnum, ſiue Reip. alicui ſubditæ nationes eſſent, eorum regione in prouinciæ formam redacta, quandoque Præſides, qui & Legati Cæſaris dicuntur, quandoque Proconſules ad eas regendas mittebant. Proconſul & auctoritate, & dignitatis gradu Præſidibus nobilior. Prin-

Auguſtus Galliam Ciſalp. liberam facit.

Proceſſ. quinam dicerentur.

Procoſ. præſidi dignitate & auctoritate præſtat.

Principio cum adhuc Respublica Romanis salua esset, qui priore anno Consul fuerat, prorogato imperio prouincias sortiebatur, iisque iustus Proconsul erat. Honorem primum gessisse P. Philo creditur. Occupata per Cæsares ditione, etiam qui Consulatu nō fuisset functus, Proconsulatum gerebat; Cæpitque ea administratio non ab hominibus, sed à prouincijs adipisci nomen. Sic quicūque in Procōsularem prouinciā Imperij exercitum suscipiebat, Proconsul, etsi nunquam Consularis, dicebatur. Post Imperatorem summa illorum in ea, quā gerebant, prouincia, erat potestas; Animaduertenti in facinorosos homines potestatem habebant; Ius gladij, nisi ex certa causa, alteri demandare illis nefas; In cognitionibus à Legatis, quos primum optauerant, adiuuabantur; His pecuniariæ causæ plerumque Procōsulis loco delegatæ, tres, vt plurimum, eligebantur. Paulo insigniorem virum, qui Decurio fuisset, inconsulto Principe, etiam Proconsuli, publico iudicio condemnare legibus vetitum. Apparitores ordinaria formula CCCC. in Comitatu habebāt. Si maior numer⁹ necessarius

illi fuiſſet, extra ordinem augebatur. A Proconſulis ſententia in leuioribus cauſis nulla prouocatio; Grauiores ex appellatione Præfectus Prætorio diudicabat. Inferiores in eo quoque Præſides, quòd illis legatos habere neutiquam conceſſum; familia etiam minus frequente, etſi in cæteris non admodum diſſimiles. Si in horum imperio aliquæ extitiſſent Coloniæ, Magiſtratus illis dabant, qui Defenſores Ciuitatum poſtea dicti ſunt. Eorum in illis cauſis cognoſcendis præcipua opera, quæ intra tercentorum aureorum quantitatem conſtitiſſent. Si quæ excedebant, Proconſulis, Præſidiſue notio erat. Admittebantur & Coloniæ ſuffragijs in Vrbe Roma; etſi clariora municipum iura, qui non alieno iure obnoxij vna cum reliquis Romanorum Tribubus ad honores candidatos deſignabant, à muneribus capeſcendis ſumpto nomine. Queis Principis beneficio agnoſcere libertatem conceſſum erat, hi ſuos Magiſtratus habebant; Auguſtales, quos & Duumuiros puto, tum Quartumuiros, Sextumque viros in albo cæteros præcedunt Auguſtales, quòd ius gladij ipſi haberent; Nam & faſcibus (quæ ſummi

Municipia coloniјs digniora.

Curiæ Municipalis officia.

Auguſtales.

Im-

Imperij insignia sunt) vti eos posse, Imperatorijs Constitutionibus cautum est. Et sicut nemo in Decurionum ordinem inconsultis illis admitti poterat, ita nec Augustales nisi ab ipsis Decurionib. creabantur, conditione vtrisque pari. Sextumuiri iurisdictionis, mixtique Imperij lites absoluebant, primique de his pronũciabant. Eorum acta ex prouocatione Quartumuiris rescindere ius erat; Vnde Quartumuiri appellationum dicti. Ex his Magistratibus Decem electi vectigales fundos procurabant, & in annos certam summam præstare Reip. tenebãtur. Si fertili messis, viniq; prouentu plus exigebant, sui id erat peculij: Si minus collegissent, ipsis etiam, non publico, decrescebat. Græca voce Modestinus hos Decaprotos appellat. Cicero in Orat. pro Roscio, & quandoque Iulius Maternus, latina vti malunt, Decemprimosque nuncupant. Erant & Sitocomæ, quos annonæ curatores dicere possumus; frumẽto, hordeo, oleo, salgamisque, ne deessent, & vinum iusto pretio darentur, hi præerant. Celebris, & Aedilium dignitas; Iniusta pondera diluere, iniquas mensuras frangere, artificum dolis obuiam ire,

Sextumuiri. Quartumuiri. Decaproti Decemprimi. Sitocomæ Aediles.

ire, mulctam contumacibus indicere, illis ex officij iure permiſſum. Honore hoc functum in municipio Arpinati filium ſuum Cicero atteſtatur. Penes hos, ſi deliquiſſent, Sellularios, huiuſmodique vulgi fecem flagris cędendi facultas reſidebat. Nec mediocris honeſtiſſimo ordini erat Sacrorũ cura. Sacerdotij namque munus inter municipalia onera numerabatur. Præfectus horum Pontifex Max. qua dignitate Caluiſius Ianuarius in antiquorum memorijs apud Inſubres celebratur. Huic veneratione proximus Pater patratus, cuius auctoritas in fœderibus præſertim neceſſaria. Geſſit hunc honorem C. Attilius Piſonianus, munificentia, liberalitateq; in primis erga patriam inſignis. Spelæum hic vi ignis abſumptum comparata area à Republica Mediolanenſi pecunia ſua in priſtinum nitorem reſtituit: ærarium quoque, vt Romani Saturno, ita Mediolanenſes Herculi crediderunt. In vetuſtis marmorum inſcriptionibus complures hui9 muneris participes nominantur. Sunt & Deféſores, quos Græci Syndicos vocãt, Hi, ſi qua de publico lis oriretur, patriæ cauſam à Decurionibus iuſſi tutabantur.

Sacerdotes.

Pontifices.

Pater patratus.

Aerarium Mediolani Herculi creditum.

Syndici ſeu defenſores.

bantur. Aliorum alia munera. Custodiendorum aquæductuũ cura; Equi Circenses; Spectacula; Viarũ munitiones; areæ frumentariæ; Thermarum calefactiones; Annonæ diuisio; Tributorum exactio; militum hospitia; cursus publicus; Censuales libri, & id genus similia ad Decurionum sollicitudinem omnia pertinebant; Legationesq; ad Vrbem Romam summi honoris erant, præsertim his, qui gratuito hoc munere functi essent. Qua largitione memorabilis est C. Valerius Petronianus, non minus doctrinarũ orbe clarus, quòd nondum 33. annũ attingẽs, Medicinæ, Philosophiæ, Iurisque prudentiæ studijs inclitus esset, quàm quòd quinquies gratuitam legationem suscepe rat; quibus rebus insignis Eudromus appellatione Græca cognominatus, quòd multas artes breui tempore percurrisset. Excusabantur à Decurionat⁹ onere, qui lxx. annis maiores essent. Explodi verò illos æquum censebant, qui centum sextertia in bonis non haberent. Si admissi, cum idonei essent, facultatibus dilaberentur, illis decerni alimenta ad omnẽ ordinẽ spectabat. Quamobrem sẽper id obseruatũ, vt nõnisi potiores in mune-

Decurionum sollicitudo.

C. Valerius Petronian⁹ Decurio Mediolanen. memorabilis.

ris consortium vocarentur. Hæc erat eo tẽpore regiminis forma, vt nullos ab Vrbe Roma magistratus susciperent, ipsi, quos iudicarent dignos, eligerent: honoris Romanorum participes; onerum vero exsortes, nisi quod meritam reuerentiam Imperatoribus debebant, & ex prouocatione eorum Magistratus adire tenebantur. Et hæc quidem publica administratio nobilibus solis exercita. Plebs ipsa in tres diuisa partes, Fabrum, Centonariorum, Dendrophororumque Collegia induxerat; Hi ex Decurionibus aliquem deligebant in patronum, statuisque & elogijs æternare memoriam eius satagebãt. Centonarij à Centonibus, tenuissimisq; velis dicti. Dendrophororum obscurior est significatio. Vox ipsa ab arboribus videtur tracta, vt sacris initiatos fortasse signent, quod Dijs Sacræ sint (vt Plinius scribit) arbores; quæ insignia Sacerdotibus non conuenire nemo dixerit. Sed hæc hactenus. Floruit Tyberij tempore egregij operis, nobilissimæque historiæ auctor M. Valerius Max. Principis amicitiam tituli ambitu professus. Romanum eum quidam vulgatioribus commẽtarijs testantur: Ex antiquis nemo est,

Collegia Fabrum.

Centonariorum. Dẽdrophorum.

M. Valerius Maximus Mediolanensis.

qui

qui eius vitæ, nedum patriæ mentionem faciat. Mediolanensem fuisse in tanta auctorum inopia, vt credam, eius tumul⁹ candidissimo marmore effossus ante Simpliciani ædem me adducit. Monumentum pro indice est, cum vxore Apronia M. Valerium Max. Sacerdotem, Astronomum, cæterorumque studiorum peritum electo conditorio vnà iacere; quo hę redes ne inferantur, nominatim pręcipit. Absurdum itaque est eum, qui & vxorē, & hæredes, & tumulum Mediolani habeat, alibi, quàm Mediolani genitum credere; Cum nihil tamen errent, qui Romanum vel incolatu, vel communi omnibus Italis iure, appellant. Nam & Plinius Romanum se dicit, qui tamen proculdubio vel Veronēsis, vel certe ex Nouocomo Insuber fuit. Valeriorum planè gentem, ex qua originem Valerius Max. traxit, celebrem extitisse inscriptiones sunt argumento; In quibus hæc omnium frequentissima semper occurrit. Clarius fortasse testimonium Valerij Leonis, quem Cæsaris Iulij hospitem Plutarchus est auctor, dum per errorē pro oleo sibi vnguentum appositum, ne rusticitatis, aut negligentiæ eum arguere videretur,

Valeria familia Mediolani celebris.

Valerius Leo Cæsaris amicus Mediolanen.

tur,

tur, Cæsarē largius appetiſſe tradit. Litte rarū, virtutiſq; artib. celeberrim⁹ ille No uellius Torquat⁹ honorib. Tyberij fauo re ad Proconſulatum vſq; geſtis, & ipſe ſat clarus; alioquin mortalium omnium bibaciſſimus; Tribus congijs vini vno im petu epotis, ſpectante miraculi gratia Im peratore; damnandus certè, & ignominię futurus patriæ, niſi eadem terra & boni, & mali veneni eſſet parens. Sub hoc Principe regni eius XVIII. anno inſi gniter Martio menſe ſol defecit; Chri ſti humani generis Redemptoris, Con ſeruatoriſque mortem indigniſſimam a ſpicere veritus. Ab eo verum Dei cul tum nuncij illius edocti orbem terrarum ad rectam fidem reducere cæperunt. Qui hoc nomine profitebantur, primò fratres appellati, demum ab omnium auctore Deo Christiani ſunt dicti. Adiuuit in ualeſcentem religionem Tyberi⁹, ad quē cum renunciatum eſſet, ex Syria, Pa leſtinaque nouum Chriſti numen cæ litibus acceſſiſſe, cum ſuffragij ſui præ rogatiua ad Senatum retulit, Cen ſerent ne Patres accipiendum eius cul tum. Senatus, quia ipſe non proba uerat, reſpuit, comminatus pœnam reli-

Nouellius Torquatus Procoſ. Mediolanen.

Tyberius Chriſti numini fauet.

religioni nouæ ſeſe aggregantibus. Cæſar permanſit in ſententia, & ſe vindictam de eis ſumpturum eſt pollicitus, qui quoquomodo Chriſtianum accuſarent, deferrentque. Sic impunè, ita volente Deo, per Vrbes Diuinum nomen promulgatum; Mortuoque Tyberio, Claudij Imperatoris anno VI. Mediolanum Barnabas venit. Cypro Inſula hic oriundus; Hieroſolymam cum diu habitaſſet, Chriſtum viuentem præceptorem ſuum ſecutus, Ioſeph Leuites dicebatur. Aderant illi, quos cæleſti ſcientia inſtruebat, collegæ duo, Anatelon Græcus, & Caius Romæ natus. His adiutus palam Chriſti nomen gentibus prædicare cæpit; Tum ex plebe primum quidam eius dictis fidem adhibere; quidam re noua attoniti vera non dicere arbitrabantur. Delata res primum ad gentilis ſacri Pontificem Iulianum. Hic diſputatione Bernabam aggreſſus, miraculorum præſertim vi ſuperatus, ceſſit. Liberæ ex eo Barnabæ conciones, multiſque in ſententiam ſuam tractis, non mediocria fundamenta religionis iecit. His diſceſſurus Anatelonem præfecit.

Barnabas Cypri⁹ Mediolanū venit.

Anatelon. Caius.

Iulianus Pontifex à Barnaba ſuperatus.

Anatelō à Barnaba Mediol. Eccleſiæ præficitur.

Man-

Mandatum illud in primis,vt veluti oues pastor, sic christianos homines diligenti sollicitudine curaret;vera fidei pręcepta illis repræsentaret, quibus ipse à præceptore suo institutus fuerat, eadem alijs documenta traderet. Quibus priusquam itineri se accingeret, dictis, hostiæ quoq; sacrificium,quod passim Missam vocant, celebrauit. Fons est limpidissimis aquis extra Vrbis Portam, qua Ticinum recta itur prope Eustorgij fanum. Hic maiorum nostrorum constans est opinio, primum Christo hostiam immolasse Bernabam: quod sacri genus deinde missæ appellationem tenuit. De vocis origine alij aliter sentiunt. Nobis non absimile videtur ab antiquioribus sumptum esse nomen; Nam in vana illa Deorum superstitione,peracta re diuina,retrò ad populum conuersus Sacerdos,duo hæc verba inclamabat; Populis missio; quibus se potestatem abeundi volentibus concedere demonstrabat. Apuleius huiusce rei mentionem facit. Eundem Sacerdotes nostros ritum seruasse, imitatosque crediderim, cum libato sub sacri finem libo,versus Sacerdos; Ite, inquit, missa est. Ab hac consuetudine deductum

Missæ sacrificium Mediolani vbi primũ celebratũ.

Missa vnde dicta.

ctum missæ nomen. Argumento est etiam Cypriani auctoritas, qui missa, missioneque indifferenter videtur vti. Igitur verbis Antistes Anatelon Barnabæ vestigijs innitens, & ipse Christi sectæ non mediocri augmento fuit. Ethnicos tamẽ, quòd ab eis diuersa profiteretur, veritus, extra Ciuitatis mœnia habitabat; vixitque vsque ad octauum Neronis annum. Octauo Kal. Octobris statis cæremonijs inter cælestes relatus, quòd eo die occidisset. Corpus eius clam sepulchro conditum, ne insaniente tunc potissimum in Christianos Nerone, nec mortuo quidem parceretur. Primus hic acerbissimo edicto veros Dei cultores persecutus exigebat de contemptoribus graues pœnas; pereũtibus additæ sunt contumeliæ, vt ferarũ pellibus contecti, canibus esca, dilaniarẽtur; pars cruce, alij flamma interirent; Sic exquisitissimis torturis hos quidem punire, exemplo cæteros deterrere conabatur. In Transpadanam Galliam Anolinum quendam Præfectum miserat, qui Christiani nominis quæsitor foret. Eo tempore Nazarium, & Celsum, tùm Prothasium, Oribasiumque summo supplicio affectos Sacri Scriptores, quotquot in præ-

Nero Christianos persequitur.

An Nazarius & Celsus Prothasius & Oribasius sub Nerone passi.

præſentem diem mihi videre contigit,au ctores ſunt. Quod proculdubio à veritate longiſſime abeſt. Arguit hoc libellus, quem ſe ante Prothaſij caput inueniſſe D. Ambroſius teſtatur. Occiſos ab Aſtaſio Comite, dum aduerſus Marcomanos arma compararet, Prothaſium, Oribaſiumque is indicat. At Marcomani Germaniæ populi, vt Cornelius Tacitus ſcribit,ad ſuam vſque memoriam Romanis amici fuere, quorum armis rarò barbari, ſæpius pecunia iuuabantur,eamque inde ipſi gratiam referebant,vt vim, & potentiam ex auctoritate Romana tribuerent. Primus Rom. Imperator cum filio Commodo, M. Antoninus Pius excitatis in ſocietatem alijs barbaris præ feroces armis compeſcuit; vt eo tempore perijſſe celeberrimos religionis noſtræ aſſertores coniectare liceat; deceptis iccirco recentioribus, quòd Commodus Neronis moribus non impar, eo quoque titulo ſuas ſtatuas inſcripſit. Nam qua percuſſi ſint tempeſtate, neque apud veteres conſtaſſe Nolæ Antiſtes Paulinus oſtendit, qui in Ambroſij vita, quo ceciderit tempore Nazarius ſe neſcire teſtatus eſt. Eum autem

tem Prothasij ætate vixisse nemo est, qui dubitare iure possit. Accedit his, quòd Astasius Comes sub Nerone esse non potuit, eo dignitatis nomine tùm incognito. Sed quamuis horum morte reus non fuerit Nero, alios tamen trucidare iussisse omnino certum est; creuissentque in infinitum eius scelera, nè iusta morte defunctus Sergio Galbæ imperio locum fecisset. Præsagiuerant id Aruspices, nunciato Romæ, quòd repertum in Placentinis prodigium. Is erat vitulus, cui in crure caput adstabat, propè viam ortus. Interpretatio hæc rerum humanarum aliud parari caput, debile, quod in crure natum, famigerabile, quod iuxta viam inuentum esset. Contrà Neronem mouit primus arma Galliæ Præfectus Iulius Vindex, communicaueratque cum Galba consilium, quò eum audentiorem faceret, pollicitus se centum virorum millia posse aduersus Neronis Imperium comparare. Præerat Germanicis Legionibus L. Virginius Rufus, qui audito Vindicis motu contra eum statim profectus est, conferta que cum hostibus manu, occisis viginti

Portẽtum de morte Neronis.

Iulius Vindex deficit à Nerone.

Virginius Rufus Vindicem superat.

Gallorum millibus, cum Vindex desperatis rebus sibi ipsi mortem consciuisset, victor maximo Galbæ terrori fuit; Nam Legionarij milites, cæterique Germani victoria Ducis elati eum Imperatorem salutauerunt; Qua fama adductus Galba, vt se quoque in regni communionem admitteret, litteris rogare nō desistebat. Cæterum Virginius non solum sibi, quāuis vi adhibita oblatum imperium constāter renuebat, sed & non passurum se aliū regnare pollicebatur, quàm qui à Senatu, Populoque Rom. electus foret. Insignis moderationis exemplum, quod alij summis periculis affectant, ipse fortissimis exercitibus septus maximo periculo maluit refutare. E lecto igitur à Senatu Galba, conuocatis militibus ægre persuasit, vt S.P.Q. Rom. iudicio acquiescerent, quibusdam Tribunis ita repugnātibus vt eductis à vagina gladijs, præsentaneam necem illi minitarentur, ni confestim imperium ipse susciperet. Profectus itaque obuiam Galbæ, neque admodum comiter acceptus, neque in honore repulsus est; Amabat viri virtutes, prisci moris obseruator Galba. Contra T. Iunius Virginij æmulus, & nouo Imperatori ami-

Legiones Virginium Imperatorem salutant.

Virginius Imperium recusat.

ri amicorum summ⁹ nequaquàm pro meritis eum condignè accipi sinebat. Iussus itaque exercitum dimittere, vt tanquàm Principis necessarius in illius Comitatu remaneret. Tulere id iniquo animo Germanicæ Legiones, & Virginium non remitti, sed potius reum esse, tanquam suũ crimen, agnoscebant; fuitque hæc potissimum causa, vt Galbæ dein rebelles Vitellium Imperatorem facerent. At omnino cum humano genere procul dubio melius actum fuisset, si non tantum iusti tenax Virginius oblatum Romani orbis regimen accepisset; Nam neque Othonis, Vitellij que libidines, neque Domitiani scelestissima facinora tam acriter mortales afflixissent; Optauit potius Imperio dignus censeri, quàm Imperator esse; maiori certè gloria, quàm commodo, nec minori patriæ honestamento, quã, si quot magnitudine animi spreuit, accepisset. Fuisse Mediolanensem ex C. Cæcilij epistola tradunt doctiores, indicioque est antiquis marmoribus celebris in hac Vrbe familia. Clarus municipali honore in primis Sextumuir L. Virginius Attilianus; tùm Virginius Messor, & Virginius Quintianus, conspicuo in Nazarij

Germanicæ Legiones Vitellium Imperatorem faciunt.

Virginius Rufus Mediolanensis.

æde tumulo æterni omnes. Inter fœminas Virginia Artemia in Dionysij seruăt adhuc nomen; Vulgoq; notior Aurelia Virginia in Celsi area, nup ci⁹ inuĕto corpore ĕt post tot annos integro; quod tamen ob aeris vim demū est resolutum, purpurea veste solo tactu defluente; Vt tot argumentis nemini dubium esse debeat Virginij Rufi patriam Mediolanum. Equestri familia esse ortum Corn. Tacitus auctor est, patre eius nullis Romæ honoribus non gestis inclito. Floruit ea tempestate, quantum ex veteri quodam epigrammate Suspicor, Petronius Iocundus Sextumuir, libertæ suæ Petroniæ munificentia memorabilis. Legauit hæc Bardomagi vici possessoribus in hermam tuendam, & rosa quotannis ornandam sextertia quadringenta; Antiquæ religioni dedita mulier, si Nermam pro Mercurio accipiamus.

Caius Anatelonis successor occiditur.

Præfuit tunc Anatelonis successor Caius, qui pro more Christiano cum plures puro, qui ad Eustorgij labitur, fonte lotos saniora consilia sequi docuisset, veritus Neronis edictum, sæuasque Anolini eius Præfecti executiones, ab Vrbe profugerat. Secuta Principis nece,

reuer-

reuerſus indies meliora conabatur, donec ab Decurionum ordine iuſſus flagellis cædi per æditυos, tanquàm impietatis in Deos reus, mactatus eſt. Excitauerat ad ambitioſum decretum Magiſtratus, quòd in ſuam ſententiam quoſdam etiam Decuriones Caius traxiſſet. Perijſſe pridie Cal. Ianuarij Ambroſius auctor eſt, quotanniſque eo dle Inſubres eius memoriam celebrant. Paulo Simpliciores, qui tum vanæ Deorum ſuperſtitioni adhærebant, hominis mortem ægrè quoque tulerunt; Nam cum ſuis precibus euidenti miraculo morboſos quoſdam à mala valetudine liberaſſet, Apollinis Delphici vatem exiſtimabant; Quapropter Aedituos, tanquàm ſceleſtos, odio proſequebantur. Prophanis ſacris per hæc tempora præſidebat Q. Ingernuus Maximianus, non Pontifex tantùm, ſed etiam publicus ſcriba, atque curator ærarij, pluribus officijs iccircò decoratus, quoniàm hæc præſertim vni ſoli concedere æquum exiſtimabant, quòd in ſacro ærarium eſſet, pecuniæq; plebis ſequeſter Sacerdos eſſe ex lege iubebatur; quod onus commodiſſimè pu-

blico scribæ iniungi potest. Honorabiliores omnino tunc Pontifices, Deorumque flamines Christiano erant, quòd in vniuersum tota Ciuitas post cẽtum quoque ex eo annos gentilium sacris vtebatur; rarissimi veris de diuino cultu narrationibus aures adhibebant; quin si à prisca Deorum religione aliqui discessissent, tanquàm vecordia capti à cæteris commercio vitabantur. His honores, Magistratus, publicaq; commoda decerni lege prohibitum erat, persuasumque habebant, non vnum Deum, sed vana quæpiam, absurdaque simulacra à Christi asseclis coli. Permansit ea famæ Labes ad M. Antonij Philosophi Imperatoris vsque tempus; qui rescripto commendata religione, aduersas Christiano nomini sanctiones antiquauit, abrogauitq;. Igitur ad Imperium prouectus Galba, Germanicarum Legionum defectione territus, L. Pisonem, quòd senectutem suam de ridiculo esse conspiceret, in filium, D. Augusti exemplo, adoptauit. Vterque demum ab Othone circumuenti eius factione militum gladijs Romæ confossi sunt; Cædisque auctor M. Syluius Otho Imperator nuncupatus est.

Permansere tamen in sententia Germani, & Fabio Valente, atque A. Cæcinna Legatis impellentibus in Vitellij nomen Sacramento adacti sunt. Valens primus in Galbam animos militum, cum Virginium Imperatorem acclamarent, traxerat: quod ob beneficium cum haud condignam ab eo gratiam se recepisse existimaret, hostilia moliri cępit. Cum itaque Germaniæ exemplũ secutæ haud difficulter in Vitellij partes Galliæ concessissent, Cæcinnaque iam in Heluetijs transitum alpium parans constitisset, Vitellij auspicijs Nouaria, Mediolanum, Eporrhedia, Vercellæque se tradiderũt; Cunctantes populos in Othonis odium concitauit Syllana ala. Hi à Nerone, dum in Africa agerent, Proconsulq; illis esset Vitellius, suo veteri Duci adhæserunt; tùm aduentantium Legionum robur, exercitusque Germanici famam alioquin celeberrimam attollentes, ea quoque municipia in noui Imperatoris fauorem copulerunt. Pergratum hoc Cæcinnæ fuit, quòd non parum Vitellij fortunam adiuuare viderentur firmissimæ Vrbes, eius fidem Othone eiecto secutæ. At quoniam Latissima Italiæ pars vnius

Mediolanum Nouaria Eporrhedia Vercellæ Vitellio se tradunt.

alæ

alæ præſidio defendi non poterat, Gallorum, Luſitanorum, Britannicorumque cum Germanicis vexillis cohortes, vt ſe Syllanis iungerent, per Graias Alpes in Inſubriam præmiſit; ipſe paullulum moratus, an aduerſus fidos Othoni Noricos procederet; tandem cum plus laudis ſibi comparari, vbicumque in Italia certaſſet, Noricoſq; in cætera victoriæ præmia ceſſuros cognoſceret, Pænino itinere armis, niuibuſque laxum militem traduxit. Interim præmiſſæ cohortes, Syllanaq; ala, cum apud Cremonam Pannoniorum cohortem, præſidium vrbi ab Othone impoſitum eſſe intelligeret, facto certamine victores eam cæpere, & haud multo poſt inter Ticinum, Placentiamq; claſſici mille, centumq, equites intercepti. Sic quicquid agri, vrbiumque inter Padum, & Alpes (florentiſſimum, vt Tacitus ait, Italiæ latus) Vitellio parebat; non quidem, quòd eum Othoni prætuliſſent, ſed quòd longa pace fracti occupantibus faciles etiam peiori commutatione ſe præbebant. Tàm felici ſucceſſu elati Vitelliani, non flumine, aut ripis arceri poterant. Itaque Tranſrhercani Batauique euali-

Cremona à Vitellianis capta.

eualidis ad traijciendas fluuiorum aquas viribus Placentiã versus transgressi quosdam exploratores cæperunt. Tulit id ægerrimè, qui in Vrbe cõtinebatur, Othonianus miles, arreptisque repentè armis, aduenisse vniuersum Cæcinnæ exercitũ rati, publico Marte conflicturi extrà Ciuitatis portas contendunt. Erant cohortes tres Prætoriæ, & mille vexillarij, quibus præerat Spurina. Is, qꝫ optimè nosset falsam esse, quam de Cæcinnæ aduentu opinionem milites conceperant, nequaquàm eos discedere patiebatur: quoniã, si fortè accidisset cũ exercitu adesse Cęcinnam, tàm paucas copias tanto exercitui obijcère, inconsulti ducis existimaret. Vicit tñ indomiti militis furor, qui repugnanti tela quoq; intẽtare ausus fuerat, eoq; quorũdam licentia processit, vt ad Spurinam milites profecti viaticũ petierint, quo ipsum proditionis accusarent, eũdi ad Cæsarẽ. Igitur posteaquàm frustra se Spurina videt contrà voluntatem cohortium niti, temeritatis alienæ fit comes, se hoc velle simulans, vt mitescente seditione plus auctoritatis consilijs inesset. Peruenerãt iã ad Padũ; tùm appetente nocte castra vallari ex more cæptũ. fregit

git is labor vrbani militi Scęnicis, quàm belli artibus magis experto animos, dolebantque, quòd peritissimo Imperatori opulentissimam Coloniam belli sedem eligenti non paruissent. Quamobrem eos facti pœnitentes Placentiam Spurina reduxit, interpollatisque mœnibus, & erectis turrium propugnaculis ad ferendam obsidionem se parabat. At Cæcinna cum Legionibus, vbi in Insubres venit, traiecto Pado, Placẽtiam oppugnare aggreditur, nihilque ad terrendos Oppidanorum animos omisit, quod norat à felicibus orsis cęteram belli fortunam pensari. Semel, & iterum tentata oppugnatio frustra cessit; prima die cibo, & potu graues incauti subiere muros, multisque vulneribus acceptis irrisi, ac vani redierunt.

Placentia à Vitellianis frustra oppugnata.

Conflagrauit tunc pulcherrimum Amphiteatri opus, accenso à Vitellianis, dũ iaculantur in obsessos, igne vel ab obsessis potius, dum in hostes regerunt. Municipes ipsi prono ad suspicionem ingenio, à vicinis colonis fraude ob inuidiam inictum crediderunt, quòd nulla capacior in Italia moles esset. Rursus oppugnationem aggressus Cæcinna cum summo irriti cępti pudore repulsus est. Inseque-

Amphiteatrum Placentiæ incensum.

ſequebantur Prætorios Vitellij milites armatos hiſtriones, ſaltatoreſque Scęnicos appellabant, qui nullis militiæ artibus clari, ſolùm imbecillis ſenis caput (Galbam innuentes) inter geſtorum ſuo rum decora poſſent referre. Queis opprobrijs turbati Prætoriani, qui vana ſpe hoſtes deceptos oſtenderent, fortiſſimè dimicabant, ignauiamq́ue, & molliciem conuicij pudore in virtutem verterant. Sic vrbis expugnandæ ſpe deiectus Cæcinna Cremonam verſus, ne tempus fruſtra tereret, ire feſtinat. Et iam in conſpectu erat locus, quē duodecimo à Cremona diſtantem milliario Caſtoris vocant. Congreſſus ibi cum Othonianis ducibus Suetonio, Paullino, & Mario Celſo, non modicam cladem accepit, actumq́ue de eius vniuerſo exercitu fuiſſet, ni Paullinus celeriter receptui dediſſet ſignum. Venerat Ticinum cum copijs Fabius Valēus, cum de aduerſa Cæcinnæ pugna ad eum nuncij acceſſerunt; qua de re aliàs quoque ſeditioſi eius mili tes confeſtim Valenti mortem minitabātur. Huiuſce cladis eum cauſam eſſe, qui Cæcinnam cum exercitu noluerit aſſequi; ſed expoliandis per Gallias vrbibus inten-

Vitelliani ab Othonianis victi.

intentus, lento passu incedens, hostium gladijs Collegæ iugulum, quantum in se fuit, obiecerit. Quare non expectato duce milites anteire, signa vrgere signiferos, concito gradu, vt se Cæcinnæ iungerent, properare cæperunt. Sic ad Bebriacum ventum, fatalem duabus Romanis cladibus Cremonæ vicum. Tùm longioris moræ impatiente Othone, summis viribus vtrinque pugnatum; Victorque Vitellianus miles, ità tamen, vt recuperandi copias Othonianis quoque spes superesset. Maluit Otho mori, quàm nouis cladibus Romani Imperij neruos afficere, iussisque Comitibus, vt sibi quisque discedens consuleret, sese præparabat ad necem. Non poterant id ferre æquo animo milites, quos sibi fidissimos, mortemque pro Imperatoris sui salute non detrectantes habebat. Quamobrem abeuntibus exitium minitabantur, & id tentantem Virginium Rufum persequuti, clausa se domo continentem obsibant. Quod vbi Otho comperit, increpitis seditionis auctoribus, Consularem virum exemit; Magno honore Virginium prosequebatur Otho, destinato illi Consulatu, quem Imperator factus

Othoniani à Vitellianis superati.

Otho Virginium mortis periculo liberat.

factus gerebat. Eo mortuo ad Virginium iterum versi milites strictis gladijs nunc, vt Imperium ipse assumeret, postulare; nunc saltem, vt legatione apud Cæcinnam, & Valentem fungeretur, orant. Sed horum impetum per auersam domus portam digrediens Virginius frustratus est; Absurdum enim existimabat eorum imperium, cum victores spreuerat, qui victi essent, suscipere; rursum legatus ad eos ire, quos, quos sibi infensos cognouerat, insipientis esse ducebat. Legatorum suorum victoria Lætus Vitellius, præsertimq; Othonis morte, in Italiam properauit. Cui obuiam profectus Virginius alacriter, atque magnificè exceptus est, vt communi quoq; mensa secùm vteretur. Vexatus iterum seditione militari vix Vitellio acriter militibus renitente euasit. Discubuerat Ticini Imperator, epulisq; vicino municipio hortum Virginium adhibuerat, cum eius seruus concursanti nouo terrore agmini obuius, vt Vitellij percussor insimulatur; iamq; ruebat Virginij suppliciũ exposcẽs miles, cum Vitellius, licet ad oẽs suspiciones pauidus, nihil de innocentia eius dubitãs, militẽ cohibuit,

Virginius à Vitellio magnificè exceptus.

Vitellius Virginij mortẽ prohibet.

sui

sui quondam ducis exitium flagitantem. Admiratio, & fama viri ingens æmulo s duces excitauerat, oderantque eum milites, vt fastiditi. At Vitellius Cremonam deinde contendit, Gladiatorũ spectaculum, quod Cæcinna illic edebat, visurus; profectusque demùm Romam non minùs eam afflixit, secùm deductis legionibus, quàm cætera Italiæ municipia, Insubresque inprimis. Vagabantur barbari milites per Ciuitatem, vt vrbanæ plebi paulo procaciori excandescentes, multis eam incommodis afficiebant; Nec solo hospitiorum damno angebantur Ciues, sed & rebus quandoque per vim, quandoque clam surreptis, cum armato militi sine manifesta pernicie resisti non posset. Verùm haud quaquàm diuturnum Vitellio imperium fuit, in Asia Deorum, hominumque consensu ad orbis gubernacula alio electo. Is erat Flauius Vespasianus, rebus antea gestis clarus. Initium rerum nouarum Mucianus Syriæ, & Tyberius Alexander Aegypti Præfecti fecerunt; Cal. Iulijs Alexãder milites suos in Vespasiani nomen Sacramentum accipere iussit, isque dies in posterum celebratus est. Nouem legiones

Fl. Vespesianus ad Imperiũ adscitus.

nes Vespasianum à Vitellio diffidentem defensuræ erant, hisq; bellum geri placebat. Præoccupauit Antonius Prim⁹ acerrimus belli concitator longam tot legionū expectationē, minoriq; manu militū se cū Vitellianis debellaturum testatus, Aquileiā primū, mox Patauium, Veronā que cæpit, dein ad insignem strage Romana Bebriacum venit, indeque cum quatuor millibus equitum Bebriaco ad octauum aduentantes Vitellianos aggressus, eos fudit, fugauitque, egregiumque optimi ducis de se specimen dedit. Sequenti die cum Sex Vitellianis Legionibus apud eundem vicum cōgressus, memorabili edita strage, penè bellū confecit. Ducta paulo post Cremonam Legionum Signa, oppugnarique primū Castra militum Vitellij cæpere. Cùm acriter ab obsessis pugnaretur, C. Volusius tertiæ Legionis miles perfracta porta primus irrupit, & deturbatis, qui resistebant, ingenti voce conclamauit; Capta Castra. Sic, & tùm victor Antonius felici euentu omnia transigebat. Reliqua adhuc erat Cremona, viris, armisq; potens, & Vitellio, vrgente fato, nimis fida. Obsidere eam cæpit, adductisq;

Flauiani ad Bebriacum Vitellianos fundūt fugantque.

Cremona à Flauianis obsessa & direpta.

H necef-

necessarijs ad expugnationem instrumentis, Antonius primò inferri ignem amænissimis extra vrbem ædificijs iubet; Sed nec eo quidem damno ad mutandam fidem trahebantur. Quare mœnia, portasque Vrbis aggressus, defendentibus principio Vitellianis, mox per socordiã dilapsis, vrbe potitur. Quadraginta armatorum millia irrupere. Nulli sexui parcitum est, nulli ætati, nisi quos forma conspicuos pulchritudo raptori conciliasset. Cum his discerptæ manibus rapientium puellæ, ipsos quoque milites in mutua vulnera trahebant; Tùm direptis opibus omnia flammis concremata sunt. Solum Mephitis templum antè mœnia stetit; dubium, numine, an loco defensum. In tanta eius temporis miseria illud Laudandum, vicinas vrbes Insubriæ, Venetiæque, ne Cremonensis populi subtracta à militibus bona compararent, conspirasse, irritamque sic raptoribus fecisse prædam. Digna longa pace municipia, eoque tùm maiori laude, quò nostris temporibus damnanda tàm memorabilis exempli obliuione. Multis itaque cladibus deterritus

Insubres & Veneti Cremonẽsium bona conseruant.

Vi-

Vittellius, ſoccors factus, & attonito ſimilis, tandem Romæ interfectus, Veſpaſiano Imperium reliquit. Egregiam in his bellis nauauit operam XIII. Legio Gemina, cuius Legatus Vidius Aquila etiam Corn. Tacito celebratur. Conſtitiſſe eam in agro Mediolanenſi ſiue in tranſitu, ſiue ſtatiuis Caſtris crediderim. Miramundi, quod oppidum Septimodecimo ab Vrbe diſtat, L. Magij Vari tumulus eſt, antiquo, & inſigni Eulogio, quo prædictæ Legionis militem eum fuiſſe teſtatum manet. Id mihi huiuſce opinionis argumẽtum eſt. Perempto igitur Vitellio, L. Flauius Veſpaſianus ſucceſſit, imperio vir dignus, quamuis nobilitate generis non admodum inſignis. Nullis imaginibus ad ſummum euectus gradum, parum ad virtutem ſtemmata conferre oſtendit. Patrem eius T. Flauium Petronium Tranſpadanum fuiſſe ex aliquorum opinione Tranquillus refert. Mediolanenſis ſacri haud ita multo poſt Antiſtes fuit Caſtricianus, vitæ Sanctitate, morumque elegantia vnicum Vrbis Specimen; Cumque non exemplo ſolum, ſed & aſſiduis concionibus populum à veteri

Pater Veſpaſiani Tranſpadanus.

Caſtricianus Caio ſuccedit.

Deorum superſtitione indies retrahere conaretur, veritus Domiciani, qui Veſpaſiani filius tunc regnabat, in Chriſtianos legem, ſecedere parumper à tumultu decreuit. Decurio quidam ante eum fuerat, Philippus nomine, duobus filijs Fauſto, Portioque, indole nequaquàm degenere, felix. Ipſe Caij tempeſtate mortuus domum ſuam Præſuli Chriſtiano legauerat. Ea, quòd paulum in receſſu extrà Ciuitatem eſſet, Caſtriciano habitabatur. Verùm quieſcente tandem pauxillũ Domiciani furore, quia nullum Chriſto ſacrarium adhuc conſtitutum erat, eas ædes primus veri Dei delubrum dedicauit. Noſtris temporibus Franciſci appellationem tenet. Imitati laudabilem patris munificentiam Fauſtus, & Portius, ſuadente Caſtriciano, ipſi quoque Deo Opt. Max. templa condidere, quæ dein ſanctiſſimorum virorum tumulis referta, etiamnum ſolemnibus diebus religioſè ſalutantur, & ab auctoribus acceptum apud peritos ſeruant adhuc nomen. In antiquis inſcriptionibus alium quoque Fauſtum dignitate celebrem cernere eſt, qui Sextumuir, & ab omnibus Decurionibus Auguſtalis

Aedes ſacræ à Philippo, & filijs Med. ædificatæ

ſtalis factus, ſibi, & Viriæ Maximæ vxori, libertisque ſuis inſignem marmoro tumulum ſtruxerit. Vixit Caſtricianus ad Hadriani vſque imperium, priuſquàm, quàm moreretur, accitis, quos ſuæ religionis ſectatores habebat, multisq; precibus, vt in fide permanerent, admonitis, ſenex conceſſit fato. Defuncto Domiciano, Remp. accepit Nerua, factuſq; Imperator Conſulatum vnà cum Virginio Rufo geſſit. Optimus vir non ſolùm Collegam Virginium, pluries Imperatorum ſalutatum, veritus non eſt, ſed & ſua, & illius integritate confiſus honoribus cumulare hominem, beneficijſque prouocare non dubitauit. In municipali ordine apud Mediolanenſes præcipuæ auctoritatis tunc extitere Vitellij duo, Veranius, & Conſtans, Sextumuiri, & eiuſdem conditionis M. Attilius Priſcus. Huic æternum C. Cæcilij commendatione eſt nomen. Nam cum ipſe de Attilij Creſcentis cauſa, vti reor, pronunciaturus eſſet, quod officij neceſſitas exigebat, commendauit illi per Epiſtolam Cæcilius Creſcentem, ſibi amicum, amœniſſimiq; ingenij virum, vt Priſcus, ſiue Iudex, ſeu fortaſſe patronus, ni-

Virginius Coſ. cum Nerua Imperatore.

hil sibi ad eius tutandam rem reliqui faceret. Fuit enim & ipse Attilius Crescens Mediolanensis, & vt tumulus in Ambrosij Cœnobio nuper effossus indicat, ex Tabulario Palati vir perfectissimus (gradus hic dignitatis ea tempestate fuit) erat, perijtque admodum iuuenis, triginta non transgressus annos. Plinius vicino patriæ suæ municipio, nec plus, quàm diei vnius itinere distante, ortum scribit; procul dubio Mediolanum innuens, etsi Nouariam alij intelligant, quorum errorem veteris tumuli inscriptio arguit. Fuere apud Christianos sub Nerua Cæsare quieta omnia, quòd is legem tulit, ne ob eam religionem aliquis supplicio afficeretur, si non alicuius facinoris alia lege prohibiti idem ostenderetur reus. Illius successor, adoptiuusque filius Nerua Traianus, paulò immitior. Principio omnes Christianos puniri est passus, Paulinumque ex suis Præfectis vnum, pertinaciæ huius Scrutatorem, Mediolanum misit. Verum à C. Cæcilio Plinio, qui Consulari potestate Præses Prouinciæ Ponti erat, nihil contrà Romanas Leges Christi cultores facere; solùm vana aliorum Deorum numina

Attil.⁹ Crescens Mediolanẽs.

existimantes, admonitus, mutauit senten tiam Cæsar; Accusationem permisit; Sed extraordinarium inquisitionis remedium, quo per Præfectos agitabantur, sustulit, iniquo euidenter rescripto, licet priore paulò mitiore. Cum quandoque Mediolanum venisset, mira magnificentia Pallatium cõstruxisse auctores nostri prodiderunt; eamque opinionem secutus est elegantissimus Scriptor Merula, nihilo diligentior, vt video, hac in re alijs. Cõiectura præsertim hac mouẽtur, quòd hodie extet D. Georgij fanum, quod in Pallatio nuncupatur, extitisseque aliquã do illic Traiani Palatinas ædes ex eo existimant, argumento certè futili. Fuit eo in loco Luchini Vicecomitis palatiũ, conspiciunturque adhuc fundamenta, murique aliqua pars; Ab hoc sumpsisse cognomen delubrum illud potius crediderim. Nam quod hodie palatium quoque media in Vrbe vulgo dicitur, recenti opere nihil antiquũ habet; In eius parieti bus solę veteres duę mẽsę extãt, nõ ad spectaculũ, sed vt hiãtia supplerẽt ab artifice inepto expositæ. Qũarũ altera C. Attilij Secũdi, & Valerię Crocinę vxoris inscriptũ nomen tenet. Altera lõgè antiquior

Traianus Mediolanum venit

dilabefcentibus iā notis Q. Alfatij Triū-uiri, à quo fortè noftra familia, monumentum feruat. Ex hoc pallatio nihil cernere, quod ad Traianum poffit referri; Quod fi de re cum alijs fentiam, de loco certè eft, eritq; mihi, donec certioribus fignis id exploraucro, controuerfia. Verùm hæc vtrumque fint, optimè certè de Mediolanenfi Republica meritum Imperarorem, honor illi exhibitus teftimonio effe poteft. Nam inter diuos relato conftituti Flamines, dignum cælefti fede gentium credulitati perfuadebant. Peruetuftum eft in Diui Petri ęde Bergomi marmor, quo immortalitati cō mendatus legitur C. Cornelius Minicianus, cum militum Præfecturis, Tribunatibusq́ue præinfignis, tùm duobus Sacer dotijs longè nobilior. Quòd Mediolani Diui Traiani apud Bergomū Diui Claudij flamen effet. Defunctus hoc Principe Virginius, maximumq́ue Ciuibus fui defiderium moriens reliquit. Habebat in Mediolanenfi agro Villam Albiēfem, Cæcilij Plinij poffeffionibus vicinam. Ibi folitus habitare, fenectutis fuæ nidulum appellabat, quòd ea feceffione à publicis negotijs procul fæuam Domiciani tyran-

Flamines Traiana-les Mediolani.

Mors Virginij.

tyrannidem, bonis omnibus infestam, euaserat. Assumpto ad Imperium Nerua Romam reuersus tertio Consulatu cũ Imperatore functus est. Cum verò quartum Consul Traiani suffragio designatus esset, acturus gratias in Senatu, constitit, fallenteque vestigio fracta coxa, cum ob senectutis vitium malè ossa coijssent, ea valetudine pressus, plenus annis, plenus honoribus perijt. Laudatus more maiorum à Cornelio Tacito tùm Consule, vt hoc gloriæ etiam accesserit, quòd eloquentissimum mortuus habuerit suarum laudum præconem. Publico elatus funere, in patriam dein, quòd iusserat, ita translatus, vt in sua villa sepulturæ mandaretur. Tradit Dion, & Cæcilius hæredi inprimis præcepisse eum, vt sepulchro huiusmodi inscriberetur carmen.

Hic situs est Rufus; pulso qui Vindice quondam
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ. Epitaphium Virginij.

Quod cum hæres in decennium vsque distulisset, conqueritur Cæcilius tanti viri iussa à negligentissimo hærede non capesci, quòd is, cuius fama toto orbe terrarum celeberrima vagaretur, ignotus tumulo ad eam vsque diem latuisset.

Be-

Benemeritus erat de Cæcilio Virginius, fueratq́; ei à patre datus testamento Tutor: quapropter crediti suæ fidei adolescentis dignitatem maxima sollicitudine semper auxit; sibi ipsi eum Næniam composuisse facile adducor, vt credam, quod & litterarũ studijs apprimè eruditũ ostendunt, quos senex scripsit de Rhetoricis libros, Fabij quoque Quinctiliani iudicio multum commendatur; Ea tunc maiorũ nostrorum fuit diligentia, vt rei militaris scientiam litterarum cognitioni iungerent. Hac in ætate, vt in alijs plerisque, inferiori, non eiusdem esse existimantur. Celebrauere eius viuentis gesta M. Cluuius Rufus, longèq́; elegantius Plinius secundus Senior, qui in Historiarum libris de Virginij rebus scripsit. Felix ipse admodum, qui sua de se posteritas quid sentiret, viuens cognoscere potuit. Nos infelicissimi, quibus tam præclara domi, militiæq́; facta cum Commentarijs interierunt; Vt mihi ex Plutarcho, Dione, Tacito, Cæcilioq́; aridissimis planè riuulis ea sparsim dicta colligere necessarium extiterit, quæ ex amplissimo auctore Plinio fuerant decerpenda. In precio hac ætate Cæcilius quoque Plinius Nouocomensis

Virginius scripsit libros de Rethorica.

Cæcilius Plinius Nouocomẽsis.

fuit;

fuit; eruditiſſimi, floridiq́ue Epiſtolarum operis auctor, nec minùs multis ſibi à Traiano conceſſis honoribus nobilis. Libet referre latiſſimè cuiuſdam marmoreę menſæ inſcriptionem, tùm quòd in ea ſuorum ipſe Magiſtratuum quidam quaſi nomenclator eſt, tùm etiam quòd in Mediolanenſes præcipuam eius largitionem oſtendit. Hæc eſt huiuſmodi.

C. Plinius Lucij filius, olim veteri familia, Cæcilius, Augur, Legatus, Proconſul, Præſes Prouinciæ Ponti, Conſulari poteſtate in eam prouinciam, & Imperatore Cæſare Nerua, Traiano Auguſto Germanico; Curator aluei Tyberis, & riparum, & Præfectus ærrarij Saturni, Præfectus ærarij militum, Quæſtor Imperatoris, Seuir Equitum, Tribunus militum Legionis VI. Gallicanæ, Decemuir litibus iudicandis; Thermas adiectis in ornatum ſeſtertijs tercentis, & eo amplius in tutela, ſeſtertijs ducentis teſtamento fieri iuſſit; & libertorum ſuorum nominibus ſeſtertiorum decies millies noningentorum ſexaginta ſex dedit; centum quinquaginta ſex rei incrementum poſtea ad epulum plebis vrba-

Cæcilij Plinij ſepulcrum Mediolani.

næ

næ voluit pertinere; his dedit in alimenta puerorum, & puellarum plebis Vrbanæ ſeſtertia centum; in tutelam Bibliothecæ ſeſtertia centum.

Eulogium Cæcilij Plinij ab Alciato reſtitutum.

Hic eſt ſplendidiſſimi municipis titul⁹ noſtra diligentia reſtitutus in lucem. Nam veteres illi noſtri, cum litteræ, bonæque artes barbaris armis ceſſiſſent, rudes penitus, quid ea menſa contineret, quòd ingentis magnitudinis eam videbant, in quatuor ſecuere partes, compoſitamque in Diui Georgij ædicula, quæ in Ambroſiano delubro eſt, pro cænotaphio repoſuerunt, ita in cõmiſſuris ſcalpello exeſis notis, vt quandoque integer ordo deſideretur. Verùm nos ex quibuſdam veſtigijs coniectati (niſi fallimur) veterum incuriam noſtra ſollicitudine redemimus, quodque in ea præſcriptis litteris annotatum erat, maluimus hic integrè referre, quòd ſuſpicabamur fore, vt plerique, quamquàm docti, minùs eam intelligerent. Bibliothecæ autem curam fuiſſe Cæcilio vel ob hoc teſtimonium in promptu eſt, quòd litterarum ſtudia quammaximè tùm Mediolani florerent, præceptoresq; de publico conducti etiam vicinorum municipum liberos

ros

ros instruebant;quam commoditatem ci uibus suis non fuisse Plinius ipse quadam epistola testatur. Cæterùm & alius eiusdem tumulus in Orientalis Portæ fornicibus conspici potest, quo sibi, & Cæcilio patri, vxorique suæ Calpurniæ memoriam viuus posuit. Saxum ipsum vetustate tâm corrosum est, vt quædam in eo verba vix possint cognosci. Non me latet præthereà auctorum consuetudinē esse, vt inscripta marmorum monumentis eulogia continuo præsertim ductu referantur. Sed quoniam & hoc quandoque à Plinio seniore, vt in Trophæo Augusti de Alpinis gentibus factum est, & rerum eius ętatis penuria vel saxeis testimonijs ablegand a est, æquum videtur esse à benigno, faciliq; lectore mihi veniam concedi; nec tamen eam fidem hisce inscriptionibus adhibendam esse duxerim,vt, quod aliqui faciunt contra omnium auctoritatem, hoc argumento ducti quicquam innouemus. Scripsit Tranquillus, Eusebiusque Seniorem Plinium patria Nouocomensem fuisse; Negare hoc ausi sunt recentiores quidam, eo maxime loco opinioni suæ confirmati, quòd Veronæ secundorum familia fuerit, vnicumq;

Alius tumulus Cæcilij Plinij Mediolani

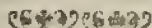
marmore

marmore inſcriptum illic extet epigramma, Plinij mentionem referens. Sed hi, velim, mihi dicant, num & hac ratione Cæcilius Mediolanenſis eſſet, Quod vt affirmare vani hominis, ità credere inſanientis prorſus eſt; Atqui nec in antiquis Veronenſium memorijs familiæ Secundum, Sed ordinis nomen eſſe Doctores credunt; Quo fit, vt in totius Inſubriæ, Venetiæque vetuſtis tumulis vox hæc ſæpiſſime occurrat. At, inquient, ſeſe Catullo Plinius ipſe conterraneum dicit. Quod argumentum etſi alijs alij confutent modis, mihi certè haudquaquam multum ad rem facere videtur.

Conterranei quinã dicantur.

Eos eſſe conterraneos, qui eiuſdem territorij ſint, vulgo cognitum eſt; At hoc nomine eos appellari iuris ciuilis auctor Pomponius de verb.ſignific. tradit, qui ſub ijſdem faſcibus eodem Magiſtratu gubernantur; non quidem à terra deducta, vt quidam opinantur, voce, ſed à terrendo, quòd eius loci Magiſtratus intrà eos fines terrendi, ideſt ſummouendi ius habeat. Cum igitur omnis Ciſalpina Gallia vni Proconſuli ſubeſſet, vniuerſi eius populi rectè conterranei, eiuſdemuè territorij dicentur. His accedit, quòd anti-

antiqui Codices Comenſi Italiæ Seniorem Plinium ciuem aſſerunt, vt parum omnino iure faciant, qui Leuiſſimis rationibus Euſebium, Tranquillumque (Dij boni, quos auctores) incuriæ damnent, qui totius Europæ notarios contrà Veronenſes conſpiraſſe in naturalis hiſtoriæ titulo affirmant, qui diuerſa ab Cæcilio patria auunculum Plinium re minimè verisimili tradunt; Cum præſertim Comi complurima adhuc extent huius gentis decora, non ſororis filij tantum, ſed & Plinij alterius, qui medicina inſignis fuerit, tùm Calpurnij Fabati, aliorumque, quorum mentio ipſo Plinio quandoque habita &c.

Rerum

ANDREÆ ALCIATI
LIB. III.

EPITOME LIB. III.

HAdrianus Mediolanum diuertit, Saluij duo Iuliani I.C. Mediolanenses M. Antoninus post pluuiam à Christianis exercitui impetratam eisdem fauet. Prothasius & Oribasius Valeriæ ex Vitale filij, Nazarius & Celsus, & Valeria Mediolani martyrio coronantur. Siluanus ab Insubribus cultus. Kalimeri successor Castutianus à Telesforo Pont. Rom. consecratur. Bacchanalia vnde deducta. Iulianus Imperator ex Didia familia Mediolanensi. Saluij Iuliani decreta ad Edictum seuerus rescidit. Geta eius filius Me-

Mediolani Ortus. Philippus primus Imperator Christianus. Auctor vidit senem vegetis sensibus annos centum sexdecim habentem. Monas Kalimero sufficitur, qui post multa sæcula Eriberto Archiepiscopo corpus suum indicat. Decius Christianos cruciatibus vexat. Pestis in Insubribus. post Monam sacris præficitur Mirocles. eius precibus pestis euanuit Aureolus Imperium inuadit. Gallienus Mediolani occiditur. Aureoli occisi prope Mediolanum sepulcrum. Germani in Lucana valle deleti, Mirocletis successor Prothasius. Aurelianus Marcomanos ab excidio Mediolani submouet. eiusdem gentis origo, de ijsdem Aureliani victoria. Sophia cum tribus puellis martyrio mactata. Litteræ Senatus Romani ad Mediolanenses de recuperato eligendi Imperatoris iure. Carus & Sebastianus qua ratione dicuntur Mediolanenses. Carinus Triclinia rosis Mediolanensibus insternit. Prothasius E-

pifanium Ticini episcopum consecrat. post Prothasium succedit Maternus. Maximianus Imperator an Mediolanensis, cum Diocletiano Mediolani commoratur. Thermas extruit, Imperij habenas deponit. Mauritius Alexander Bergomi, Victor Mediolani, Nabor & Felix apud Laudem Pompeiam ob Christi fidẽ securi percussi. Sabina matrona postrema duo corpora Mediolanum aduexit. Mos coronandi Imperatores Mediolani an à Maximiano incæperit. Sebastianus Martyr Epidimiæ propulsator à populis cultus. Cæsares quinam in Imperio dicuntur. Eustorgius Gallogræcus corpora Trium Magorum Mediolanum ex Constantinopoli defert. Antistes efficitur. Tumulo Crispi Faustæ Imperatricis fraude necati infertur. Circus Mediolani an à Galdino destructus. Decurionum Mediolanensium variæ inscriptiones.

Post

POst optimi Principis Traiani mortem, annitente Plotinæ eius vxore Aelius Hadrianus Romani orbis fræna suscepit. Ex Vrbe Roma quandoque is Mediolanum diuertisse traditur, dum superatis Alpibus frigoris, & laboris iuxta patiẽs in Germaniam contenderet, atq; vt militaris disciplinæ scientissimus, erat, ita etiam pacis munera in iudicijs ciuilibus diligenter obiuit. Institutum ab eo est, vt quatuor Cõsularibus Viris omnis Italia regeretur, & suis vnusquisque populis pro Tribunali redderet iura. Sic Cæsaris Legato Insubres parere cœperunt, cum Diui Augusti beneficio Magistrat⁹ solùm municipales prius agnoscerent. Constituit & in oppidis quibusdã Reip. Curatores, e quibus P. Clodium Suram Comensibus dedit, vt ex veteris tumuli inscriptione in Faustini delubro Brixiæ ostenditur. In consilio eius iudicanti adstitit Saluius Iulianus Didij, qui postea imperium auctionatus est; auus, patria, vt ex Spartiano, Eutropioque constat, huic Mediolanum; fuitque tum inter Iurisconsultos princeps, etsi quædam eius respõsa, ad quorum præscriptum etiam-

Hadrianus Imperator Mediolanum diuertit.

Italia per quatuor cõsulares regitur.

Saluius Iulianus I.C. Mediol.

I 2 num

num viuimus, extent; longè tamẽ, quàm quæ ad noſtras manus peruenerint, plura conſcripſit, vt Digeſtorum nonaginta libros; de Ambiguitatibus vnum; Ad Minutium ſex; Ad Vrſeium quatuor; tum ẽt edicta Prætorum, qui variè ius dicere ſolebant, in vnum collegit, interpretatuſque eſt; Vt non annuæ, quòd prius, ſed perpetuæ leges eſſent. Quæ res ambitioſis Iudicibus iura ſubinde ꝓ libidine mutantibus gratiam ſuſtulit. Has ob egregias virtutes eum amicum, & virũ clariſſimum appellarunt Diui fratres, & ſublimiſſimum teſtem, ſummæq; auctoritatis hominem fuiſſe, quadam Conſtitutione Iuſtinianus Cæſar atteſtatur; alioquin & prudentiæ ſuæ non modica præmia conſecutus, qui ſemel, atque iterum Conſulatu, tùm Præfectura Vrbis functus ſit; De patria eius etſi nemo eſt, qui dubitet; tamen & familiam ipſam Mediolanẽſem extitiſſe antiqui operis monumenta indicant. Cõtigua eſt Sebaſtiani fano in hac Vrbe lapidea arca, quæ Sollię Saluiæ ad ſcriptum nomen tenet. Sunt & non abſimiles aliæ complures memoriæ, quas vti que hic referre ſuperuacaneum exiſtimo. Vixit & eiuſdem nominis, & profeſſionis alius;

Saluij Iuliani opera.

Saluij Iuliani laudes & honores.

alius; paulò tamen iunior, quem ineruditiores quidam pro ſuperiore accipiunt, cum proculdubio Saluij duo extiterint, quorum iuris ciuilis vterque peritiſſimus fuit. Superiori ſanè ætate in Aegypto ſtatua quædam Græco epigrammate inſignis reperta eſt, quam in Iuliani Iuriſconſulti honorem fabrefactam veriſimillimum eſſe nemo non dixerit, huiuſmodi carminis ſenſu. Saluij Iuliani Statua.

Iulianum Beroe leges mirata docentem
Romaq; Dijs poſſunt omnia dixit agi.

Sortitus enim horum fortaſſe alter Aegypti Præfecturam eſt;& quoniã optimè ſe in Reip.adminiſtratione geſſerit,virtutis,integritatisq; ſuæ pretium, Statuã publico conſenſu eſt meritus. Nam Diui Auguſti lege Aegyptus in Prouinciæ formã redacta ab Imperatoribus Romanis Præfectos accipiebat, quos à legis auctore Auguſtales appellare antiqui ſolent. Legimus & Saluiũ diuo Pio,qui Adriani ſucceſſor fuit, in precio ob legũ prudentiam habitum;Vt & hic dubiũ ſit,ſeniorne, an ſecundus ille Iulianus fuerit,Antonino tantoperè gratus.Cæterũ per id tẽpus quãplurimos huius nõis percelebres

crediderim, cùm in templi maximi vestibulo Brixiæ antiquissimum Vibiæ Saluię monumẽtum legi possit, quo pientissima fœmina sibi, & filijs suis Paculo, Saluioque Iulianis tumulum ad perpetuam memoriam struxit. Maxima quoque apud posteros gloria dignus Mystes quidã Iulianus, qui de ritibus sacrorum scripsit, & tàm egregiæ in diuinis operibus eruditionis fuit, vt siti pereuntibus Romanis legionibus à Deo Opt. Max. pluuias impetrauerit, quibus epotis præsentaneã mortem euaderet miles. Christianæ hũc religionis virum, & sub Marco Philosopho floruisse opinari libet; quoniã apud alios rerũ scriptores Marcum legere memini, cum vna cum filio Marcomanis inferret bellum, eamque ad inopiam peruenisset exercitus, vt aquæ penuria periclitarentur omnes, militis Christiani pre cibus exoratum largissimos imbres Deũ effudisse. Quapropter optimus Imperator nedum in hanc religionem inquiri, eiusque professores edicto vetuit accusari, sed & in adipiscẽdis honoribus eiusdem conditionis cum exteris esse iussit; cum tamen prius eos atrocibus pœnis fo ret persecutus. Nam subolescente huiusce

iusce belli mole aduersus hostes primùm misit Astasium (quod dignitatis nomen erat) Comitem. Hic cum Mediolani constitisset, profani cultus impellente turba, Prothasium, Oribasiumque Valeriæ ex Vitali gemellos partus Deis gentilibus, vt sacra facerent, compellere adnixus est. Quod cum mira animi constantia vterque renuisset, plumbatis Oribasi⁹, capite Prothasius cæsi inter Christianorum diuos relati æternum seruât nomen. Eorum cadauera clam Philippus quidã, tùm diues, & opulens, intra domus suæ tecta sepulchro mandauit, libellumque huius rei indicem tumulo imposuit, quem se legisse Ambrosius auctor est. Astasium tunc Comitem ab Augustis missum is tradit, vt non id sub Nerone factum (quam vulgatam opinionem supra falsam conuicimus) Sed Marco, Lucioque diuis fratribus in Imperium assumptis credere necessarium sit, cum tum primum duo Augusti regnauerint, Marcomanosque agitauerint bello. Quæ sententia si vera sit, Philippum quoque illum eodem tempore vixisse credendum est; tametsi crebrio rem secutus in hoc aliorum opinionem Neronis tempore eum extitisse prodiderim,

Prothasius & Oribasi⁹ Martyres Mediol.

rìm,nisi ab illo diuersus hic ex nepotibus fortassè; quòd veteri lege gentiles simul cognomines traduntur. Cæterùm eadē tempestate Nazarius quoque, & Celsus vltimo supplicio affecti sunt, eadem delati noxa, quòd Deorum sacra contemnerent. Testis indignissimæ eorum necis est extra Vrbis portam, cuius Ludouicæ nomen in præsentia dicitur, locus, qui à veteribus. Trium mororum appellationem tenuit, nunc Celsi delubro sacer omni populo venerabilis est. Antiqui nominis causam tres mori arbores quidā opinantur, quod patrum nostrorum memoria etiam ibi frondescerent. Ipse tres Maurorum imagines lapideas potius existimauerim; Nam adhuc in Portæ ipsius fornicibus vicino loco translatæ illic visuntur. Arbores enim hoc ætatis viuere naturæ leges non sinunt. Quòd si miraculū id pro diuino testimonio est, cur perpetuum, vt per hora hominū æternū vigeret, nō permansit? Dij quidem, etsi oīa possint, malunt tñ maiore in negotio potestati suæ indulgere. Et hæc de Nazario dicta sint satis. At Prothasij mater Valeria, cum defuncto Rauennæ marito Mediolanum rediret, Syluano, agrestibusque

Nazarius, & Celsus Martyres Mediol.

Valeria mater Prothasij, & Oribasij vxur Vitalis

que Dijs sacra facientes quosdam offendit, à quibus, quoniam se Christum sequi fassa erat, tàm acriter verberata est, vt ægrè triduo superuixerit. In maxima enim veneratione ab Insubribus Syluanus habebatur, vt in Diui Donati pago, qui ad quartum ab vrbe distat, adhuc extet Stylobates, quem voto solutus libero munere M. Magius Hermes Syluano dedicauit. Sed & tùm veri salutis publicæ auctoris Christi numen indies augescebat, procurante præsertim populi redemptionem Kalimero. Successor hic Castriciano certantibus omnium studijs destinatus erat, atque patria Romanus, degenerante tùm in Græca nomina Vrbe, fuisse traditur. Mirum dictu, quemadmodum hic ad Antistitis dignitatē designatus fuerit. Sed tamē plurimi auctores cōsentiunt, cum Romæ viuis aquis à Faustino, & Iouita ꝑ Christiano more ablueretur, auditā de Cęlo vocē ad Romanū Pontificem Telesforum deduci hominē iubentis; Tum & illud mandatum, vt Mediolanēsiū Præsul ordinaretē. Quo demū officio cū per quinquagintatres annos esset maximo cū honore fūct', pridie Cal. Sextiles ad cælestes fortunatorum cętus mi-

Syluanus ab Insubribus cultus

Kalimer Castriciano successit.

Kalimer à Telesforo Pont. Romano ordinatur.

migrauit, memoriaque eius huiusmodi die nostris quoque temporibus celebris habetur. Marco Imperatori, quam ad superos viam rectè viuendo affectauerat, capescenti successit filius M. Commodus impurissimus vir, quo nemo aduersus, atque auersus impudentior habitus est. Saluij Iuliani, qui eo tempore exercitibus præerat, filium ob ætatis florem frustrà temptatum eo odio persecutus; vt patri etiam eius causa insidias quotidie moliretur. Interim & in illum non paucæ conspirationes factæ ab insignis audaciæ latrone Materno quoque appetitus fuit. Is in Gallia miles, qui desertis castris perditorum hominum maxima manu comparata incursionibus varijs Gallias, Hispaniasque vastauerat; cumque maleficia hæc nō impunè se laturum cognosceret, magnum aliquid inuadere decreuit. Quare communicato cum socijs consilio, seorsim alij ab alijs in Italiam compendiarijs quibusdam itineribus festinauerunt, vt improuisum Imperatorem nacti in eū grassarentur. Id igitur insidiarum tempus sunt commenti. Veris initio pompam magnæ Deorum matri Romani celebrabant; quo die quicquid magnificum

Cōmodus Saluio Iuliano insidias struit.

cum seu arte, seu materia erat, in publicum exhibebatur, vt ante Statuam Deę perferretur. Homines ipsi ludicris incumbebant, personasque, vt cuique libitum fuerat, induti per Vrbem vagabātur, Magistratuumque figuras etiam assumebant, vix à veris quicquam differentes. Existimauit igitur Maternus idoneum hoc tempus, quo protectoris indutus personam Commodum interficeret. Verùm ante præstitutam facinori diem à Socijs proditus capite pœnas luit. Sanè huiusce festi imaginaria quædam obseruatio in hanc diem per Insubriam omnem viget, cum appetente Vere ante quadraginta ex Christi lege dictos ieiunijs dies, iuuenes diuersis personis tecti incedunt, lusibusque, & iocis operam dantes, non tam ad Cybeles, quàm ad Sacra Veneris ea licentia abutuntur, siue ante ianuas cum matronis, quòd tecti sunt, inuerecundius loqui, siue cum his choreas, saltationesque agere malint. Sed & hæ choreæ, vt verisimillimum est, à magnæ matris sacris originem traxerunt. Cæso igitur Materno, licet Commodus ad omnem suspicionem pronus esset, tamen Bacchanalium origo

haud

haud multo post Martia eius Concubina, & Q. Aelio Læto Præfecto Prætorio id machinantibus, veneno primum, mox cunctante anima gladio attentatus est, atque in eius locum subrogatus P. Helui' Pertinax in Apennini Villa, quæ Martis dicitur, natus. Fuit hic Didio Iuliano in Consulatu Collega, & in administratione Africæ successor. Quamobrem cum Iulianus filiā per sponsalia affini suo iunxisset, & hac de re certiorem Pertinacem fecisset, dixisse eum ad generum quidam tradunt, vt Iuliano debitā reuerentiam exhiberet, ꝙ & suus Collega, & Successor esset. Verū hæc sanctissimi senis verba pro Imperij omine accepta sunt. Nā Prætorianorū militū scelere, inscio tanti facinoris, vt Spartianus, & Herodianus scribunt, Iuliano Pertinax cæsus est, delectusq; militū consensu ipse, cū id prius Pertinacis Socer Sulpicianus ambisset. Dion Mediolanensem Iulianū fuisse tradit, & in patriā, cū ob ingentes pecunias noui semper rebus studeret, à Cōmodo relegatū. Herodianus crapulæ deditum, vitæq; parum cōtinentis hominē extitisse. Contra Aelius Spartianus Ro. scriptor, atque adeo grauioris auctoritatis, nihil

Vaticiniū Pertinacis de Didio Iuliano.

Didius Iulian' Imp. Mediolanēs.

nihil

nihil minus, quàm his vitijs eũ laboraſſe prodidit;quinimò in Imperatoria Maieſtate humillimũ, in conuiuijs humaniſſimum,ad libertatẽ moderatiſſimũ,in iure dicendo benigniſſimum fuiſſe auctor eſt. Hæc Græcorũ fides, qui,dũ hiſtoriã ſcribũt,nihil eſt,quod mentiri nõ auſint. Didiã planè gentem Mediolanenſibus vindicat M. Didius Marcellus in Nazarij veſtibulo inſcripto tumulo conſpicuus;etſi alia quoque huius familiæ decora in Vrbe ſint, quæ antiquarijs, curioſiſque id genus viris dicenda relinquimus. Educatus eſt Iulianus apud Marci Imperatoris matrem Lucilliam; Hinc eius ſuffragio inter viginti viros electus; deinde Quæſtor ante legitimam ætatem deſignatus eſt;Nec Marcus illi defuit;Siquidẽ eo adiuuante Aedilis factus,& Prętor,Legatusq; demum in Germania fuit legionis xxij.Primigeniæ, cui diu ſumma cũ moderatione præfuit, resque memoria dignas, ſubactis,qui fluuium Albim accolunt, Cauchis, geſſit. Quapropter Imperatoris iudicio ob merita ad Conſulatus dignitatem ſublatus eſt. Debellati etiam Catti; Dein illius armis Dalmatia primùm, & poſtea cum illi obti-

Iuliani Imp. educatio,& honores.

Saluij Iuliani decreta iussu Seueri Imp. abollita.

obtigisset inferior Germania, defensæ sunt,& de finitimis hostibus vindicatæ. Fuit & prouinciæ Bythiniæ Præses, quã non eo nominis incremento administrauit,quo post paulo Africam, cum Procõsul in ea datus foret. Vxorem habuit Malliam Scantillã; Sed & filia illi Didia clara; Vtramque Senatus Augustam dixit. Aduersus eum res nouas primus molitus est Antiochiæ Pescennius Niger; mox in Illyrico P. Septimius Seuerus Afer, qui cum summa celeritate cũ exercitu Romam properasset, citrà puluerẽ, quod dicitur,Imperator dictus est, abrogataque Senatusconsulto Iuliano est dignitas, & inde à milite gregario cæsus, nemine eum defendente; Nam Prætoriani, qui promissorum spe eum Imperatorem fecerant, per ignauiam, summumque dedecus dilapsi miserum senem deseruerunt. Diffusius hæc apud alios habentur; nobis sat fuit paucula delibasse, vel ob hoc saltem, vt Ciuem nostrum à Græcorum calumnia vindicaremus. Sepultum eius corpus in Lauicana via est, ad quinctum milliarium,in aui sui Saluij Iuliani monumento. Huius viri famæ,quòd ex Didij progenitoribus esset, Seuerus quo-

quoque infensus, eius decreta iussit abole ri; Sed Augustæ Legi præualuit operis vtilitas, & nihilominus in iudicijs Saluij auctoritas obseruata est. Igitur Seuerꝰ, antequàm ad summum gradum eueheretur, priuata adhuc fortuna Iuliam vxorē duxit, quòd mathematica ratione in genitura habere eam cognosceret, vt Impe ratoris fieret vxor, & parens. Natus ex ea illi filius M. Antonius Geta, quem vj. Cal. Iunias Seuero, & Vitellio Conf. Mediolani eam peperisse Spartianus auctor est; Vix dum in lucem edito infante in aula purpureum ouum gallinam effudisse nunciatum fuit; quod cum iubente Iulia allatum Bassianus (ex Seueri filijs maior hic natu) quasi puerili ioco ter ræ allisisset, dixisse Iuliam ferunt; Cur maledicte parricida fratrem occidisti tuum? Quæ verba Seuerus audiens, futuri mali omen accepit; Idem & complures, qui officij causa aderant, agnouere. Præsagium & illud euenisse traditur; In Antonini cuiusdam ex plebe hominis villa, vellere in fronte coccineo, eadem, qua Geta, hora natus agnus, & domino ab Aruspicibus responsum, Post Seueri mortem fore, vt Antonius regnaret; Quòd

Antoninus Geta Mediolani ortus.

cum

cum sibi vir ille portenderet, veritus, ne re palam edita in aliquam prius calamitatem incideret, agnum gladio transfodit. Manifesta nimirum signa, ferro adigendum ab Antonio Getam; quæ quidē euentu nequaquam caruere. Nam Seuero in Britannia mortuo inter Bassianum, & Getam eius filios tanta discordia orta est, committentibus præsertim eos aulicis, vt nihil fere alter approbaret, quod alteri confestim nō displicuisset. Quamobrem prærepta occasione Bassianus de repentè Prætorium fratris ingressus eum interfecit. Sed & ipse huiuscemodi delicta retaliantibus fatis ab Opelio Macrino cæsus illi Imperio locum fecit. Opelium, vt morte pœnas daret, improbus improbum Alagabalus coegit. Fuit hic impurissimus Imperator Caios, Nerones, Commodos sceleribus prouocans. Cum priuatus esset, Alexianus vocabatur, sed cum Dei, quem Phœnices Alagabalum vocant, & nostri Solem interpretãtur, Sacerdos fuisset, id sibi cognomen assumpsit, in eamque prorupit insaniam, vt Deo illi suo matrimonio iungere vxorem quæreret. Palladem, mysticum Romanorum numen ab Aenea in Italiam

Geta occisus à Bassiano fratre Imp.

Italiam aduectum, conseruatumque maxima cura, amouit sedibus, & tanquàm eius coniugem in Palatinas ædes adportauit; Mox præfatus belligeram vxorem Alagabalo non conuenire, quasi facto diuortio aliam induxit. Vrania ab Afris colitur, quam fænices Astroarchen Lunam esse dictitantes appellant. Eius simulacrum Carthaginensibus, omniquè Africæ venerabile à Phęnissa Didone positum vetus fama promulgauit. Congruere igitur Solis, & Lunæ coniugium Imperator existimans, eius statuam propè Alagabalum constitui iussit; Tùm edicta non ad Insubres solùm, sed per omnem Italiam missa, ut vbiquè celebres, festiquè dies publicè, & priuatim agerentur, Dijs ipsis nuptias celebrantibus; Hæc, & huiuscemodi quamplurima cum fecisset Imperator, tandem vna cum Sœmiade matre, quam Semyamiram alij vocant, impudicissima fœmina, militum Prætorianorũ gladijs confossus est, Consobrinusq; illius Aurelius Septimius Alexander delectus in Augustum, cum iam anteà Cæsar appellatus esset. Alexandro Maxi

minus ob fortitudinem, militaremque disciplinam, cętera barbarus homo, successit; quem à Senatu Imperatores dicto Maximus, & Balbinus, Gordianusq; excepere. Gordianum iuniorem strenuissimum adolescentem Philippus Prætorio Præfectus fraude aggressus est, hacq; potissimùm ratione Augustalem sibi maiestatem asseruit. Primus hic Christianorum professionem secutus traditur; ex eo quoque memorabilis, quòd hoc Principe millesimum vrbs Roma annum attigit. Quamobrem Circensia munera cum sæcularibus ludis magnificentia inæstimabili celebrata sunt. Iuere per Insubriam, Aemyliam, Venetias, cæterasque Italiæ regiones vndique tubicines, qui populos ad eorum ludorum spectacula vocabant, quos alias nunquam visuri essent. Repetuntur enim sæculares ludi centesimo quoque anno, qui vitæ humanæ terminus est: etsi in Verbani pago Malcorabia fabrum ipse his diebus viderim centum, & sexdecim annos agentem, non integris solùm sensibus, sed & tam vegetum, vt ferream quadrupedi soleam paruo negotio apponeret; Cuius rei etiam vniuersa illa regio testis est. Et hæc

Philippus Imperator Christianus.

Fabrũ annos 116. agentẽ vidit auctor.

hæc quidem obiter. Cæterùm his diebus Monas diuini in Vrbe cultus Kalimeri successor, cum tres, & quinquaginta annos dignitatis Pōtificię munera administrasset, ad superos cursum tenuit. Defuncto hic Calimero, cum vna, quicquid Christiani nominis Mediolani erat, conuenisset, ambigerentque, quisnam potissimùm Præsul designandus foret, Deū maximo precati, ex his, qui aderant, vnū Monam aspiciunt, augustiore forma, & aureum quoddam præ se specimen ore af ferentem; Tum vox incerto auctore audita, dignum honore Monam; quam exteri prosecuti idem acclamarunt. Accedebat his, quòd & alios fere nobilitate anteibat; Quocirca alacrius ingeminabant, obtestabanturque, se exorabilem præstaret. Contra ille fortius renuere, indignum se tanto honore prædicare, nec ferendo oneri satis firmum. Sed incassum Sanctissimus vir nitebatur; Integritas eius, cum paternas indigentibus opes ob pietatem dispensauit, omnibus nota, nullum effugium habebat. Ergo, quod necessarium fuit, præstito consensu, sacrorum assumpsit curam, diligentissimeque gessit; Vicos, castra, præfe-

Monas Kalimero suf-ficitur.

ĉturas, & per Infubriam, liguriamque oppida omnia luftrauit, vt in his aberrantes populos veram religionem doceret, exemplo fuo hortaretur. Vigebant tunc Valentini, & Cherinti reprobas opiniones fecuti quamplurimi, quas de hominum pectoribus facratiffimus vir euellere conabatur. Conceffiffe fato viij. Cal. Apr. crebrior auctorum fententia eft. Dacius Calend. ipfis Aprilibus mauult. Clam fepulchro illatus, quod ita veritus profanorum furorem moriens mandauerat, lateretque adhuc ignotus tumulo, ni fe ipfe Eriberto longo interuallo fucceffori (res mira) noctu demonftraffet. Ad Vitalis delatus iv. Id. Oct. religiosè colitur. Regnauerat iam quartum annum Philippus, cum obijt Monas. Cæterum & ipfe triennio ferè poft Q. Decij Traiani factione oppreffus in humanis agere defijt. Decius ipfe Populi Romani, Senatufque amorem meritus, maioribus præconijs celebraretur, fi modo fanguine Chriftianorum non temeraffet manus, eos atrocibus edictis in Philippi contumeliam vndique vexans, & vt exquifitiffimis pœnis omnes torquerentur, vbi-

Monas Eriberto Archiepifcopo noctu fe oftēdit.

vbiq́ue fere inquiſitiones acerrimè vigebant. At Mediolani maximè miſerabilia tormenta agebantur; Alios æquuleo plecti cerneres; quoſdam torreri flammis; hos flagra, illos pugiones quoq́ue conficiebant. Nihil non tentatum, quod ſæuiſſimus carnifex in Principis gratiam potuerit excogitare; Sed breuiſſimum huiuſmodi Auguſto Imperium Vindices ſuperi conceſſerunt. Vix biennium dominabatur, cum C. Vibij Treboniani Galli proditione, qui illi ſucceſſit, à Scythis victus, facinorum pœnas dedit. Gallum Aemylianus ſuperauit; Ipſe demum à militibus, cum Valerianum Senatus elegiſſet, decollatus. Horum principatum inſignis generis humani clades cognitum poſteris fecit. Siquidem non Inſubriam tantum, reliquaſq́ue Italiæ partes infecit peſtilens aer, ſed vniuerſum terrarum orbem pari contaminauit clade. Sacrorum curam Mediolani agebat Mirocles. Vir hic in diuinis admodum eruditus, vitæq́; ſanctitate ſpectabilis erat. Eius precibus non parũ morbidę eius peſtis ab Vrbe profligatum creditur. Valeriano infelici euentu à Perſis capto, Valerianus iunior, & Galienus

Traianus Deci9 Chriſtianos cruciatib. vexat.

Peſtilentia vniuerſalis.

Mirocles Mediolani Antiſtes.

Imperatores dicti sunt. Galienus egregij militis, ducisque principio nomen meruit; Sed dein ad delicias lapsus, exurgentibus vndique barbaris, Tyrannisq;, Romanum pęnè orbem, certantibus fortunæ, virtutisque studijs, partum amisit. Dux erat Illyriciani Limitis Aureolus, in suscipiendis negotijs impiger, obeundisque admodum strenuus. Hunc reluctantem admotis iugulo gladijs purpurã assumere milites coegerunt. Cum ita negligenter se Gallienus ageret, vt omnia citra eius auctoritatem gererentur; sumpseratque iam in Asia Imperium Macrianus vna cum filijs orientalis exercit⁹ iudicio ad eum promotus gradum, quòd sapientissimus, ditissimusque sui temporis omnium ducum habebatur, etsi consilia eius interuerterit fortuna; Nam cũ Præfecto Aureoli Domiciano manu conserta fusus, ipse cum vno ex filijs, & quindecim interemptus est virorum millibus; quæ superfuerant legiones, triginta pugnatorum millia Aureolo accesserunt. Igitur tot auctum subsidijs cùm frustra Gallienus expugnare virum fortem niteretur, conuentionibus bellum diremit; Sed tamen parum fida, & vtrinque suspe

cta

cta pax secuta est. Non longè à Mediolano Aureolus cũ exercitu trahebat moram; quamobrem tumultuarij Principis grauem aduentum Galienus indies formidabat. Huiusce rei conscius Dalmatarum Dux Cecropius nomine ad eum profectus subdola oratione narrauit, aduentare cum legionibus Aureolum. Credidit hoc Imperator, & conuocatis militibus, adlocutioneq́ue firmatis eorũ animis, quasi ad certi prælij subeundam fortunam procedebat, cum in itinere iuxta Mediolanum incautũ Cecropius aggreditur, & trucidat. Factum id Aureoli consilio quidam rerum scriptores opinati sunt. Nos Marciani, & Heracliani iussu, qui Claudium elegerant, facinus ausum accepimus, & constantior hæc est sententia. Occiso Gallieno, vt fratris sortem æmularetur peremptus quoq; Valerianus est, & Claudij iussu Sepulchro eius inscriptum. Valerianus Imperator. Nam ipse iuuentutis se principem in numismatis atteſtabatur. Orosius Gallienum Mediolani inter fœminas lasciuientem occisum auctor est. Sed vtrumque res se habeat, illud constat, post eius mortem Aureolum Imperatoris nomine iam

Gallienũ prope Mediolanum occisus.

Aureolus Mediolani consedit. à militibus nuncupatum Mediolani con sedisse, fuissetque eius vita diuturnior, si non illi hostem Claudium à cæteris legionibus Imperatorem salutatum fata ob iecissent. Occisi tyranni gloriam Aureliano, qui postea imperauit, alij tribuunt. Sed & in eo quoque dissentiũt auctores, quòd inuito Claudio pugnatum quidam tradunt, aliqui ab Imperatore Aureliano superatum; At verò cum Claudij dux esset, eius iussu armis certatum, cæterorũ consensu proditum est. Priorem opinionem adiuuat elegans epigramma, quod Græco sermone tyranni tumulo adscriptum fuit. Ab vrbe xvj. distat oppidum in Fulcherijs insulis Abduæ fluuio vicinum, quod corrupta voce Pontirolum vulgus vocat. Pontem Aureoli fuisse nominis similitudo arguit; Ab huius morte, sepulchroq; inditam pago appellationem auctores quãplurimi scribũt. Addit Trebellius Carminis sensum, ab inepto quodam litteratore sic latinè expressum.

Sepulchrũ Aureoli prope Mediolanum.

Dona sepulchrorũ victor post multa tyrã

Prælia, iam felix Claudius Aureolum

Munere prosequitur, mortali et iure sup

Viuere quẽ vellet, si pateretur amor, (ste

Mili-

Militis egregij vitam qui iure negauit
Omnibus indignis, ſed magis Aureolo.
Ille igitur clemẽs, qui corporis vltima ſer-
Et põtẽ Aureoli dedicat, et tumulũ. (uãs

Auget, quam diximus viri dignitatem antiqua alia, marmoreque inſignis inſcriptio C. Pupij Tironis, quam ſibi, atque vxori Tertullæ, parentique Alitiæ viuus monumentum poſuit, vt ab antiquis regionem eam quoque plurimum cultus accepiſſe coniectura capeſci poſſit, non Aureoli ſolum, ſed & tumulis aliorum perquàm illuſtris. In tyranni huius morte repugnant alia etiam ratione veteres, apud quos non ab hoſte ſuperatum, ſed à proprijs militibus cæſum legere eſt. Cui opinioni vt accedam, illud maximè impellit, quòd prioris ſententiæ auctor Trebellius Pollio adeò aperte in Conſtantij Cæſaris gratiam Claudio fauet, vt eius mihi fides ſuſpecta ſit. Fuit alioquin ille optimus Imperator, & vir ad delendos Barbaro natus. Irruperant in Italiam Alamani, ducenta armatorum millia, quorum audaciam cum vltum veniſ-

Claudius in Luca Sylua Alamanos cædit.

venisset Claudius, in Lucana Sylua ita illos afflixit, vt centum millia ferro cæciderit; Contracto quamplurimi ex labo ribus bellicis morbo desiderati sunt. Lucana Vallis in Comési agro, qua ad Rhe tos vergunt Alpes, frequentibus colitur populis, eiùs nominis oppido, atque lacu ducentis circiter quadraginta stadijs protenso memoratu digna; hic deletos barbaros credere in promptu est, ni Eutropius propè Benacum prælio certatũ scriberet; Quamuis & Lucanus lacus hãc appellationem potuit apud antiquos obtinuisse. Hoc principe, anno eius Imperij primo pridie Cal. Decembris Præsul Sacræ Religionis Mirocles, cum annos duos, & viginti præfuisset, decessit,& ob egregia viri merita inter Diuos relatus, æternæ beatitudini opinione hominum mancipatus est. Successor illi destinatus è vestigio Prothasius, qui mortui desiderium probitate sua non parum leniret. Et hæc quidem Imperatore Claudio euenere; Vt vix credibile sit, tot eum egregia in armis facinora gessisse, temporis breuitatem computantibus. Nam vix biennio exacto, cum Aurelianum longa orationis serie laudatum militibus, vt in sui

Prothasius Miro letis successor.

locum

locum deligerent, persuasisset, defunctus est necessarius hic Reipublicæ magis, quã bonus Imperator; superstites Claudio tyrannos sustulit; Zenobiam in Aegypto, in Gallijs Tetricum, propria proditione memorabilem. Sed longè difficilius illud bellum, quo Mediolano imminentes Marcomanos profligauit. Verùm quoniam harum mentio etiam superius facta est, non absurdum fuerit, quinam hi barbari sint, explicare. Germanicam nationem esse dubio procul constat. Eos in fronte Germaniæ, quatenus Danubio pergitur, Tacitus collocat; hancque sedem virtute partam pulsis inde Boijs auctor est. Addit Strabo Bubiemum Merobudi Marcomani, qui amicus Augusti Cæsaris fuit, regiam frequentius habitatam, quòd eo in oppido Ciues suos omnes Rex ipse traduxerit. Ex huius gente manserunt diù reges, sed demùm & externos pati cæpere, Romana primum arma experti in Gallijs cum Ariouisto duce vna cum alijs Germanis eos diuus Iulius superauit. Quieuere demum Merobudij, siue, vt Tacitus mauult, Marobudij, eiusque nepotum auspicijs. Versatus hic in iuuenilibus annis Romę fuerat,

Aurelian⁹ Marcomanos ab exercitu Mediol. profligat.

Marcomãni vnde.

Au-

Augusti beneficio etiam ad regale fastigium prouectus; Gratiam reddidit, vt in amicitia Pop. Romani gentem suam detineret; qua auctoritate freti finitimis formidolosi erant. Mansit pax in Marci Imperatoris tempus; Hoc Principe rebelles facti, tandem à Rom. exercitu male habiti accepere iugum. Cogitauerat Marcus eorum regionem in Prouinciæ formam redigere; Sed & hoc, vt aliæ pleræque calamitates, ciuilibus malis imputandum. Nam Auidij Cassij armis distentus, quòd decreuerat, perficere prohibitus est. Ferebatur vulgò magicis quibusdam sacris, imprecationibusque eos ita à Marco adactos, vt perpetuam cum his pacem Populo Romano futuram arbitraretur. Quæ cantamina famæ cupidi, quasi hostes deesse possent, secuti Imperatores dissoluerunt. Igitur sub Aureliano rursus arma cæperunt, & superatis Alpibus Leopontijs in Italiam transtulere bellum. Contra eos profectus Imperator, dùm paulò securius hostem contemnit, nec illis à fronte occurrere quicquam curat, clade non modica affectus est. Quamobrem cautiores, & periculo moniti

niti Romani, quos elabi permiserant, à tergo persequebantur. Qua necessitate vlterius procedentes illi Mediolanensem omnem agrum vastauerunt; Sed & cędibus, rapinisque non adhibitus modus, captiui quamplures facti. Hanc stragem Dei Opt. Max. ira in profanum Cæsarem sæuientis euenisse Christiani arbitrabantur. Nam Sanguinarius hic Imperator, veris religionibus inimicissimus, vetera Neronum, Deciorumque exempla reuocauit. Dederat Mediolanensis Matrona, cui Sophiæ appellatio, cum tribus puellis inter Christi cultores nomen, venditisque maximis, quæ illi suppetebant, facultatibus (decem seruorum millia fuisse traduntur) precium indigentibus dispensauerat; Hanc etiam vi adhibita gentium numina colere reluctantem Aureliani Præfectus peremit. Sub Traiano id factum alij scribunt; vt Decius fortasse sit accipiendus, qui hoc quoque sibi cognomen arrogauit. Territus igitur suorum occidione Aurelianus Romæ ad Senatum litteras dedit, vt Consultis Sybillinis libris referrent Patres, quemadmodum victoria ab hostibus

SophiaMediolanēsis cum filijs martyrio coronata.

extor-

extorqueri posset. Factum ergo Senatusconsultum, & sententiam dicente Vlpio Syllano inspecti sunt libri; Ex quorum lectione docti Pontifices vrbem veteri instituto lustrauere: tùm cantata carmina, amburbiumque celebratum, & pro missa ambarualia. Quibus rebus ex Aureliani sententia confectis, non dubitauit belli fortunam experiri. Coactis itaque omnibus copijs Placentiam versus, vt publico Marte decerneret, properabat. At Marcomani veriti, nè, si collata acie inferiores euaderent, nullus fugæ locus esset, quin Italicis populis vndiq; circundati, quam illis intulerant, in fugam stragem acciperent, ad insidias verso consilio, clam in densissimas Syluas delati, aduentante nocte, improuisi erupere, tantamque cladem Italæ legiones subierunt, vt Romanum penè Imperium solueretur. Sed tamen demùm fusis hostibus, eos Imperator malè mulctauit.

Aurelian' Marcomãnos prælio vincit.

Vicisse Aurelianum tribus prælijs, Eutropio auctore, proditum est. Placentiæ primò; deinde iuxtà Metaurum flumen apud fortunæ fanum; tertiò in Ticinensibus Campis. Victoriæ causa ad superos refertur; quòd in ipso prælij congres

su

ſu ſpectra quædam, monſtruoſæque facies ſeſe Marcomanorum oculis effuderint, quibus illi territi fugam capeſcentes occiſi ſunt. Commentum id Barbarorum eſſe quis non videt, dum ab hominibus ſuperatos fuiſſe puduit, victoriam Deorum ſtudijs acquiſitam profitentiũ; etſi Panicos terrores quandoque legerimus, cum non monſtris, ſed nulla ex cauſa orto timore exercitus dilabuntur. Marcomana Vallis & Monti Iuræ, & Sequanis proxima, quæ ad Heluetiorum fines pertinet. Hic Barbarorum reliquias conſediſſe crediderim, & regioni dediſſe nomen, quod in præſentem quoque diem vulgatiſſimum eſt; Alioquin gens ipſa non in Gallijs, ſed trans Rhenum habitauit, præfuiſſeque illis Reginam nomine Fritigil legimus, quæ Diui Ambroſij litteris perſuaſa virum ſuum in perpetua cum Romanis pace detinuit. Verùm hæc poſteriori tempore acciderunt. Igitur Aurelianus, cum non Marcomanos ſolùm, ſed & Sarmathas, & Gothos fudiſſet, plurimis victorijs inclitus, miniſtri à libellis manu interfectus eſt. Tùm exercitus ad Senatum retulit, vt Imperatorẽ eligeret. Contra Senatores huiuſce rei

iudi-

iudicium militibus cōcedere; certatumque vtrinque moderationis studio. Tandem militum prece, finito sex mensibus interregno, Tacitus Imperator Augustus à Senatu dictus est, missæque ad nobiliores quasque orbis Ciuitates litteræ, quibus Ciues admonerentur in antiquū statum rediisse Rempublicam, ius eligendi Principis, & Præfecturæ vrbanæ appellationem, cæteraque Summi Imperij munia ad ordinem amplissimum pertinere: Quo sensu & Mediolanensibus litteras redditas Flauius Vopiscus auctor est. Tacito Florianus frater successit, mox interfectus, cum M. Aurelium Valerium Probum milites Imperatorèm nominassent; quorum iudicium summo gaudio Senatus approbauit; scilicet is erat Probus, qui armorum gloria Aurelianum æquaret, modestia, morumque ciuilitate longè illi esset prior. Cùm non diù regnasset, seditione militari apud Syrmiū cæsus est. Huius posteri seu Romanorum odio, seu inuidiam veriti, relicta Vrbe, pars iuxtà Benacum, pars Comensi in agro propè larium consedere. Sumpsit deinde imperium M. Aurelius Carus, quem externa bella gerentem feliciter & Po-

Litteræ Senatus ad Mediolanenses de recuperato Iure eligendi Imp.

Posteri Probi Imp. Benaci & larij accolæ.

Populus, & miles maximo amore prosesequebantur,cum superatis Persis Cthesiphontem fatalem Romanis ducibus limitem peruenisset, de cælo tactus animam reddidit. Narbonensem eum fuisse Eutropius tradit;alij Illyricum. Vopiscus Eutropio antiquior, se Diarium quoddã legisse est auctor, quo Mediolanensem Carum fuisse testatum manet. Aureliam certè gentem, quàm frequẽs in hac vrbe extiterit, innumera veterum spectacula ostendunt. Ad Francisci Aurelius Eusebius Aureliæ Vitaliæ matri, tùm Iulianæ coniugi Sanctissimæ tumulũ struxit. In Horarum vico Aurelia Placentina. At in Vitalis vetustissimo delubro Heluius Aurelius Protodomesticus æternitati ab Arcutione liberto commendatur. Quo ex monumento illud non pigebit adscribere, Aurelium à Secretis Imperatoris primum extitisse; quòd Romani (vt in Africana historia Procopius tradit) domesticos appellabant in aula Imperatoria arcanorum Principis conscios. Est & Aurelius Victorinus Municipalis Magistratus Quartũuir in Ambrosij fano celebris: Sicuti & eiusdẽ nominis in Portiana porticu Ianuarius Signifer ex numero

Car. Imp. an Mediolanensis.

Dalmatarũ fortensiũ. Milites hi erãt, quorũ in Theodosij de Palatinis officijs commẽtario frequens mẽtio habetur. Et hæc quidẽ à nobis dicta sint, nõ quòd his uelu ti firmissimis probationibus Mediolano Carum vindicemus; Sed ut, si qui in hanc sententiam ire maluerint, aut uera, aut saltem simillima uero se cognoscant sequi. Nec quandoque mouere debet, quòd frequentiore calculo Narbonensis fuisse approbetur; siquidem admonendi sumus, hac tempestate latissimam Gallias iurisdictionem habuisse, ut non solum quicquid in Germania Romani nominis erat, Proconsulibus illius pareret, sed etiam Cisalpinæ Galliæ bona pars. Demonstrat id Hist. lib.xv. Amianus Marcellinus, qui in Lugdunensi Prouincia Alpes Graias, Peninas, Tricaspinas constituit, tùm Taurinos, Mediolanumque cum alijs non æquè nobilibus municipijs. Lugdunensem autem Narbonensis Prouinciæ partem esse idem auctor attestatur. Non me præterit Mediolanum Transalpinæ quoque Galliæ oppidum: Sed illud intellexisse Marcellinus non potuit, cum non Narbonẽsi, uerũ Aquitana in prouincia sit constitutum. Igitur

nihil

nihil repugnat Carum Mediolanensem fuisse, eumdemque ex Narbonensi prouincia; nam & similis conditionis Sebastianus martyr apud eum traditur, qui Christiani dogmatis Beatorum vitam memoriæ commendauit. Quæ quidem, si vera sint, illud necessariò fatendum est ab Aelij Adriani de Italiæ Statu cõstitutionib. discessũ,& in prouincię formã ut bẽ redactã; q nomine libertatis euenisse Albuci⁹ Syllo apud Pisonẽ sub diuo Augusto,vt diximus, quęrebatur. Cæterum Cari imperium filij duo èxcepere;Numerian⁹,quẽ in exercitu secum habuerat, & Carin⁹ administrãdis Gallijs relict⁹ à patre. Mores vtriq; fratrum diuersi,vt hũc Domiciano,illũ Tito æquare possis. Numerianus in litterarũ studijs egregiè versat⁹,prosa,versaq; oratione pollebat, tot que virtutib. probitatẽ addiderat. Carinus nullo non vitio imbutus, etiam florẽ adolescentiæ, quem fruendum dederat, Imperator factus à pusiũculis repetebat: victu iuxta,atq; habitu mollis.Tradit Vopisc⁹ Mediolanẽsib. rosis triclinia,atque cubicula insternere solitũ,quod hæ forsitã in prætio tum essent, etsi in præsentia honore ab alijs non discernantur. Non

Sebastian⁹ Martyr qua ratione Medio lanensis.

Carin⁹ inter rosas Mediolanenses voluttari solitus.

defuit tamen illi vigor aciẽ contra hostẽ Diocletianum decertandi; sed victus apud Margum occubuit, liberaq; ex eo Diocletiani Resp. in potestate relicta est. His temporibus perijsse Prothasium, quẽ Vrbis Antistitem supra diximus, antiquorum scriptis proditur, cum per duos, & viginti annos ea in dignitate floruisset. Tres illis addit Dacius; minuunt alij duos, dissensu omninò futili. In Portiana æde sepultus, post Cineres adhuc honorificè colitur, implorantque eius opem mortales frequenter votis. Designauit hic in Ticinensis Christianorum Ecclesiæ Præsulem Epiphanium integritate morum, vitæque sanctitate nunquàm pro meritis laudatum; Cuius solemnibus communis cum Diua Agnete etiamnum est sacer dies. Primus hic Sacrosanctam potestatem oleo vnctus à Mediolanensi Pontifice accepit, secutiq; hunc morem sunt ex eius successoribus quidã; tametsi cũ Lũgobardorũ Principis Ariperti Regia ea Ciuitas esset, à Romano Pontifice id sibi honoris impẽdi ꝓcurauerint; profectusq; Romã hac de causa, qui tũ Mediolani Sacerdotibus pręsidebat, Benedictꝰ nihil profecerit, asserẽtib. videlicet, sibique

Epiphaniꝰ Ticinensis à Mediolanẽsis Antistite consecratus.

biq; vindicantib. omnia Romanis. Verũ quicquid tunc auctoritatis ex ea libertate acceptũ diminuit illis quandoq; Alexander III., cum pallio, & cruce, præcipua nimirum Sacri Præsulis insignia, Ticinensi Episcopo interdixit. Cum cœlestibus agente Prothasio, in eius locum suffectus est Maternus, vir moribus insignis, probitateq; Deo Opt. Max. acceptissimus, & qui institutã à maiorib. ad superos viã, rectè viuẽdo, vtiliaq; populis sua dẽdo, cõseruaret. Ea tũ inualescentis veræ religionis fundamenta iactabãtur, vt nõnisi vita, moribusq; cõspicui ac tãtę dignitatis insulas aspirarẽt. Et iccircò trigintatres penè continua serie huiusce Vrbis Antistites cõnumerari possunt, in cœlestiũ Cathalogo descripti. At ab euerso Vrbis Romæ Imperio, quæ ferrea sæcula verè appellaueris, dignitates, honoresq; Sacri vel Principũ fauore, vel ambitu cõcedũtur; quapropter quò quisq; magis astu, versutiaq; pollet, eo ampliorẽ in his obtinet locum, vt unum uix, aut alterum tercentis proximis annis offendas, qui beatitudinis gloria celebretur. Et quis nõ credat indignatos hac de causa mortalib. cęlestes, Christianorum sanguinem belli

Episcopus Ticinensis vsu pallij priuatus.

Maternus Prothasio suffectus.

Quot Mediolani Antistites sancti.

cladibus exhauriẽdum permittere? Othomanorumq; & huiuſmodi profanorum arma in dies magis, & magis auxilio proſequi? Diſcant vtinam hi, diſcant tot periculis edocti, quorum intereſt, veteresque illos Pontifices imitentur; nam vera inſtructi fide, candoriſq; clypeo tecti, nihil eſt, quod gentium arma timeamus. Pro exemplo nobis ſint Maximi, Conſtãtini, Theodoſijque cum barbaris bella; cum parua manu vterque innumerabiles exercit⁹ ſub Crucis vexillo internecione deleuit. Sed vereor, nè expectari id ęternum potius poſſit, quàm aliquando corã videri. Auri cupiditas, quod per ambitum mox effundatur, peſſum omnia dat, & (niſi dilabeſcentem Remp. Dij ſuſtineant) perpetuò dabit. Diocletianus Solonis Dalmatiæ ortus, vtroque parente ignobili, virtute ſibi orbis regimen acquiſiuit. Cum itaque reparando imperio animum adiecisset, quòd vndiq; exſurgentes tyranni pullulabant, Maximianum primò Cæſarem, dein Auguſtum dixit. Mediolanenſem hunc extitiſſe ex Caſtello Seueri, vel, vt vernacula ſimplicitas appellat, Seprij, in annalib. noſtris ferè vbique proditur. Nos aliquid cer-

Maximianus Cæſar An Mediolanenſis.

certius ex antiquis nō habem⁹; Vt mirum ſit, hominē ob res geſtas clariſſimum patria ignotum auctorum negligentia eſſe, cum & tyranni vel breuiſſimo tempore ad imperium aſſumpti hanc iniuriam euaſerint. Cum igitur noſtrorum auctoritati nihil aduerſetur, facilè & ipſe in eam ſententiam iuerim, vt Inſubrem credam; Nam & huius cognominis aliquos in vrbe, dignitatib. etiam illuſtres, haud difficulter ex antiquorum tumulis quiſque depræhendet. Q. Maximianus Pontifex, ſcriba publicus, & curator Aerrarij in Stephani æde adſcriptus eſt. Ad Nazarij vèrò Maclius Maximianus Veliranus Sexti Ordinis. Sunt & id genus ſimilia quædam. Sed hæc pro teſtimonio ſint ſatis. Enimuerò Maximianus armorum gloria ferox, in Galliam profectus latronum duces Amandrum, Aelyanumque cum ſcelerata factione mirabili celeritate confecit. Mox in Africam translatus militia miſſos Gentianos milites vniuerſam prouinciam diripientes compeſcuit, & de eis pœnas ſumpſit; Crauſium quoque Britanniæ tyrannum aggreſſus eſt; Sed cum aduerſus eum incaſſum moueret Maximiani geſta.

arma,icto fœdere, quod eripere non valebat, concessit. Superatus in Oriente iã erat Diocletiani auspicijs Persarum Rex Narses, & apud Aegyptum Achilleus; quamobrem ex omni terrarum orbe receptis spolijs victoriosissimi Imperatores triumphauerunt. Conuenerat iam antea vterque Mediolani, cùm ex Gallijs Maximianus, ex Aegypto Diocletianus venisset; admissique in Vrbem maximo honore, vt non solùm Decuriones, quod moris est, sed tota plebs effusim obuiam illis prodiuerit. Misit & Roma proceres suos, similitudinem Maiestatis Beatissimæ (vt Mamertin⁹ ait) per ea tẽpora Mediolanensium Ciuitati libenter impertiens, vt ibi Romam esse diceres, quò vterque Augustus venerat. Verùm quãuis Faustus, & Fœlix fuerit Maximiani aduentus, Christianis tamen nõ æquè profecit; quippè per præcones edici mãdauerat, vt ad vetera Deorum sacra redirent omnes, & antiquorum credulitate reuocata nouam Christi fidem abalienarent; Parere negantibus pœna mors erat; qua affectos ciuium quinque millia, & eò amplius quidam scribunt. Adduxerat secùm Thebeam legionem, cuius

Diocletianus, & Maximianus Mediol.

Maximiani edictũ cõtra Christianos.

opera

opera fideli, & strenua superioribus prælijs erat vsus. Horum Tribunus Mauritius, vti Christiani nominis professor, ac cusabatur; indeque exploratum est, non ipsum solùm, sed & omnem legionẽ eadem de Dijs opinari. Quamobrem Imperator eos primò rogare, vt meliora sequerentur, & numinibus sacra facerent, abnegantes, perseuerantesq; semel atq; iterum decimari iussit; Et cum neque his malis cederent, minisque, nec precibus auocarentur, ad vnum vna cum Tribuno securi percussi sunt. Qua de causa, & qui Bergomi tùm erat, Alexander, eiusdem legionis miles, paulo post delatus, cæsusque est. Eandem quoque fortunam experti Victor, Nabor, & Fœlix Mauri pugnatores; quorum Victor carceri inclusus cum Triumuirorum conspiratione, sex dies, vt inedia consumaretur, etiã pane, & aquis caruisset, nihil tamen iccirco affectus est; dein fustium ictui subiectus, nullo adhuc dolore mouebatur; quamobrem sumpto supplicio, capite cęsus, in syluasque bestijs dilaniandum cadauer expositum est. Quis crederet? Abstinuere sancti hominis contactu feræ; & cum sexto tandem die, vt sepulchro virum

Mauritius ob Christi fidem passus.

Alexãder. Victor, Nabor, & Fęlix martyres.

rum

rum mandaret, Maternus Vrbis Antistes venisset, quæ carnificinam facere debuerant, duas feras offendit innoxias, arcentesque à cæteris malum. At Nabor, Fœlixque Laudem Pompeiam, quòd tunc ibi Imperator agebat, ducti, extra vrbis portam propè sceleram fluuium vltimo & ipsi supplicio affecti sunt. Sabina Mediolanēsis Matrona vehiculo Mediolanum delatos sepeliuit. Tradunt certissimi auctores Thermas cum cum peristylis ædificasse, quas à suo nomine Herculeas appellari voluerit; Nam & Ausoni⁹ poeta Mediolani, inquit, Est regio Herculei celebris sub honore lauacri, cunctaq; marmoreis ornata peristyla signis; extant adhuc sexdecim columnæ striatæ, cum capitulis Ionicis; reliquiæ nimirum tanti operis. Existimant alij sensisse de Herculis fano Ausonium, quod Diuo Laurentio sacrum posteriores nuncupauerunt; Nam ex recentibus quidam auctores sunt Herculi, quem maximè venerabatur, eum struxisse templum, in cuius vmbilico aurea ipsius Dei imago erat throno eburneo insidens, vnde responsa excipiebant Ciues. Structuram delubri laudaueris, quod latissima testudine, pro fun-

Sabina Mediolanum aduchit corpora S. Naboris, & Fœlicis.

Aedis Laurentio sacra an vbi Thermæ Maximiani.

fundisq; fornicibus edita, nulla tamẽ ferrea compage firmissima sit. Verùm ipse haudquaquàm arbitror Maximiani Cæsaris illud opus esse, quod & in fenestris Cruces, & ædificij ratio non satis perfecta arguunt. Quapropter aut Herculis ædem eo in loco non fuisse, aut, si fuerit, igne combustam crediderim, erectumq; deinde Laurentio templum. In eo quoq; anceps feror, quod firmioribus mænijs munijsse, dupliciq; muro vallasse vrbem aliqui iuniores scribũt. Mihi ex antiquis hac de re nihil cõpertum est, vt id facilè affirmare non ausim. Et illud minus cum ferrei sæculi dictus parens sit. Existimauere quidã hunc primũ ferrea Corona caput Mediolani sedemisse, vnde emanauerit cõsuetudo, vt ille nõ Augustus, nõ Imperator existimaretur, cuius tempora eo honore caruerint. Nam me nequaquàm latet diuersa sentire diligentiores, qui Henrico, qui Othoni Germano, qui Carolo id tribuant, horumque vnus omninò accipiendus est, re non adeo vsque veteri, vt Maximiani tẽpibus arrogeť. Atqui Germani Imperatores nihil cõmune cũ Romanis habent, ex illis infensissima, veteribusq; Germanis Alamanorũ gẽte editi. Hæc igitur cum Maximianus Medio-

Mos coronãdi Imp. Mediol. ao à Maximiano incæpit.

Sebastian⁹ martyr.

lani ageret, Romæ Sebastianus, quem superius quoque Mediolanensem fuisse retulimus, Præfectus cohortis primæ Prętoriæ res memoratu dignas gessit. Erant in vinculis Diocletiani iussu Marcellin⁹, & Marcus, iccircò custoditi, quòd vanã Deorum superstitionẽ prædicantes Christianis accessissent. Hi cum parentis vtriusque precibus diu, & multum, vt sententia decederent, tentarentur, pauxillumque precationibus fatigati nutarent, veritus, vt satis constantes essent, Sebastianus protinus ad Nicostrati, cuius custodiæ crediti adolescentes erant, ædes aduolauit, adhortationibusque, & orationis vi, ne parentum verbis cederent, adegit; Mox vxorem Nicostrati Zoen amissa ex mala valetudine loquela suis genibus aduolutam (sanctæ religionis testimonium) miraculo sospitem reddidit. Quamobrem non eius vir tantum, sed & iuuenum pater Tranquillinus Christi leges accepere. Præfectus erat Vrbi Chromatius, deplorata salute æger. Hunc, si statuas, fusilesq; Deorum colossos confringeret, se morbo liberaturum pollicetur. Accipit contra sponsionem Præfecti filius Tiburtius, si id minus factum sit,

Seba-

Sebaſtianum fornace crematum iri; fruſtra de patris ſalute laborabat. Nam è veſtigio illum diuinus vir priſtino membrorum robori reſtituit, &, quod ſalutare eis fuit, numen nec morte quidẽ atrociſſima affecti contempſere. Hæc cum Præfecto Prætorij explorata eſſent, ſuggeſſit ille Diocletiano, quemadmodum erga veteres Deos impium militem puniendum exiſtimaret. Primùm precibus, blanditijsque Imperator egit. Cum nihil proficeret, Thraicio more arbori innixum à militibus ſagittis iuſſit peti; Nec Principis iuſſa quiſquam diſtulit, & niſi, cum egiſſe animam crederent, à Prætorianis ceſſatum. At Sebaſtianus intra paucos dies rurſus ingredientem Palatinas Diocletianum redarguere, durisque verbis repræhendere. Queis iratus Imperator, quem perijſſe omnes arbitraban tur, donec mortem oppeteret, fuſtibus ſubigi mandauit. Traditur in Longobardæ gentis annalibus, Cuniperto Rege Ticini Cacodæmonem viſum, qui bono genio, quæ hoſtia venabulo percuteret, imperanti, eũ ſequens parebat, quotque ictib⁹ incuſſiſſet valuas, tot inde mor tales peſtilitate correpti efferebantur.

Huma-

Humanã opem excedebat malum, donec admonente ſanctitate inſigni viro dicata Sebaſtiano eſt ædes, trãslatæq́, illuc, quas in Vrbe Roma, in cęlũ tẽdens, exuuias reliquerat. Sic parata populis ſal⁹: coliturq́; huius præſertim morbi propulſator, eo nomine vbique terrarum celebris. Nec verò quiſquam aut hæc vti minus hiſtorię congruentia aſpernetur, aut fide indigna exiſtimet. Videmus certè idem ab antiquis, quos tam Græcos, quam Latinos auctores habemus, factitatum. Nam, vt Epidaurij Draconis propulſata Romanis peſte paſſim cognitum numen miſsum faciam, Pauſanias grauis ſcriptor Peloponeſiaco bello in Atheniẽſes craſſante hac lue, tradit ex Delphico oraculo conditum Apollini Athenis templum, quo populis redempta eſt ſalus, fabrefactaque inde ab Leocare huiuſce Dei ſtatua, quem ille Alexicacon, quaſi malorum depulſorem dicas, appellauit. Idem in Corinthiacis rebus auctor eſt, cum Corinthiorum infantes paſſim occumberent, non prius ceſſaſſe iram ſuperũ, quã Mermeto, & Phereti Medeæ filijs annua ſacra conſtituta eſſent. Si igitur profani auctores hoc Dijs ſuis tribuere,

Sebaſtian⁹ peſtilentię propulſator colitur

buere, posteritatiq; commendare dignũ duxerunt, cur nostram fidem Christiani exemplo simili non obligemus? Igitur cũ priuatim hæc, huiuscemodiq; quamplurima aduersus Sacratiss. Dei cultores Diocletianus cũ collega instituisset, quòd ex ipso excidio plures quodãmodo emergere videbantur in vniuersũ, ne infinitæ gẽtes oppeterent, legem tulit, vt, si qui eius professionis essent, altero lumine priuarentur. Cæterũ haud ita multo post, Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani sese Augustali Maiestate abdicauerunt; & in huius locũ Constantius Clorus, Diocletiano Galerius Maximianus sunt suffecti. At Constantius, cui Occidentalis Imperij administratio obtigerat, modestus vir, & omni ambitione procul, Italiam, Africamq; Collegę cessit, & in Britanniam profectus, summam tranquillitatẽ quiescentibus barbaris nactus, Eboraci demũ relicto ex Concubina Helena Constantino decessit. Interim Galerius, qui Italiæ prçesset, Flauium Valeriũ Seuerum Cæsarem declarauit. Verùm quoniam diuersa significatione ab antiquis vox ista capiebatur, nescium esse non debet, post oppressam à Diuo Iulio

Maximianus Mediolani Imperio se abdicat.

Cæsa r e quinã ... si- ceceu t e r.

Ro-

Romanæ gentis libertatem, qui succeſſere, Cæſares, Auguſtos, Imperatoresque indiſcretè appellatos. Sed eam poſterior ætas differentiam inuenit, vt Cæſares hi tantũ dicerentur, qui legitimi Principum filij Auguſtæ Maieſtatis hæredes deſignati eſſent, adminiſtratioq; rerum illis interdicta, niſi fortaſsè in aliqua prouincia poteſtatis inſignia Auguſti iuſſu haberent. Hinc nulla eis donatiui militibus dandi facultas, nulla ſtipendij repræſentandi libertas erat. In Comitatu illos ſolum officiales agnoſcebant, quos retinendi Auguſtus poteſtatem feciſſet. Paulò amplior Imperatoria dignitas, ꝙ qui eo nomine decorabatur, licet Auguſto ſubiectus, infraque eum gradum poſitus, quicquid tamen libuiſſet, munificentiæ gratia donare poterat, nec his aſtringebatur legibus, vt ab alijs Palatinos, idque genus purpuratos aſſumere cogeretur. Auguſti appellandi ius ordini ampliſsimo diu reſeruatum eſt. Vſurpauere demum id quoque legiones ſibi; Maximianusque primùm, poſthabita Senatus auctoritate, ab exercitu Auguſtus eſt dictus. Cæſarem noua illa ſignificatione primus Adrianus Aelium Verum nuncu-

nuncupauit; Cuius deinde exemplum alij imitati traduntur. Seuerus igitur Cæsar cum Italiæ præesset, ab vrbeque secessisset, Prætoriani milites Maxentium Maximiani Herculei suppositititium, vt quidã putant, filium Imperatorem fecere, eiusq; vires incredibile dictu tam citò creuerunt, vt etiam acie decertare contra hostem non ambigeret; Verum ille proditione militum Rauennæ, dum ad Galerium properaret, cæsus est. Maxentius verò iam omni metu liber, adulterijs, stuprisque vrbem polluere, Senatorum sanguine manus fœdare, magicis carminib⁹ nihil non postpositũ habere, donec à Cõstantino victus iuxta Miluium pontem oppressus est; Inimicitiarum, bellique caussam prætendunt aliqui Senatorum Vrbis Romæ preces, quibus, vt eos à dira tyrannide eximeret, rogantibus, in Italiam transitis alpibus Constantinus venerit, & Remp. iustis vltus sit armis. Potuit & illa discordiarum origo esse, quòd meritò infensus Constantino Maxentius ob paternam necem foret. Nam Herculeus, cum, tanquàm à filio eiectus, in Gallias fugisset, Constantinique generi regno insidiaretur, per Faustam, quæ virum pa-

tri prætulit, deprænhensus, & Massiliæ illo iubente occisus est. Tantùm abest, vt vera sint, quæ Cassiodorus haud dubio errore tradit, dum hunc ipsum Tharsi in Cilicia perijsse in sacra historia testatur. Verùm quomodocumque res se gesserit, diuersus Constantinus à patre moribus; regni amplificandi auidior, quālibet causam bello indicendo, rumpendisq; inducijs idoneam ducebat; Nam & contra Licinium, qui Orientis Imperio fruebatur, arma mouit, quoniam ille Christiano nomini, quam maximè aduersabatur, debellatoque post multa prælia hoste, totius orbis habenas solus suscepit. Tùm per Prouincias vbique Pręsidibus, Pręfectisque successores dati. Mediolanensibus iuri dicundo Eustorgium Gallogręcum pręfecit, vt mandata iurisdictione Aemyliam quoque, & Liguriam omnem gubernaret. Constantino perquàm gratus erat Eustorgius, tantumque eius precibus tribuit Imperator, vt Ciues solemni etiam quacumque pensitatione immunes fecerit, eodemque annitente trium Magorum corpora, qui infanti Christo munera obtulerunt, vt Constantinopoli Mediolanum aducherentur, cōcessa. Extat

Eustorgius Gallogræcus Mediolanensibus proficitur.

Corpora Triū Magorū Mediolanum aduehit.

tat

tat adhuc pergrandis eorũ tumulus, seu Cęnotaphium magis, vnde ablati Reges creduntur, cùm Imperator Aenobarbus vrbẽ ęquauit solo, transtulitq; eos in Coloniã Agrippinensem. Eius Ciuitatis Pręsul incredibili Germanorũ concursu, & gratulatiõne, qui ẽt quotannis ad sepulchrũ visendum, Diuosq́, adorandos ingenti multitudine confluunt; tradidereq; id quãplurimi, qui id temporis res gestas conscripserunt. At longè diuersa, planèq́ue his diffidentia M. Paulus, qui res gestas Scythicas prosecutus est, scripta posteris reliquit. Auctor hic est in Perside Vrbem Sabbam esse, à qua trium dierum itinere distat Castellum, quod Calasatã indigenę vocant, perinde ac si nostra lingua, eorum Castrum dicas, qui Ingibus diuinos honores exhibent. Cuius quidem rei talem assignant rationem. Fuisse quondam eius regionis tres Principes ad Solymos, vt tùm recenti nato Prophetę, aurum, thus, myrrham offerrent. Quod cum egregiè obiuissent munus, ab eo vicissim clausam pixidem recepisse, cum his tamen mandatis, ne eam resignarent. Hęc cum, vnde venerant, redeuntes Reges aliquandiu

obseruassent, dein vetita conati aperuerunt, repertumque in ea lapidem despicatui habitum mersere putheï aquis. res mira. De cœlo protinus eiaculati ignes incendere putheum æternis flammis, quas gẽs illa colit, Lucernasque, & Lampades alio accendere igne, scelus non expiabile existimat. Horum Regum tumuli Sabbæ visuntur; Nimirum tres Arcæ auro, & Lapillis insignes, vidisseque eas tercentis, & eò amplius elapsis annis Marcus ipse attestatur; Vt quomodo sibi hæc constare possint, non facilè extricemus. Et hæc quidem Christianæ legis cœlestium par conditio est, dum quælibet Ciuitas sibi aliquid arrogare contendit. Innumeræ Diuorum reliquiæ, & plerumque eędem vbique gentium reperiuntur, & rumor falsis auctoribus principio vulgatus, ita demum animis nepotum insidet, vt verissimum esse, vel iurati, affirment. Ecquę Christianorum, ne dicam Italię, Vrbs est, quę ex Saluatoris nostri Corona spinas non habeat? tametsi tot fuisse dictu credibile non sit. Nemo tamen hunc honorem patriæ suę non vindicandum putauit. Accedat his, quòd & plures Persarum more à profanis cultoribus sepul-

chro

chro illati, aromatibus cõditi, quòd post tot annos incorrupti, integrique sint, tan quàm cœlestes, hoc explorati miraculo, vulgi opinione existimantur. Cæterum hæc nobis in commune dicta sint. Nam quod ad Magos Reges attinet, Mediolani extitisse apud optimos auctores constat, proculque dubio nobis est falsa prædicare, & opinori Persas, leuissimam alioquin, veræque religioni semper infensam gentem. Igitur cum Eustorgius Imperatorio nomine per aliquod tempus iura populis reddidisset, Materno defuncto, in eius locum Sacrorum Vrbis Antistes creatus est; fuitque ea res Constantino admodum grata, quòd, quem ipse ciuili administratione dignum iudicauerat, populus Mediolanensis ad Sacrosanctæ potestatis ordines promouisset. Vixit ille ea in dignitate annos sexdecim, & post mortem inter Diuos relatus ad xv. Cal. Octobr. celebri memoria ab Insubribus colitur. Ea enim vitæ sanctitate pollebat, vt nihil nõ à Deo Opt. Max. suis precibus imploraret. Extant adhuc antiqui versus, vt tum tempora ferebant, & culti, & sat elegantes. In his inter cætera id quoque ab eo summa omnium admira-

Eustorgi⁹ Materno defuncto fit Mediolani Antistes.

tione geſtum traditur. Interpellauerat ad libidinem Criſpum Cęſarem mariti ex alia muliere filium Conſtantini vxor Fauſta, renuentemque Viro detulit, debiti parentibus immemorem honoris ſibi vim eum parauiſſe. Quamobrem prętita vxori fide credulus Imperator Polę Hiſtrię oppido iuſſit eum interimi. Sed cõperta poſt aliquot annos fraude, pari ſupplicio Fauſtam affecit, peremptoq; indigna morte priuigno parentauit nouercę manibus. Tùm eius mortis ſolatiũ ſuperbiſſimum tumulum parari fecit, quo inno xij filij oſſa reponeret; aduehebaturque interim Polam vrna magnitudine, arteque iuxta inſignis. Ea cũ Mediolanũ appuliſſet, vlterius deferre nequaquam potuit, non ſi innumera armentorum paria adiunxiſſent, non ſi tota Vrbs oneri inniteretur. Obſtat manifeſtum Dei numen, cedebantq; incaſſum operę omnes. Quod vbi per nuncios edidicit Cõſtantinus, fatis reluctandũ haudquaquàm ratus, dono eam Euſtorgio dedit; quam paruo iugo adiunctis bobus, quocumq; Sanctiſſimus Pontifex volebat, aduexit; & cũ animam ſuperis reddidiſſet, in ea cõditus ſummo honore, & maiori gloria parto tumulo, adhuc

Euſtorgi[9] tumulo parato pro Criſpo Cæſare cubat

adhuc fœliciter cubat. Per hęc tempora quis ordine municipali descript⁹ in albo Decurionum fuerit, non admodum mihi exploratum est. In antiquis monumentis eorum quamplurima nomina extãt, quorum ętates discernere neque nobis experditũ est, neq; vlli pręterea alij erit; quòd summa breuitate compendio notati meram nomenclaturam contineant; non ab re tamen fuerit, nec à nostra diligentia abhorret, vtrumque sint, ea in medium proferre. Celebris inprimis apud Maguntiam est Q. Audasius Acmazon Sextumuir Augustalis, qui Mediolani, & foro populi circum dedicauit. Retulimus superiori libro eius nos esse sententiæ, vt quę Modoetia vulgò dicitur, quandoque Forum Populi dictam credamus. Illud nunc addendum, quod ex Balbi Cõmentarijs Iulius Fronto de Colonijs tradit. Is auctor est Forum Populi Coloniã deductam, oppidumq; muro cinctũ, in quo iter pedum quinum denum populo debebatur, cũ eius ager militibus Augusti assignatus esset. Nam & Imperator Vespasianus postea. Lege sua agrum censeri iussit. Verùm sitne id oppidum, cuius in inscriptione mentio est, cùm in

Decurionũ Mediolanensium variæ inscriptiones.

Albano monte foro populienses Plinius collocet, haud affirmare ausim; libera sit vnicuique absque aliquo præiudicio sen tentia in re tam obscura, & non sanè magni momenti. Circum omninò Mediolani fuisse, præter Ausonium poetam, indicat adhuc Mariæ ad Circum ædes, traduntq; aliqui tercentis supra annis à Gal dino Vrbani Sacri Pręsule destructũ; quo potissimũ nomine iniurijs eum incessit Merula, tanquàm crassa quadam minerua pressus pulcherrima opera, quibus etiam barbari, & feræ gentes pepercissent, aboleuerit. Nos in re, cuius ex idoneis scriptoribus nemo meminit, si liberæ coniecturæ est locus, longè prius cecidisse opinamur; Vt mirum sit, nullo auctore Merulam tam petulanter in Sacræ Religionis tum Prin cipem, & diuinis honoribus nunc cultum inuehi. Referuntur & Decuriones Geminij tres, Elegans, & Leander Sextumuiri, & hoc honore amplius Curator Aerrarij L. Geminius Messius. Huius insignis est pietas in Herculem, quòd voto solutus libero munere Stylobatem illi dedicauit. Sunt & C. Cassius Thyrsus, M. Fuluius Phillius, Q. Octa-

Circ.º Mediolani an à Galdino destructus

uius

uius Victor, Tyberiusque Firmus, Sextumuiri, & ipsi omnes dignitate quoque inter alios Princeps Aurelius Valentianus Exarchus, omninò ante ea tempora celebris, quàm Rauennæ is Magistratus Constantinopolitani Cæsaris iussu præsideret; Nam antiquiorem hanc dictionē esse, etiam ex vtriusque Theodosij Epistolis cognoscere in promptu est. Certe & Atheniensibus iampridem sine prouocatione ius Exarchus dicebat, & non multum absimilis Dictatoria potestas Romę habebatur; Sunt & qui tradant, posteaquàm Constantinus irato nobis Deo, nobilitatem Romanam Bizantium transcripsit, Patricium Romanum, eundemq; Cōsulē Exarchum appellari cœpisse; tametsi de Valentiniani huius dignitate non tam disputē, quàm, nostra quæ sit opinio, ingenue in medium proferam; Nam me quidem adiutore, nemo in Merulæ sentētiam iuerit, qui horum monumentorum argumento, sicut Rauennæ, ita quoque Mediolani sedes collocasse Exarchos arbitratus est; debile id, friuolumque testimonium; quoniam & nomen proprium esse Exarchus potuit. Sunt etiam superioribus adnumerandi Virilliones

Exarchus quinam dicerctur.

duo,

duo, Q. Campilius, & L. Valerius Sextumuiri; Quo Magistratu insignis etiam P. Vrsius Paulus habetur, Curator quoque Aerrarij designatus. Horum muneris est de vectigalibus fundis pensionem exigere, à Collatoribus, aut auri publici persecutoribus pecunias, metallaque percipere; ad aliamque assumi dignitatem illis nefas, priusquam hoc procurationis officio condigne functi essent. Legitur & Valerius Tacitus Sextumuir, & Nicias eiusdem gradus, nisi quòd Tacitus Augustalis, Palatinus quoque libertus traditur; Vt mirum sit, quomodo in municipali ordine ascriptus fuerit, cum Lege Iulia Viscellia nominatim hoc honore liberti acreâtur; contrariaq; legi affectantes extra ordinem damnati infamia quoque notentur; nisi fortassè hac exempti pœna Palatini essent, quorũ omninò auctoritas erat maior, vt plerumq; Vrbium, prouinciarumque procurationibus à Cæsare præficerentur. Laudanda etiam C. Caluisij Secũdini Sextumuiri iunioris liberalitas, qui Herculi in Petra sacra decuriam, itemq; aram statuit. Colebatur, vti arbitror, hac nuncupatione Mediolani Her-

Hercules, siue à nomine regionis, siue aliundè accita voce; Nam Herculis Petrã in Stabiano Campaniæ Sinu Plinius xxxij. prodidit. Aeternali quoque famę L. Tiutij Merulæ memoriam Trebia Philumela cõsecrauit, qui Sextumuir, Triumuir, Quartumuir celebratur. Præsignis & P. Horatius duplici Quartumuiratu, quòd appellationibus, & iuri dicundo præesset. Sed & Q. Tutilius Bassus Sextumuir iunior in Marliano pago nomẽ seruat. Memorabilis etiam Q. Lucilius Charinus Sagarius Mediolanensis Sextumuir, cuius nomine inscripta basis in Maceratæ agro, ex Sabini fano vetustate collapsa, in magni Iuliani Sacrarium est translata; Vt in peregrino quoq; oppido ciuis noster Lucili9 docta per hominũ ora cõtinuò versetur. Diuersus ab hoc T. Lucilius præter Sestũuiratũ Augustalis, qui in Ticinensis Portæ suburbanis ædib. adhuc cognosci potest. Verùm & operæprecium fortaſsè facturus sum, si integrã elaboratissimi cuiusdam Stylobatę inscriptionem retulero; hæc est huiusmodi.

Aesculapio, & Hyrgiæ Sacrum. C. Opius C. L. Leonas VI. vir & Aug. Honoratus in Tribu Cl. patrum, & Liberum

clien-

clientium, & adcensus patronis sanctissimis communicipibus suis D.D. quorum dedicatione singulis decurionib⁹ *X.II. *X.III. Augustalibus, & colonis cœnam dedit. Fuit hæc liberalissimi ciuis munificentia, quam æquauerit, nescio, an potius superauerit C. Valerius Brocchus, qui sestertiorum denis millibus arbitratu Valeriæ sororis monumentum sibi fieri testamento iussit. Est & Tenethon P. Tutili Caliphontis VI. vir senior patronus controuersiarum xij. Collegiorum, Aerrarij curator, & Augustalis allectus Mediolani, tùm negotiator stipis argenteæ; tot dignitatibus non adauctus tantùm, sed penè oppressus. Cæterùm & id ętatis familias, quæ frequentiores Mediolani floruerint, recensere non ab re fuerit, vt quicquid Vrbis antiquitatē refert, quominùs desideretur, emergat ad lucem. Nec verò mihi persuadere non possum, felices veterum animas, si quis sepultis inest sensus, non admodum lætari, cum tot annorum curriculis obliteratam, & ab omni recordatione excussā eorum memoriam dignitati suæ restituimus. Igitur his exceptis, quæ ex occasione supra retulimus, gentilia antiquo-

rum

rum hæc ſunt nomina. Fabij, Primitiui, Gellij, Nouellij, Caninij, Cillones, Vitellij, Piſij, Ruffij, Attilij, Sattij, Nouelliones, Grȩcini, Statij, Sulpitij, Trutedij, Magij, Meſtri, Sentij, Octauij, Iunij, Septimij, Marij, Maſcelliones, Cominij, Virij, Valerij, Albutij, Cȩlij, Surdinij, Oppij, Morrenates, Accilij, Galliones, Minicij, Pontij, Lentuli, Vitaliones, Horatij, Hermetes, Quinctiones, Albini, Maulij, Allij, Terentij. Horum Horatij in pago montis Orphani magis celebres; ſicut Morrenates, & Fabij apud Brutianum; Terentij penes Beſnatum, Vitaliones in Alciato oppido. Sunt & Areluni, Albutij, Caſſiani, Curtij, Cornelij, Craſſi, quorum ſamilias nominis ſimilitudine Arluni, Bucij, Caſſani, & qui à Curte, tùm Corneni, Graſſiq; æmulantur; etſi nequaquam ipſe eorum ſententiam probem, qui hac ratione ab antiquis origines auſpicantur ſuas; tàm frequenter oppreſſa Vrbe, cȩſisque à Gothis prȩſertim ciuibus; vt vix hominum mortalitatè perſpicienti id poſſibile cenſendum ſit. Nam ſi ob longam temporis intercapedinem in Verrinis M. Cicero ſe negat à M. Tullio, qui Conſul fuerat, & an-

Nomina Veterum familiæ ũ Mediolanenſium.

& annis penè ducentis præcesserat, prognatum, quanam fiducia poterunt hi tã longa serie suos dinumerare auctores?

L. Fabio M. F. Gal. Ciloni
Septimino Cos. Præf. Vrb.
Legg. Aug. Propr. Pannon.
Super. Duci Vexill. Leg. Propr.
Prouinciarum Moesiæ Super.
Ponti, & Bithiniæ
Comiti Augg. Legg. Augg. Propr.
Prouinciæ Galatiæ Præf.
Aera. militaris Proc.
Itemque Leg. prou. Narbonens.
Leg. Leg. xvj. Fl. & Samosate
Sodali Hadrianali.
Pr. Vrb. Trib. Pl. Q. Prou.
Cretæ Trib. Leg. XI. Cl.
Xuir Stlitibus iudicandis
Mediolanenses
patrono.

Acontio.

L. Ranio optato C. V. Cos.
Curatori Republicæ Mediolanensium Curat.
Reip. Nolanorum Procos. prouinciæ
Narbonensis Legato Aug. & Iuridico
Astyriæ Graciae Curatori Viae
Salariae Curatori Reip. Vruinatium
Metaurensium, Legato prouinciæ
Asiæ, Prætori, Tribuno plebi &
Quæstori Prouinciæ Siciliae. &c.

Rerum patriæ

ANDREÆ ALCIATI

LIB. IV.

EPITOME LIB. IV.

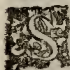
Agnentius Mediolani Decentium fratrem Cæsarem facit. Constātius magna clade Magnentio deuicto Mediolani in hyberna concessit. Ad Laurentij ædem vbi Thermæ palatium incolit. Offitiorum palatinorum nomenclatura. explicatio. quinam ex Mediolanensibus ea gesserint, eorundem eulogia. Constantius in eadem Ciuitate genio & delatoribus indulgens Gallum, quem Cæsarem fecerat circumuenit, & occidit. eiusdem vanitas & elatio. Merobaudi monumentum in Briganteis collibus agri Mediolanensis erutum.

adula-

Adulatores principibus perniciosi. Vrsicinus apud Constantium accusatus, quod ad Imperium adspiraret, liberatur, Flauius Iulianus Galli frater, accusatus quod res nouos moliretur Imperatoris sæuitiam euadit. Idem Imperator multos innocentes obtruncat, noxios liberat. Marinus in conuiuio liberius de Constantio obloquutus plectitur. Brigantij Lentiensesque Rhetias infectant. Syluano Galliarum Duci à Dynamio pernicies struitur, re patefacta Siluanus liberatur, Accusator pœnas luit. Siluanus rebus suis diffidens Imperatorem se facit. obtruncatur. Constantius Arrianis fauet fit concilium Mediolani trecentorum Episcoporum. Auxentius Dionysio sufficitur. Liberius Romanus Pontifex, & Dionysius in exiliũ mittuntur. Constantius Athanasio Alexandriæ Antistiti. Orthodoxæ fidei propugnatori valde infensus. Ob ingruentes Galliarum calamitates Flauium Iulianum Mediolanum accitum Cæsarem di-

cit,

cit, eidem ſororem Helenam in matrimonium locat Hilarij Pictauenſis cum Auxentio Mediolani de diuinis dogmatibus diſputatio. Ab Arrianis Vrbe eijcitur. Iulianus parem Conſtantio Maieſtatem affectat, immemor acceptæ gratiæ in eundem hoſtilia machinatur. Martinus, qui poſtea Turonenſibus præfuit ab Auxentio Mediolano eijcitur. vitis Medica à Martino plantata. Dionyſius priſtinæ dignitati reſtitutus. moritur. Aurelius Archiepiſcopus, eius corpus Mediolanum vehendum curauit. Valentinianus poſt multa pericula Mediolanum venit.

VStulit Conſtantin⁹ ſenior ex Fauſta filios tres, quos Imperij hæredes reliquit, diuiſo inter eos ita terrarum orbe, vt Conſtantinus Gallias, Hiſpanias, Alpes Cottias, Britanniamque cùm Inſulis acciperet: Conſtantio Oriens, & Thracia, Conſtanti quicquid Græci nominis reliquum erat cũ Illyrico cederẽt.

Verùm inter eos non diuturna pax extitit. Aduersus fratres iniusta arma primus Constantinus mouit, quòd se in ea diuisione dolo malo ab eis captum diceret. Quamobrem superatis Alpibus Aquileiam vsque subactis Italis progressus erat, cum in insidias lapsus, à Constantis ducibus circumuentus, occiditur. Constanti portio deuicti fratris biennio accessit. Hinc, vt in summa felicitate sese moderari difficillimum est, conuerso ad delicias animo, morosior factus, prouincialibus primùm grauis, mox legionibus, & illiberalis visus, à Magnentio, missis percussoribus, interceptus est. Erat Magnentius Augustæ Vindelicorũ ordinum Comes vnius conuiuij, quod aiunt, decreto Imperator factus; nã cum à mane ad vesperas more gentis epulum militibus exhibuisset indutum murice, & extra cubiculũ egressum illi Augustũ salutauerunt. Tũ mox coacto exercitu ingẽti agmine Italiã petijt, & Mediolani diu immoratus fratrem suum Decentium, vt Gallias tueretur, interim Cæsarem fecit, percussaque in eius nomen moneta, cuius inscriptione Augusti fortunæ simul, & Cæsaris victoriæ dignitatis partæ hono-

Magnentius Mediol. Decẽtiũ fratrẽ Cæsarem facit.

no-

norem tribuit. Sergio, Nigrianoque Consulibus hæc Mediolani acta traduntur. Romæ verò tyrannidem Nepotianus inuaserat, Constantini consanguinitate audax iuuenis, & gladiatorum princeps. Sed cum dies duo de triginta regnasset, factione Magnentij, qui, licet absens, plurimùm Romæ tum poterat, interfectus est. At Constantius, qui in Oriente bellum aduersus Persas gerebat, audita fratris cæde, ad ciuilia arma se præparauit, & ne per occasionem Persæ Romanorum prouincias adorirẽtur, Gallum Consobrinum suum Cæsaris dignitate insigniuit, & Antiochiã Syriæ propugnaculum misit. Tùm Magentij fraudes, immeritamque Constantini necem vltum venit. Erant in armis hominum penè centum millia; vario euentu pluries certatum; nouissimè conferta manu, cum vtrinque quinquaginta quatuor virorum millia cecidissent, victus Magnentius in Nursam Galliæ Castrum fugit. Ibi exercitus reliquias allocutione firmaturus, malum omen accepit. Cum Constantium dicere vellent, Constanti, acclamauerunt, Auguste tu vincas; Quamobrem territus Lugdunum magnis itine-

ribus contendit, & cum alterum fratrem cum matre cæsum comperisset, gladio & ipse occubuit. Domestica exempla secutus Cæsar Decentius, laqueo vsus est; Constantio sextum, & Gallo iterũ Cons. Tùm nõ ita multo post cum Arelate Tricennalia vota victor Augustus maximo Ludorum apparatu edidisset, Gerentium Comitem, vti Magnentij fautorem, delatum exilio damnauit; quam sortem commisso eodem delicto accusati ex Italia, & Britannijs quamplurimi subiere. Valentiam dein delatus cum Alamanorum Regibus Gondeundo, Vademarioque icto fœdere, solemnique ritu peractis omnibus ad hiberna Mediolanũ venit; ibi omnis fortunæ, vicissitudinisq; securus quieti incumbebat. Verum qua Vrbis Regione habitauerit, nihil est, quod pro comperto affirmem. De re (quando & poeta Ausonius Palatinas in hac vrbe arces celebret) non ambigitur; Locus ipse controuersiam solum facit. Nostrates historici ad Georgij templum Traiani Prętorium fuisse cõtendunt, quod & annosa vlmus non multum inde distãs, eo cognomine vulgò prędicetur. Honorij Imperatoris ædes quidam

Constãtius Mediolanum in hyberna concessit.

dam crebrioribus coniecturis ad Hortũ, qui nunc Diui Ambrosij sit, collocant; de cantatasque Claudiano poetæ nuptias non alio loco contractas opinantur. At Herculij Maximiani palatium certiorib⁹ (Mamertino præsertim) quin Mediolani extiterit, nequaquàm ipse dubitauero; neque absimile vero est, Thermis quas de suo nomine appellauit, fuisse iunctum. Earum ad Laurentij certissimæ ruinæ adhuc supersunt. In progenitoris sui ædibus habitasse Constantinum mihi credibile admodum videtur. Sic Imperatoris præsentia nobilitata Ciuitas palatinis quoque officijs frequens erat; Quorum ordines vt paulò accuratius referã, quòd ab alijs res nequaquàm prodita est, maximè adducor, tum etiam quod his, quæ hoc libro dicturi sumus, non mediocrem lucem huiusmodi videntur allatura. Referuntur in primis Comites, quorum alij sacrarum largitionum, alij rerum priuatarum, quidam Consistoriani vocabantur. Ex his, qui largitiones procurabant, non aurum tantùm argentumque, aut cœtera de prouincialibus munera sollicitare, sed de Iudicum desidia, iniquitateq; ad Augustũ referre tenebãt,

Maximiani palatiũ incolit.

Palatina Offitia.

Comites sacrarum largitionũ

vt si qui priuatam potius sibi, quàm publicæ rei consulerent, haud immeritò plecterentur. Priuatæ verò rei Comites in causis fiscalibus pronunciabant, harumq; litium disceptatores habebantur. Consistoriani, quòd Imperatoris Comitatum vbique sectarentur, dignitatis honore nec Proconsulibus cedebant. His Magistratibus Mediolanenses quoque quosdã functos opinari libet. Siquidem ingredientibus Francisci templum à Læua in vestibulo occurrit antiquus tumulus; cuius epigramma, licet à marmorario non satis doctè sculptum, haud pigebit tamen adscribere. Lux patriæ, &c. Mittebantur etiam extra ordinem Comites, qui rei militari præessent, itemque qui Prouincias gubernandas acciperent. Hi Præsidum instar primi ordinis censebantur; illi mandatam à Magistro militum iurisdictionem exercebant; plerumque etiã pro pria auctoritate Principis beneficio, quicquid placuerat, aggrediebantur; ductisque trans maria Legionibus prouincias defendere, cum hostibus acie congredi, aut eos obsidione submouere illis ius erat; Ducumque potentia subleuati summam potestatem in exercitu habebant, & hoc

Comites rerum priuatarum.

Consistoriani.

Comites rei militaris.

hoc officio cùm egregiè functi essent, Vicariæ dignitatis post depositam administrationem priuilegio fruebantur. Hinc originem traxisse Vicecomites ipse crediderim, quorum arma tercentis abhinc annis ita ex Insubribus propogata sunt, vt suorum temporum nemini aut rerum gestarum gloria aut diutino successu cedant. Nec nos quicquam moueat illa nō sat latina subrogationis vox, quoniã ea sub illis Imperatoribus inoleuerat consuetudo, vt inter has dictiones differentiam non agnoscerent; Nam & in iuris ciuilis collationibus Viceconsules Belisarium, Basilidem, Ioannem vbique Iustinianus appellat; qui tamen dubio procul iusti Consules fuerunt. Vsu enim vocabula innouari, mutarique accepimus. Igitur ab aliquo ortos, qui fortasè Comitis titulo Insubribus ab Imperatore missus iura reddiderit, celebris huius familię nomen argumento est; etsi alij tradant, quæ ad præsens institutum minimè quicquam attinent. Annumerantur & in Palatinis officijs Domestici, qui quoniam à secretis Principis erant, & Imperialem Maiestatem adorandi, & Prætorio Præfectos osculandi facultatem habebant.

Vicecomites vnde dicti.

Domestici.

Eorum Tribunum aliqui Primiceriũ appellant; ipse ex veteri inscriptione Protodomesticum malim. Siquidem superius quoque à nobis Eluij Aurelij Mediolanense monumentum relatum est, qui hac dignitate honestatus fuerit. Sunt & Silẽ-

Silẽtiarij.

tiarij, quos palatij ipsius Decuriones rectè dixeris. Hi triginta numero, vbi honestam missionem acceperint, inter Senatores pari honore agunt; Munerum tamẽ, cæterarumq; functionum exortes, dignitatis participes sunt. Priuato quoq; legis municipalis beneficio decorantur, quòd à collationibus immunes, nec hospitẽ suscipere, nec tyronib. equos præstare, nec alium iudicem, quàm officiorũ magistrũ agnoscere coguntur. Protectores etiã pa-

Protectores parazonij.

razonio illustres Principis salutẽ tuebantur; si per quinquennium à Comitatu abfuissent, cingulo, vti desides, illos spoliandi fas erat; Consulari dignitate fruebantur; eorum Tribuno altior gradus. Est in Victoris Martij propyleo silicea arca, innumeris inscripta notis, quæ Martiniano cuidam protectori ab hæredibus facta

Proximi sacrorum scriniorũ.

fuerit. Erant ẽt Proximi sacrorum Scriniorum, inter quos negotiorum diuersitate multa differentia. Alij namque ab

Epi-

Epiſtolis erant; quidam à libellis, diplomatibusq́ue, quos Cornicularios appellãt;à memoria,& regeſtri alij. Traduntur & agentes in rebus Ducennarij, Biaueij, Centennarijq́;. In his erant artifices,diſpenſatores, Scripturarij,& id genus neceſſaria Auguſtis officia. His qui præerãt, præpoſiti, agentiumq́; Principes dicebantur; Honoratiſſimum munus,nec niſi per gradus adeundũ, ꝙ Præfectorũ Prætorio Seminariũ quoddã eſſet. His addẽdi Curioſi;Vox frequẽs,& Iulio quoq; firmico nota. Horũ officiũ fuerat,commiſſa à Palatinis delicta referre ad Præfectos, vel ſi qui paulò inferioris fortunæ forẽt,vt pęnis ẽt ipſi atrocibus proſequerẽtur. In aula frequentes quoq; Fullones,Veſtitores, Pictores,Pincernæ, ſimilisq́; profeſſionis miniſtri,quos Caſtrenſiarios vocabant.

Agentes in rebus.

Curioſi.

Fullones. Veſtitores Pictores. Pincernæ. Caſtrenſiarij.

Extat in præſentem diem apud Templũ maximum marmoreus ſtylobathes, quo T.Ponti maioris negotiatoris Lẽtiarij,& Caſtrenſiarij nomen legitur. Hic, nõ ſat ſcio, an ad Palatinum munus quicquam pertineat; ſicut & illud apud me dubium eſt, num qui ad Domnini legitur Rutilij Magonis ex Quatuor Annonæ Pręfectis tumulus eos Præfectos ſignificet, qui mili-

militibus, an potius Palatinis commeatũ expediunt. Nam & officium id non vtile tantùm, sed etiam necessarium erat. Qui annonam ipsam à prouincialib. exigebant, opinatores dicti sunt. In vniuersum quatuor dignitatum gradibus officia contineri constat. Illustres primas habẽt, quos spectabiles sequuntur; hinc clarissimi, & inde perfectissimi. Attilium Crescentem supra retulisse meminimus ex tabulario palatij eo honore celebrem, vt perfectissimus diceretur. Et hæc quidem hactenus; Nunc ad institutum scribendi genus redeo. Igitur Constantius cœteris apud Insubres amotis curis, quieti, lusibusque operam dabat. Sola vna sollicitudine angebatur, quanã ratione Gallum, quem Cæsarem fecisse pœnituerat, ex humanis eximeret. Immanis, efferusque erat Gallus, ad omne patrandũ scelus audax, naturæ malæ, prauæque, cuius alioquin temerarium ingenium coniunx, Augustique soror Constantia, vti mortalis quædam Megera, accendebat. Hac suadente nobilis vir Clematius Alexandriæ ortus, indicta causa, occisus fuerat. Calumniam intendisse, non impetrato concubitu, iratam illius socrum tradunt.

Opinatores.

Illustres. Spectabiles. Clarissimi Perfectissimi.

Constantius Mediolani Genio indulget.

Galli Cæsaris efferi mores & sęuitia.

dunt. Ad huius exemplum innoxij plures necati, alij eiecti bonis extorres eo inopiæ redacti erant, vt collaticia stipe victitarent. Non latebant Augustum sceleratissima horum facinora, fecerat q; primò eum certiorem his de rebus Præfect⁹ Prætorio Thalassus; sed incitatus maximè est Domestici,& Protectoris sui Herculani nuncio. Retulit is largitionũ Comitem Domicianum, Quæstoremq; mõtium, obuiam Galli sæuitiæ euntes, militum gladijs ab eo obiectos cruciabiliter perijsse. Quamobrem dissimulata ira Constantius, litteras ad sororem scribit, fictisque blanditijs, vt ad se cum viro ꝑperet, hortatur; Angi se maximè eorum desiderio, tantamque sui erga illos amoris vim esse, vt absentiam æquo animo ferre non possit. Habere præterea se in Republica res nouas, quæ nonnisi pręsente, consultanteque Cęsare explicari possent. Barbarorum incursionibus vastari Gallias, diripi fertilissimas regiones; quid potissimùm remedij afferendum sit, cum eo se velle agere. Hæc, & his similia cũ perscripsisset, dubitare primò Constantia, & quamuis Germani excidio quoque grauem plerumque iram formidare. Contra, si

tra, si iussis non paruisset, grauiore, & tanquam iusta causa commotum multò magis pertimescebat. Tandem itineri se accinxit; sed cum in Bithyniam peruenisset, apud Cenos Gallicanos febre extincta est. At defuncta vxore Cæsar longè magis cunctari, & nisi Palatinorum perfidiã veritus esset, fugam decernere; Maxima enim spes suberat placandi per sororem Imperatoris; qua sublata tanquam nihil sibi reliquum esset, extrema moliturus videbatur. Impulit labantem Scutariorum Tribunus Scudilo dicendi artem subagrestis ingenij specie occultans, & idcircò ad persuadendum magis efficax, & vt trahentibus ita fatis hominum ingenia hebetantur, sic Scudilonis perniciofo consilio vsus parendum existimauit Augusti iussis. Quocirca per dispositos equos cursu publico accelerabat iter, alliciebantque eum blanditijs Comites, donec propè Polam Histriæ oppidum ventum est. Ibi Eusebius cubiculo præpositus, & Pentadius Notarius, Mellobandesque armatorum Tribunus, (quòd ita in mandatis ab Augusto Mediolani acceperant) eum interrogant, quot apud Antiochiam iniustè occiderit,

rit, iudicijque causas sciscitantur, dùm vxoris iussa voluntate causaret; Raptus agentis in rebus Apodemij ope, ligatis manibus in latronis noxij modum, capite cæsus est, relictumq́; , vultus, corporisq́; dignitate erepta, cadauer informe, paulò antea vrbibus, prouincijsq́; formidatum. Nec Galli, licet impij hominis, cędem inultam percussores tulere; Nam & ipsi, paria facientibus Dijs, nõ multò post infelici morte perierunt. In Brigantię Mediolanensis agri collib. effossum est Merobandi monumentum, qui nescio (quòd Barbara nomina inuersione aliquarũ litterarum semper latinis proferuntur) an is fuerit, quem Mellobandum Consularem virum à Maximo tyranno cæsum legere memini, quòd pro Valentiniano iuniore diuersas partes secutus in acie fuisset. At Apodemius eluctante adhuc Cęsaris anima, raptis eius calceis, citatissimis equis, vt nimio cogendi ardore etiam quosdã extingueret, percussorius index Mediolanum aduolauit, è vestigioq́; Regiã ingressus, spolia occisi Principis ante Cõstantij pedes proiecit, &, vt omnis res opinione celeri⁹ trãsacta fuerat, eũ docet. Est is nũcius sũma alacritate Augusto accept⁹, ꝙ non

Merobaudi sepulcrũ in collibus Briganteis effossum.

Supra Ammianũ secutus appellaui nã & Mirobandum.

non difficilis tantum, sed penè desperatæ res tam felici euentu finem sortiretur. Hinc aggressi adulationibus pronas aures purpurati, virtutem, fortunamq; Imperatoris vocibus extollere, supraq; omnem humanæ condicionis aleam positum prædicare; eas regni sui vires esse, vt nullo casu labefactari, nedum prosterni possent. Ostendisse id diuersis temporibus duos Principes, quorum abiurato in Illyricis imperio Veterannius exauctoratus, in Norico Gallus neci deditus; Quo adulationis studio ille allectus, applaudentiũ verbis fide adhibita, semet admirari, & se ipsum (quod aiunt) canere cœpit; Tùm veluti mortales egressus metas, immortalem se credere, & quoties rescriptis, diplomatibusque subscribendum erat, sese æternum fateri. Leguntur passim in Ciuili iure Constitutiones, quibus aliquando æternitatem suam adscribit, aliquando totius orbis dominium falsa asseueratione sibi vindicat. Ea rescripta Mediolani edidisse Constantium Marcellinus auctor est. Adulatio scilicet Principum pestis, lethali mulso mentes ebrias reddit vt nonnisi adueniente miseria excitentur, veraque tum demum audiant, cum in fau-

Adulatores principibus perniciosi.

Constãtij elatio & vanitas.

faustus aliquis casus eos circumuenit. Sic eiecti regno quamplurimi leguntur, dum nihil vlterius sciunt, quàm quod scire assi dui auribus adulatores patiuntur. Qua potissimum ratione miserabilem Imperatorum sortem Diocletianus damnabat. Igitur ijdem purpurati, & horum in primis Arbetio percussus palpo aures innocentium quoq; calumnijs onerant. Defertur tanquàm affinitate Tyrannidis reus Orientis Comes, atque idem animi, industriæque propè singularis Vrsicinus. Antè Galli necem ex Persarum limitibus accitus Mediolanum venerat. Persuasum enim ab Arbetione Imperatori fuit, si ciuilibus armis cum Gallo disceptaretur, fore, vt interim Vrsicin⁹ militum stúdijs subnixus, prætera fortissimus dux, maiora meditaretur. Subolescere Imperio adultos eius filios, non patris tantum gratia, sed & proprio decore, fuisséque virtutibus claros. Quibus rebus Imperator commotus sub honoris prætextu eum accersiuerat; Interimque clandestinis consilijs Arbetio & cœteri tam eni xè eius salutem oppugnauerant, vt iustis defensionibus occlusas aures Constantius gereret. Mouerat suspicionibus etiam

Diocletiani sententia de misera principum sorte.

Vrsicinus accusatur.

etiam leuissimis addictum hominē, quòd per Orientis omnes prouincias longè, & latè Vrsicini famam increbescere delato res monuerant, eamque sibi populorum beneuolentiam eum comparasse, vt iure, meritoque Imperatori formidolosa tanti ducis potentia esse posset. Igitur in Regiam deductus Vrsicinus, neutiquàm his malis cedere, nihil auctoritate sua indignum dicere, innocentiamque suam euidentissimis signis exponere. Sola eum macerabat cura, quòd ab his, quos minimè opportuit, Læsæ Maiestatis reus ageretur; fortunamq; secuti eius veteres amici ad potiora desciuerant. Improbitas Arbetionis omnem excedebat modûm, quòd fictis illecebris vti fortissimū virum Collegam coram laudatum, clam insidijs appetebat. Ergò communicato paucis quibusdam arcanorum Præfectis consilio pronunciat Imperator, vt procul à militum conspectu tractus sequenti nocte Vrsicin⁹ indemnatus occideretur. Interim dum destinatum facinori tēpus expectant, mutato animo, seu populariū inuidiam veritus, seu melioribus consilijs fide adhibita, absoluendum esse censuit.
Vrsicinus absoluitur Frustrati opinione sua delatores, calumniarum

niarum machinas in alios vertunt. Erat Galli Cæsaris frater Fl. Iulianus, adolescens adhuc,& cuius ætas præter optimã spem præstare quicquam non posset. Is à Constantio ad Marcelli fundum, qui in Cappadocia est,relegatus, Constantinopolim venerat; quamobrem duplici crimine accusatus est,quòd aduersus Augusti iussa Cappadocia, siue, vt Cassiodor⁹ mauult Nicomedia excessisset; itemque quòd Constantinopoli cum fratre Gallo diutius verba fecisset. Itaque ad Principem Mediolanum deductus,cum dicendi copia sibi facta esset,obiecta, vt Amianus auctor est,diluit; quoniam nonnisi petita prius venia quicquam fecerat. Cassiodorus fuga Mediolano dilapsum tradit,inuiosque per saltus diuersis locis latuisse, donec exorato per Eusebiam Imperatoris coniugem viro abolitionem impetrauit. Perductus itaque Comum, cum ibi paulisper traxisset moram,studiorum causa ad Græciam ire permissus est. Decreuerat enim Athenis philosophiæ operam dare, seu quòd ita verè sibi placuisset,seu potius vt per litterarum, otijque amoris dissimulationem minus Imperatori suspectus fieret. Nam & Nico-

Flanius Iulian⁹ Galli frater accusatus.

Iulianus Mediolanum deducitur.

mediæ religionis Christianæ professionē habitu Monachi ostendebat, vt digna Imperio indoles, affectandiq; Imperij ar dor huiusmodi veste Constantiū laterēt. Itaque falsis delationibus, vt plerique innocentes inuoluebantur, sic & rei quidā, etiam tercentas meriti cruces, ijsdem annitentibus aulicis, euadebant. Gorgonio Galli Cæsaris thalami cura commissa fuerat. Hic improbè gestorum cum particeps, concitator, auctor Gallo semper extitisset, tamen reus antè Imperatorem actus, consarcinatis per Regiæ Spadones mendacijs, periculo subtractus est. Nec contenti calumniatores hæc Mediolani in ipsa Imperatoris regia fecisse, alios quoque alibi adoriuntur. Delatæ Aquileiam fuerant militarium ab Oriente Cateruæ; Hi tanquàm ferocientis Galli Satellites, & ministri auersabantur. Quamobrem Augusti iussu Arbetio, Præpositus cubiculi Eusebius Mediolano discedentes ad eos aduolauerunt. Ibi nullo discrimine boni, maliq; supplicijs affecti, capitalem maior pars sententiam, leuiores ali qui pœnas subiere. Quibus ex animo con fectis rebus, ad Principis Comitatum, tan-

Constantius plures innocentes damnat nocentes absoluit.

tanquàm cæso Parthorum rege, ouantes redierunt. Memorantur in aula duo præsertim pessimo ingenio, complicandis calumniarum nexibus infames; Paulus Notarius origine Persa, cui ex re inditum Cathenæ cognomen erat, & Mercurius Triclinij magister, mox rationalis, vulgo somniorum Comes appellatus; quòd per quietem si quisquam aliquid insomnij vidisse amico (vt plerumque facere solemus) nunciasset, protinus inuersum Mercurius Imperatoris nimium patulis auribus insusurrabat; Vt non solum quicquam de Principe obloqui ea tempestate periculosum foret, verum etiam vel somnia enarrare capitale videretur crimen; & qui Mediolani erant, tanquàm apud Athlanteos nocturnis imaginibus carentes populos nati, non somniasse solum, sed neque dormiuisse externis fateri non audebant. Inter has summis sceleribus attentatas quæstiones alia exorta est clades, inopino malo quamplurimos oppressura. Apud Syrmium intra Africani prouinciæ Pannoniæ secundæ Prætorium discubuerant quidam. Hi amplissimis potationibus ebrij facti, tanquàm absque arbitro

Paulus Notarius & Mercurius rationalis pessimi.

loquerentur, præsentium temporum administrationi detrahere, Imperatoris famam sugillare, quamprimum regno deiectum iri, augurijs ita suadentibus, prædicare. Aderat his sermonibus Gaudentius quidam, qui rem inter pocula agitatam, tanquàm seria esset, ad Rufinum Præfect. Prætorio apparitorum principem detulit. Voracissimus erat Rufinus, auaritiaque, & fraudolenti ingenij artibus famosus; Quamobrem confestim ad Constantij regiam delatus, eorum nomina, iniuriasque exposuit; quibus tam acriter indignatus Imperator est, vt indicta causa Africanus, cæterique conuiuæ sublimes ad supplicium trahi iuberentur; Teutomeresque domesticus protector cum Ruffino missus, qui pedicis, manicisque implicitos omnes perduceret; executiq; grauiter Principis præcepta illi vinctos Mediolanum deduxerunt; & cum quæstionibus subditi se quædam inter epulas petulanter ob temulentiam locutos solum confessi essent, carceribus sub aliqua absolutionis spe inclusi sunt. Solus perijsse traditur perniciosi sermonis auctor Marinus, qui cum Aquileiam peruenisset, dum necessarijs itineri parandis intē

Rufinus præf. prætorio voracissimus.

Marinus de Constātio obloquutus plectitur.

ti es-

ti essent cæteri, prærepta occasione latebat; Sed inuentum Teutomeres, ira, furoreque actus, naturæ alioquin feruentis hominem, ense impegit. Dum hæc domi à Constantio aguntur, foris increbrescebat bellum. Infestabant Rhetias Brigantes, Lentiensesque Alamanici pagi, nec qui pro Imperij salute in limitibus milites excubabant, tantis malis pares videbantur. Quocirca Constantius Mediolanensi Vrbe derelicta, hanc sibi prouinciam capescendam existimauit; profectusque Comum, superatis mox alpibus, consilia belli exequebatur. Cum ventum ad manus esset, cederentque iam Constatij Legiones, Arenthei, Bapponisque virtute reparatæ sunt vires, & extorta de hostium manibus victoria, cadauerumque altissimæ strues de barbaris factæ. Sic feliciique exitu perfectis prælijs, Mediolanum, vt consueuerat, Lætus, atque ouans Constantius redijt. Hic nouæ rursus in innocentium caput excogitatæ fraudes fortissimos viros penè subuerterunt. Irruperant Gallias Franci, Alamanica natio, cædibusque, & rapinis omnia fædabantur; Præfectusque illis regionibus Syluanus, etsi cautissimus dux, coercendæ

Brigantij Lentiēsesque Rhetias infestant.

Syluan' accusatus.

tamen tanta licentiæ impar erat. Syluanum ob æmulationem odio prosequebatur Arbetio, nihilque apud eum antiquius residebat, quam vt vllo pacto è medio illum tolleret; hoc dies, noctesque agere. Sperabat enim futurum, vt ea sibi Prouincia demandaretur. Erat Dynamius equorum, quos per dispositos locos Augustus habebat, Præfectus. Hic è Gallia Mediolanum venturus Syluanũ adit, & commendaticias ab eo ad amicos Principis litteras pro mutua necessitudine petit. Nihil minus dubium Syluano, quam Dynamij fides. Igitur nil suspicans fraudis, epistolas hac de re his, quibus visum fuerat scribit, & illis perferẽdas præstat. At Dynamius, vt Arbetioni morem gereret, subornatore, & sceleris conscio Lampadio Præfecto, ascitisq; rei priuatæ Comite Eusebio, & Magistro à memoria Edesio Collegis Cornelia vetitũ facin⁹ cõminiscitur, litteras sibi datas partim inducit, maiori ex parte delet, ità vt priore ex sentẽtia nihil reliquũ ꝑmaneat; tũ sola incolumi subscriptione relicta omnem contextũ interpolat, & lõgè à veris diffidẽtia adscribit, tanquã obliquis verbis ostẽtet Syluanus imperiũ se affectare, cupereq;

Dynamij perfidia in Syluanũ.

eorum

eorũ auxilio hac in re vti. Dirigebantur hæ litteræ ad diuersos Tribunos Palatinosque, quorũ princeps Albinus Tuscus erat. Igitur Dynamius suadente Arbetione rem ad Augustum defert, Consistoriumque ingressus falsa illa commenta, & verisimilia essent, fraudibus, astuque facta exhibet. Quamobrem hi, quorum nomina epistolis designata erant, in custodia positi interim duriter habebantur. Non tulit hoc rei summa iniquitate percitus gentiliũ rector Malaridius; Sed ascitis, in sententiamque tractis quibusdam Collegis, fremens, frendensq; ad Imperatorem tendit; In cõspectum admissus, per dolos, ac factiones circũueniri innocẽtes clamitat; Solum petere, vt se ad Syluanũ ꝓficiscendi venia sibi cõcedatur fore .n. vt quamprimum Mediolanum vna cum eo rediret, ostenderentq; veris probationibus falso cauillo strenui Ducis salutem oppugnari; Redit⁹ sui vadẽ, obsidẽq; (nè de fuga cogitare quisquam eum existimaret) Mellobandem Tribunum dare se paratũ offert; Nec detrectabat mun⁹ Mellobandes; Sed intercedebant huic spõsioni calũniatores; Exploratũ enim illis erat, si aliquis alius mitteretur, suopte ingenio

Malaridi⁹ Syluani protector.

O 4 terri-

territum Syluanum haudquaquàm iussis obtemperaturum; qua de re ceu contumax, & rebellis fidem accusationi faceret. Hæc omnia è conuerso casura opinabantur, si Malaridius impetrasset. Vicerunt itaque delatores, & Arbetione au-ctore missus est Apodemius, quo nemo peiores artes ad Imperatoris Comitatū attulerat; facinorosis quibusque culpæ cōmertio carus, & omnium bonorum perpetuus hostis. Is à mandatis, quæ proficiscenti iniuncta fuerant, discedens, nec viso Syluano, nec redditis litteris illi, solū superbè admonuit, vt veniret, interimq; quieta omnia proturbans, in Syluani caput sua consilia vertebat. Dum hæc aguntur, & in expectatione Syluani omnes erant, Dynamius nihil sibi reliqui facere, vt Malaridium in culpæ communionem traheret. Solitis itaque artibus Syluani, & Malaridij nomine ad Cremonensis fabricæ Tribunum Litteras mittit, quib9, vt consilij particeps, moneretur, properè pararet omnia; Siquidem iure veteri militaria arma fabricare priuati prohibentur; Habebantque Imperatores huic operi assignatum locum, quo Loricæ, Scuta, gladij tibialia, humeralia, galeę, idque armo-

Apodem9 pessimus Iudex datur Syluano.

armorum genus in vſus publicos videban tur. Artifices ipſi fabricenſes dicti; Eorum Præfecti Tribuni fabricæ appellantur. Neceſſaria itaque res nouas tentantibus huiuſmodi Tribunorum opera videbatur, quòd militem armis inſtruere, vetera reparare ipſi poſſent. Igitur probabili arte vſus Dynamius Tribunum elegit, ad quem miſſæ litteræ fingerentur. Verum Tribunus rerum harum prorſus inſcius per eundem nuncium, qui eas attulerat, reſcribit, rogare ſe Malaridium, vt paulò apertius voluntatem ſuam exponeret; obliquas illas narrationes ſe non percipere; quorſum tendant. Quare craſſioris Mineruæ viro ea paulò perſpectius explicanda eſſe. Sic dimiſſus tabellarius ad Dynamium redit. Tum ille alacer, & confidens rurſus adito Imperatore veteri malo nouam Malaridij accuſationem innectit; quæ vbi ad Malaridij aures peruenere, ſuam, & Syluani ciuis ſui ſortem ingemiſcens, adhibitis popularibus quibuſdam francis, quorum magnam multitudinem in palatio Conſtantius habebat, Imperatorem adit, & Dynamiũ vlturus calumniatorem appellat, remque tã apertè Conſtantio demonſtrat, vt pro damna- Dynamij fraudes deteguntur.

tis

tis iam falsi accusatores haberentur; solaq; eorũ confessio extorquẽda restaret. Mandata iurisdictione officiorũ Promagister Florentius Iudex constituitur. Hic cum Syluani litteras conspicatus esset, ex pristinis apicibus interpolatas, euidentissimam fraudem subesse Imperatorẽ docet. Quamobrem discussis tandem fallacijs, accusatores ex Senatusconsulto dãnati, & abrogata potestate Lãpadius quęstioni subditus, suspensus Eusebius, pęnę quoque de Dynamio sumptæ, & insons Albinus absolutus est. Mediolani hæc tũ acta traduntur. At in Gallijs Syluanus cũ exploratum haberet Apodemij apud se odium, noscceretque, quàm faciles, pronasq; aures delatoribus, & inimicis suis Constantius adhiberet, ad barbaros, vnde illi origo (francus enim erat) transfugere, ne quid indignũ pateretur, decreuerat; sed veritus, ne accepta pecunia aut trucidarẽt, aut proditũ se Imperatori traderent, huic consilio supersedit. Igitur cũ nil ex præsentibus tutum cerneret, extrema attentanda arbitratus est. Quapropter quosdã Cẽturiones, Tribunosq; allocutus, maximo militibus promisso donatiuo, Imperatoriam dignitatẽ assumpsit; Et

Florentius Iudex constituitur.

De Dynamio, & alijs pęnæ sumptæ.

Syluanus purpuram sumit.

quoniam deerat purpura,quã indutos falutari Imperatores moris erat, à Draconum, Vexillorumque infignibus ad tempus abftracta vela coccineæ veftis vicem præftitere. Vergebat in occafum Sol, cũ huius rei nuncius præter omnium fpem Mediolanum venit. Ad Principem intromiffus rei geftæ feriem exequitur. Obftupuerat inopino cafu Conftantius, & dolore nimio attonitus vix fui compos credebatur. Quamobrem de fecunda vigilia aduocato confilio, purpurati in regiam coeunt, vt, quod huic malo remedium effet adhibendum, fimul confultarent. Nullus erat, qui in commune quicquam afferret vtile, feu quod miraculo rei obftupefcentes bona mens deferuiffet, feu (quod verifimile eft magis) ne fi minus ex voto rés fucceffiffent, confilium quandoque Confultori peffimum redderetur. Viri itaque mentio fic tantùm perftringebatur, vt bellicæ rei confilijs cautiffimi,& quem virtuti eius impares fruftra laceffiffent; quærebaturq; interim dux, qui hoftis conatibus nihilo inferior illi opponeretur. Ergo q paulo ante obdictus capite,& p filios sũmæ rei affectator accufat⁹ fuerat,nũc vti impiger,at

Vrficinus contra Syluanũ mittitur.

q́ue idem optimus exercituum ductor, Vrficinus, Syluani audaciam vlturus, decernitur Mitiſſimis itaq́ue verbis compellatum, cum nimiam credulitatem Cõſtantius excuſaſſet, ſucceſſorem tyranno deſtinat. Varijs igitur ſententijs dictis in eam itum eſt, vt priuſquam ſciret Syluanus quicquam de occupata tyrannide ad Conſtantij aures perueniſſe, mitterentur quàm celerrimè nuncij, qui eum honorificis litteris monerent, vt accepto ſucceſſore Vrficino, intacta poteſtate rediret Mediolanum; Sperabant enim fore, vt à calumnijs abſolutũ ſe perſpiciens, ſorte contentus ſua, nihil vlterius molire tur. Miſſi cõfeſtim ſunt Tribunus cũ Protectoribus decem, qui cum itineribus magnis, vt omnem rumorem præuenirent, ad celeritatem nihil ſibi reliqui feciſſent, Agrippinam coloniam acceſſerunt. Sed iam fama (quo nullum velocius malum) eos præceſſerat, omniaq́ue erant ſupra, quàm opinabantur, lõgè magis difficilia. Quare mutato conſilio Tribunus, & protectores periculoſum commentum ordiũ rur. Profecti enim ad Syluanum firmandarum eius virium cauſa opem, ſuppetiaſq́ue illi allaturos mentiuntur; nec

erat

erat dubium, si nouo Imperatori veritas explorata fuisset, quin vno elogio morte omnes mulctarentur. Sed deceptus Tribunum in ipso congressu ex more pedib⁹ aduolutum non erexit tantum sed & regalis conuiuij honore alijs antepofuit. Ibi dum discumbunt vna, ægrè se tulisse Syluanus retulit, quòd ipse, & Vrsicinus post tot exantlatos pro Rep. labores eo redigerentur, vt capitis quoque causam agere coacti forent. Fatigabat militem inopia, & annonæ caritas; quamobrem palam circumfremebant omnes Alpium Cottiarum, queis ex Italia Agrippinam itur, angustias quamprimum perrumpendas; quæ res Tribunum, coniuratosque Protectores non parum perterrebat. Igitur necem illius maturari placuit. Erant in Legione Braccati, & Cornuti milites, nomina hæc ab turmæ insignibus sortiti. Hos tanquam fluxioris fidei sollicitādos Tribunus existimauit. Spe itaque pecuniæ ingentis accensos ita dimisit, vt Syluanum Principem suum se trucidaturos reciperent. Igitur albescente cœlo subitus armatorum globus regiam irrumpit, & cæsis custodibus, audacior factus, ex Christiani ritus ædicula, quò semianimis Syluanus circumuenitur.

mis

mis cōfugerat,extractum interficiunt;dimissiq; è vestigio Mediolanum cursores, qui Augusto lætissimum nuncium afferrēt. Qua ille re cognita,inæstimabili gaudio plenus,solita quoq; insolentia efferebatur,nō quidē fortissimis Tribuni, Protectoremq; gestis rem tribuēs, sed & hoc quoq; adscribens suæ fęlicitati;Tū ex more delatoribus admissis Syluani domesticus Proculus admouetur æculeo. Is, etsi debili admodū corpore, vt quantumuis leuissimis tormentis cessurus videretur, supra omniū spem ēt maxima fortiter sustinuit; Nā tantū abfuit,aliquē vti cōsciū incusaret,vt Syluanū quoq; excusare niteretur;Nā quincto die,quàm Imperator salutaretur Syluanus stipendium Constātij nomine militibus diuisisset; si, inquit, ad eam Maiestatem adspirasset; certè tā graue auri pondus interuersurum fuisse, verò perquam simile est. Cæsi dein Asclepiodorus, & Maudio Comites, alijque alijs causis; hacq; potissimùm ratione diris quæstionibus quamplurimi subigebantur. At sacræ res,diuinusq; cultus principio optimo successu fruebantur. Prçerat Sacerdotibus Dionysius rectæ fidei indefessus propugnator; mox omnia

Dionysius Præsul fidei propugnator.

nia turbantibus Arrianis maximum detrimentũ Orthodoxi accepere. Alexandriæ Antiftes Athanafius quorũdã Epifcoporũ, qui Arrio hærebant, cõfpiratione abfens per fummũ nefas dãnatus fuerat, facrisq; illi interdixerant in Præfulũ concilio. Quamobrem Arrij inualefcẽte factione decreuit Cõftantius rurfus Concilium Sacerdotum Mediolani indici, vt hic vtra opinio verior effet, difceptarẽt. Conuenere itaque ex Orientalibus locis non fanè multi, quoniã eorum plurimos fenectus, alios itineris longitudo prohibebat. Ex occidente fupra tercentos Epifcopos Mediolanum veniffe conftat. Vbi cœptum de re agi, quos Eoæ plagæ miferant, ftatim petere, vt decretum, quo Alexandria, facrisque Athanafius arcebatur, ab occidentalibus confirmaretur, vt tot fententijs ille damnatus, fi quam de reditu fpem conceperat, prorfus amitteret. Negare id Dionyfius, & Vercellis Præful Eufebius, & qui meliora fequebantur, cæteri. Ex Concilio enim fe proripientes coram Principe proclamabant, dolis, fraudibusque Orientales agere; nihil aliud effe, quòd tantoperè virum fanctiffimum dam-

Mediolani Concilium indicitur.

Mediolani tercenti Epifcopi côueniũt.

damnent, quàm vt veras religionis sententias euertant, vt abominabile Arrij dogma vbiq́ue terrarum diuulgent. Igitur solutum hoc modo Concilium est. At Imperator, qui iam in Arrij sententiam iuerat, Athanasioq́ue infensus erat, ægrè admodum tulit, tam vehementer, quas ipse probauit, partes oppugnari; Dionysiumq́ue, & cœteros in extremas Orientis insulas exulare iubet; Ciues centum, & quadraginta Herculeis Thermis sub Custodia esse imperat. Dionysio Auxentium, Eusebio Eunucho impellente, sufficit. Vir hic nequam, dissimulata vera religione, Arrium sequebatur, eoq́ue potissimũ in Principis gratiam sese insinuauerat. Cœterum Constantius ad Liberium Vrbis Romæ Pontificem litteras dedit, rogatq́ue, vt libello, quo Athanasius damnaretur, suum & ipse nomen inscribat. Auctoritas enim illius maximum pondus habitura videbatur. Detrectauit funestam rem Liberius, & minimè se his assensurum respondit, qui nec visum, nec auditum hominem damnare velint. Indignatus Augustus Leontio Vrbis Præfecto scribit, vt ad se captum Liberium Mediolanum mitteret. Curauit rem diligenter

Constantius Athanasio infẽsus.

Dionysius in exilium pellitur.

Dionysio Auxentius Arrianus suffectus.

ter

ter Præfectus. Et quoniam Pop. Rom. Opt. Pontificis amore flagrabat, seditionem aliquam veritus, noctis silentio asportari iussit, ductusque Mediolanum nouis quoque delictis accusatum Athanasium cognoscit. Augurem, magumque, & aliena à Christianorum lege tractantem dicebant; Nam olim cum Alexandriȩ Athanasius esset, præteruolantem corniculam, garrientemque conspiciens; Vox hæc, inquit, latina lingua, cras, sequentem diem denotat, quam gentium numinibus fatalem auguror; Cumque accidisset, vt postridie Principis edicto à templis (quos vocant) pagani arcerentur, existimarunt, non diuino auxilio, sed magicis artibus tum pollentem esse; hocque præsertim nomine virum detulerant. Igitur coram Constantio deductus Liberius, cum precatur, vt promulgata lege, quæ Nicenas Patrum sententias probaret, solemni iudiciorum more mox in Athanasium inquireretur, & qui à Niceno diffidere reperti forent, hi darent pȩnas; Quicquid enim anteà actum fuerat, aduersariorum odijs, solo impetu, nulla ratione factum. Ad hæc Impera-

Liberius Romanus Pontifex Mediolanum ductus.

perator respondet Athanasij scelera sibi comperta in primis esse, qui Constantem fratrem suum falsis insimulationibus sibi inimicum reddere, vt ciuili bello cuncta ardescerent, conatus fuerat. Nec sibi tantùm mala hæc explorata esse, sed vniuerso terrarum orbi, cum Sacerdotũ principes Christianæ legis sacramento cum exauctorarunt. Quamobrem alterum eligendum, vt aut cœterorum sententiã secutus damnationi subscriberet, aut in Insulam deportatus Italia cederet; Huic optioni terminus tres dies dati. Cum perseueraret in sententia liberius, post biduum in Thraciam exul eiectus est; & cum pro viatico quingentos aureos Constantius, totidemque Augusta ad eum misisset, spreto munere, non amittet, inquit, hanc occasionem Auxentius; illi reddite, qui semper aurum sitit. Et his quidem, huiusmodique rebus per otium Mediolani operam Constantius dabat. Verùm haud ita multo post eius animum auerterunt ingruentis belli curæ. Galliarum calamitatem assiduis popularium fletibus edocebatur. Excurrebant enim barbari, & in agros, hominesque crassabantur, vt in ea prouincia

Liberius in Thraciam exul eiectus.

Galliæ diripiuntur à barbaris

cia nihil ab eorum incursionibus sat tutum esset. Agrippinam vsque Coloniam hostes venerant, & pertinaci obsidione cingere perseuerabant; Neque verò Constantius satis salutis suæ consultum existimabat, si ipse in Gallias profectus bellum illud aggrederetur. Italicis enim delicijs allectus remotiores partes adire periculosum ducebat. In eam tandem, cum diu deliberasset, iuit sententiam, vt patruelem fratrem Iulianum in Imperij societatem sibi asciscendum arbitraretur. Cumque voluntatem suam in consilio expressisset, idque non alia se causa facere testaretur, quàm vt à Gallijs barbaros submoueret, solus tot periculis impar; tùm adulatores solito more ei animum addere; nihil esse, quod eius virtus, fortunaque tam vicina syderibus superare non possit. Re ipsa in Gallo expertum, quàm Cæsaris nomen sibi cauendum foret. His rationibus, vt sententia decederet, suæ quisque saluti consulens, hortabatur, scilicet non immeritò ab Iuliano timebant, quem ipsi calumnijs apud Constantium olim onerassent. Verùm his suasionibus Imperator nihil mouebatur,

sed seu quieti propriæ, seu in commune Imperio consulens, irritis disceptationibus abiectis, omnino Cæsarem declarare Iulianum parat. Igitur, vt Mediolanum veniat, statim eum accersit. Incumbebat litterarumstudijs in Attica Iulianus, cum ex Mineruæ secessu ab Academia in bellum tractus, pro pallio sagum sibi assumendum iudicauit. Paruit itaque Augusti mandatis designatus Cæsar; Quamobrem in ipsa Vrbe Tribunali pro suggestu erecto, hinc, atque inde Aquilis, signisq; circundatus, conuocatis militibus Imperator ascendit, & Iuliani dextera manu appræhensa huiusmodi habuit orationem. Adsumus communis cum vobis causæ defensores, & pro ea re verba facimus, fortissimi Commilitones, quæ vestris animis substinenda, vestris armis vindicanda est. Cum enim vos optimos Reip. propugnatores semper habuerim, experta mihi superioribus annis vestra fides promptiorem me, longèque fidentiorem facit. Igitur vti fabulas acturi poetæ spectatorum sententiæ acquiescunt, sic ipse vos nostræ causæ Iudices, quid in præsenti re, breuissi-

Constantius Iulianum Cæsarem declarat.

Oratio luculentissima Constantij.

uiſſimè edocebo. Sublatis è medio Rom. Imperij tyrannis, qui propria fortuna non contenti, rabie quadam, furoreq́ue acti, aliena tentauerant, videbantur omnia ſatis quieta tandem fore. Sed fefellit expectationem noſtram barbarorum repentinus in prouincias impetus, qui tanquàm tyrannorum manibus Romano ſanguine parentantes Gallias inſultant, & vltra limites delati, nullo metu quacumq́ue craſſantur; quam temeritatem ſi eos inultam ferre perpeſſi fuerimus, illis certè, non nobis parata de tyrannis victoria videri poterit; Animos eis facit, quòd nos neceſſitatibus alijs occupati, longiſſimo terrarum interuallo in tempore vlciſci tantam audaciam non poſſumus. Huic igitur malo latiùs proſerpenti, noſtri, veſtrique conſulti ſuffragium occurrat, vt ſuperbarum gentium animos frāgamus, & in antiquos fines reſtituto orbe Romano, non vires, ſed voluntatem hactenus defuiſſe nobis oſtendamus. Id autem dubio procul fiet, ſi veſtro fauore noſtra conſilia adiuuaueritis. Iulianum hunc fratrem meum, patruelem meū noſtris non bonis tantùm moribus, ſed

necessitudine etiam nobis iunctum esse ; spectatæ fidei iuuenem, industriæque singularis omnibus, arbitror, compertum est; Hunc ad Cæsaris adhibere potestatem vestro omniũ consensu cupio, & quã maximè desidero. Dicere super his plurima conantẽ fremitu, lætisq; clamoribus concio prohibebat, exclamatumque est diuinum illud, non hominis esse consiliũ. At Imperator interim stans immobilis, facto à militibus silentio, cœtera persecutus est. Quoniam igitur vobis quoque annuentibus (quod expressus per fremitum fauor ostendit) noua dignitate adolescẽtem ornaturus sum, Lætus ipse ad honorem capescendum exurgat, cuius mores magis imitandos, quàm prædicandos esse duxerim, videorque mihi egregiam eius indolem ex hoc vobis plenissimè ostendere, quòd non alium magis eligendum existimaui. Ergò, quod felix, faustumque sit, Dei cœlestis præsente nutu, Cæsarea ego eum veste velabo. Dixit, & mox auita purpura indutum Iulianum, linguis, animisque fauente exercitu Cæsarem declaratum his alloquitur. Recepisti dignum natalibus, dignum origine tua honorem omnium mihi carissime frater;

Si-

Siquidem auo Imperatore natus iure,me ritoque in dignitatis partem assumendus eras;quod cum me auctore tibi sit conces sum, multò maiori magnificentia vsus vi deor præstitisse,quàm si vni mihi tota illa Maiestas adsisceretur;ipsaque potestate sublimiorem me esse confiteor,dũ consan guinitatis,amorisq; nexu propinquo tibi eã deferendã arbitratus sum. Adesto igi- tur laboranti Reip. Adesto laboris, peri- culorumq; particeps,& barbarica incur- sione quassatis prouincijs patrociniũ tuũ exhibe. Galliarum tibi omni beneficio partes fruendæ sunt,vt afflictis & nisi suc curratur,pereuntibus tutela, salusq; sis. Cũ hostib.fortassè congredi necessarium tibi fuerit;Animi tui magnitudo(si ea re- ctè mihi explorata est) scio,id non detre ctabit. Tum inter signiferos ipsos fixo gradu consiste; Per te audacia, & vigor addatur militi,cum intrepidè inter tela versantem Imperatorem suum viderit; In tempore cautissimus hortator,præeun do cæteros pugnantes in Martia bella ac cendens,turbatos præsente animo repa- rabis; fulciendæ tibi acies, increpandi desides erunt; quæ quisque fortiter, quæ fœde gesserit, strenuis, ignauisque

certissimus testis affuturus. Proinde cum rei magnitudo ita exigat, perge vir fortis, fortes itidem viros, atque duci suo persimiles assume. Adero tibi vicissim, salutemque meam tria potiorem non du cam; Indissolubili amoris vinculo vna militabimus, vna peccatum orbem pari pietate moderabimur, si modo maximus omnium pater, mundique auctor Deus, quod continuis precibus implorabimus, aliquando concessurus est. Quodcumque moliri placuerit, tãquam vna mecum præsens, aggredere, vicissimque ipse, & ante oculos semper proponam, vt alter alteri suppetias ferat, manusque (quod dicitur) manum lauet. Cùm enim ipse tibi quæcumque acturo non defuero, neque te nobis in mora quandoque futurum existimare libet. In summa consentientibus omnium votis publicè, priuatimque propera; Assignatam tibi velut ab ipsa Republica pro uinciam peruigili cura, indefessoq; studio tuearis, & exornes. Vix hæc finiuerat Imperator, cum rupto silentio nemo vnus reticuit, sed horrendo fragore militares omnes scuta genibus allidentes conclamarunt (mos hic est annuentis,

Mos exercitus fausta precantis.

nuentis, faustaque precantis exercitus, sicut hastis percussi clypei contraria appetentes significant) Vix dictu credibile cuiquam fuerit, quanto gaudio, qnanta militum promptitudine res peracta sit. Cæsarem nemo non maxima admiratione prosequebatur, caligabantq; ad muricis fulgorem, quo tegebatur sago, spectantium lumina. Erant, & qui ex Iuliani ipsius facie qualis Imperator futurus esset, prȩsagirent. Terribiles enim, non sine maxima venustate eius oculi optimã indolem præseferebant; Reperti sunt qui dam exterioribus signis (vt quos vocare Physionomi solent) qui eius secreta animi consilia interpretarentur, venturaq; prædicerent, & quò omnia apud Iulianũ augustiora essent, non suprà modum vanis vocibus, vt aliàs soliti, milites efferebant; atque ideo sicut in Senatu Censoria grauitate equites deligebantur, sic eum militari quadam seueritate approbatum videri poterat; Nam & currum eius prosequentes licentia quadam ioculari stigmata in illum detorquebant; Quamobrem dum in vehiculum receptus vna cum Constantio in Regiam properans ea intelligeret, hunc versũ ex Home

P 5 rico

rico carmine susurrauit. Τῶν ὑβριστὲ βίη τε σιδήρεον οὐρανὸν ἵκει. Mediolani gesta hæc esse viij. Id. Nouembr. Arbetione, & Lolliano Coss. Marcellinus auctor est, etsi aliter alij scribant. Igitur Constantius, vt firmiore quoque vinculo sibi nouum Cæsarem adiungeret, paucis post diebus sororem Helenam illius matrimonio copulauit, celebratisque summa celeritate nuptialibus festis in Gallias Iulianus decernit iter. Hinc non satis frequente comitatu suscepto, Calend. Decembrib. Mediolano digressus est. Discedentem deduxit Augustus ad vsque locum duabus columnis insignem, qui (vt Amianus idem tradit) Lacmelum interiacet, & Ticinum. Inde Iulianus recta Taurinos contendit, Constantius Mediolanum reuersus est. Ibi Arrianorum nefariæ opinioni accedens recta sentientes odio prosequebatur. Et quoniam Mediolanensis populus ab hac scelesta factione procul abesset, Tribunos quosdam dimisit, qui summa crudelitate quampluribus contritis, Sacerdotes etiam ab altaribus per vim diuellerent. Illi enim ab Sanctorum Patrum sanctionibus nihil diffidentes, Auxentium dam-

Iulianus Helenam Constantij sororē vxorem ducit.

Constātius hæresi Ariana infectus.

Mediolanenses pro Athanasio contra Auxentium.

damnabant,& cū cœteris Arrianis aduersus Athanasium consentientem ità impugnauerant,vt eorum iudicium veriti falsi Antistites extemplo ad Imperatoris palatium transfugerent. Igitur Auxentij partes ibi defendendas Constantius existimans per edictum Mediolanenses etiā metu pœnæ coercitos admonuit,vt Antistitis sui sententiam probarent. Erat tunc in Vrbe Hilarius Pictauiensis, Dionysio amicus,et Orthodoxæ fidei propugnator. Hilarius Orthodoxus Mediolani. Is per supplices libellos Imperatorem admonet bonorū hostem Auxētiū veritati repugnare,& à Niceno Cōcilio, quod diuæ memoriæ pater Constantius Magnus Lege promulgata probauerat abhorrere. Quibus rebus Imperator permotus Quæstori, Magistroque officiorū mandat, vt inter Hilarium, Auxentiumq; cognoscant,& litis disceptatores sint. Accitus Auxentius tergiuersari primo, tanquàm à Saturnino quodam damnatum Hilarium audiri non oporteret. Verum Hilarij cū Auxentio disputatio Iudices hac repulsa exceptione Auxētiū rogāt,vt quę de re Christiana sentiret in mediū proferat. Ille, ità impellente Hilario ex scripto veritati prima facie nil repugnantia recitat; Sed suberant obliquis

sensibus expressæ fraudes, eludebaturque hoc pacto Auxentij fides Regis. Itaq; ei' machinationes detegere paratũ Hilariũ Constantius Mediolano excedere iubet. Nihilo tamen minus res cognita est. Detexit ille Arriani Præsulis fraudem duobus libris, qui adhuc extant, & per doctorum manus versantur. Factum id sub Valentiniano Auxentij epistola quædã indicat. Sed cum rei gestæ series satis cõstet, de tempore certare pretium operæ non fuerit. Itaque hoc potissimum modo res sacras Constantius perturbabat. Venerat his diebus Mediolanũ Magister armorũ Marcellus; Huic, quòd obsesso apud Senonas Iuliano opem non tulisset, cingulo interdixit; at ille delationibus confis', quòd his benignas aures præstare Imperatorẽ nouerat, statim in Consistoriũ admissus Iulianum, vt procacem, insimulat, & præsentia aspernatum ad altiora capescenda validiores sibi pennas aptare. Hæc, & alia licentius dicentem Eunuch' Eutherius hac de causa à Cæsare missus coarguit, auctorique suo semper fidum Cæsarem fore attestatur. Tantis autem Constantij aula delationibus patebat, vt si super soricis euentu, mustel-

Hilarius à Constantio Mediolano eiicitur.

stellæue occursu quēq; aruspicem aliquis consuluisset, vndè minimè existimabat, delat⁹, plerūq; capitis pœnas lueret; quin etiā leniendo dolori si quod anile incantamentum quidā adhibuisset, vltimo supplicio affectus traditur. Per idem ferme tempus etiam accidit, vt quendam nomine Darium vxor leuis cuiusdam delicti reum accusaret. Ei Rufinus, quem Africani delatorem diximus, stupro illectæ suasit, vt Læse Maiestatis maritum accerseret, tanquàm ex Diocletiani sepulchro velamen purpureum furatus, rebus nouis illud seruaret. Morem amatori gessit impudica mulier causamq; perduellionis sub Mauortio Præf. Præt. & Vrsulo sacrarum Largitionum Comite maritum dicere coegit. Sed conuicta mendacij Rufinū toti⁹ technę auctorē cōfitetur; Quamobrem Talionis Lege de vtroque sumptum supplicium est. Id cum Imperatori nunciatū esset, ægrè admodū tulit, quod salutis suæ, vti existimabat, vindex Rufinus tā fœda morte peremptus foret. Quamobrē missis equitib. minaci edicto iubetur Vrsul⁹ ad Comitatum redire. Reuersus ille spretis, qui ingressu eū arcebāt, palatinis, in Cōsistoriū prorupit, & intrepidè

pidè sententiā ex Senatusconsulto Turpiliano in eos iustè latā edocens, oppressis adulatorū calumnijs, se, & Præfectū maximo discrimini subtraxit. Superabat .n. omniū opinionem eo tēpore Palatinorū improbitas; quòd rarus admodum diues esset, cuius bonis hac ratione nō insidiarētur. Quamobrem, cętera bonus Princeps Constantius, infame apud posteros nomē habuit. Quanto rectius Alexander Seuerus, qui alioquin mitissimus Imperator, erga fumi (quod aiunt) venditores implacabilis erat. Et licinius, qui hoc hominum genus pestē aulę, atque sicuti mures à palatijs explodendos censuit. Cœterū haud diu post Constantius apud Mediolanenses moram traxit; Nam Romam profectus, vt de subactis tyrannis triumpharet, mox Parthico bello irruēte in Orientales plagas exercitū ducere coactus est. Ibi cum sat feliciter cæptis arridente fortuna vteretur, externis armis supersedere, vt ciuiles motus cōpesceret, necessariū visū fuit. Acceptæ gratiæ immemor Iulianus hostilia sentiebat, & à militibus Imperator, Augustusque salutatus parem Cōstantio Maiestatem affectauerat; quam tamen in itinere inter Ciliciam, Cappa-

Palatinorū improbitas.

Iulian⁹ erga Constātium ingratus.

Cappadociáq; eo mortuo tādē obtinuit. Interim Mediolani Auxentius diuersæ sectæ viros grauissimè insectari contumelijs,& plerūq; vi armata ab sacrorū cultu exigere. Ex Pannonum Vrbe Sabaria Martinus,qui posteà Turonēsib. præfuit, secretò extra Ciuitatem loco sacrarium quoddā,Cœnobiūq; sibi cōstruxerat:quo in secessu procul à profanis quietiori,per fectiorique vitæ totū se tradiderat.Hunc Auxentius,quòd Hilario Pictauiensi amicum,Collegamq; cognosceret, odio prosequebatur.Nec prius illi negotium facere destitit,quàm (tantum scilicet virum nobis inuidens (ædibus, vrbeque deturbauit. Quamobrem Martinus vna cum alio quodam Sacerdote pari calumnia depresso diù errās, Romā tandē, vt Hilariū viseret,profectus est.Celebris etiamnum Victoris Martyr tēplo cōtigua est ædes, quæ Martini nomine sacra religiosè coli tur;eaq́, populi totius opinio est, sanctū hominē illic diutius versatum, & iam vitē,quæ ibi post altaria germinet,plantauisse. Arbor adhuc extat vel ipsa vetustate venerabilis,quā valetudinarijs,morbosisq; hominib. expresso liquore salutarē vulgò existimant. Cui sentētiæ vt & ipse

Martinus ab Auxentio Mediolano eiectꝰ

Vitis medica à Martino Mediolani planta ta.

acce-

accedam, grauissimi scriptoris Gregorij Turonensis auctoritas facit. Is pari pene exemplo Martinum tradit vitē in Gallia planctasse, cuius vuam, cum Arridi⁹ præsbyter eā adiecta aqua ampullę inclusisset tanquàm medicamento quodam res vix credibiles gessisse. Nam cum æger ad eū fortè venisset, buccas pustulis, oculos, caputque inflatione deformatus, infuso per os ex ampulla liquore, sospitem eum confestim reddidit. Puderet omninò hęc vix fidem capientia referre, ni auctoris ipsius dignitas, antiquitasq; scribere dubitantem impelleret. Noningenti ad nostra tempora elapsi sunt anni, cum Gregorius hæc prodidit, & cum Sanctorum Collegio adscript⁹ inter cęlestes colitur. Verùm itaque illud, quòd etiam Homerus, alioquin diuersæ religionis vates, frequenter scripsit; Hominum quidē potestatem intrà certos terminos contineri, cœterū Deos omnia posse. Per idē tēpus cū in Armeniā Cōstantius venisset, Dionysiū, qui in ea prouincia apud Reteium Vrbem deportatus fuerat, in pristinā dignitatem restituit. Tot enim mirabilibus gestis efferebatur, vt vitæ sanctitate illis in regionibus nemo notior esset; ægros

Dionysius pristinæ dignitati restituitur.

sanare,

ſanare, diuinam iram precibus flectere, imminentia mala repellere, illi quotidianum penè opus erat; Quamobrem tam celebris èius fama vagabatur, vt protinus illum Imperator exilio rèuocandum duxerit. Verùm ille ad infeſtam, turbatamque Auxentij furore vrbem redire veritus, præſertim iam ſenex, & impetu ſuſtinendo impar, maluit in Armenia remanere. Errauerat enim toto orbe, auctaque de ſe omnium opinione, quieti, & otio indulgere conſultius arbitrabatur. Verùm non multo poſt cum defunctus animam reddidiſſet, per ſacratiſſimum Pręſulem Aurelium Mediolanum translatus eſt, dicatoque eius nomini fano conditum corpus viij. Cal. Iunias religiosè ſalutatur. Igitur cum aduerſus Iulianum in Oriente arma Conſtantius pararet, fato oppreſſus, omni adminiſtratione perduelli ceſſit. Sed & ille, dum contra Perſas paulò inexploratius progrederetur, ſagitta ictus occubuit. Milites, qui in exercitu erant, Iouinianum Imperatorem dixerunt, eorumque electioni totus oriens acquieſcebat. Sed veritus Iouianus, ne res in Occidente turbarentur, litteras ad Lucillia-

Aurelius corp' Dionyſij Mediolanum aduehi curat.

cillianum ſocerum Syrmium ſcribit, vt ancipites in fide confirmaturus properè Mediolanum contenderet, & quoſdam, quorum fides compertior foret, induſtriaque clarior, ſibi Comites aſſumeret, quibus tanquàm adminiculis, ſi ità ſors tuliſſet, vteretur. Mandatum & illud, vt Mallaridium, cuius ſupra meminimus, Magiſtrum militum prouinciæ Galliæ cōſtitueret. Quamobrem Lucillianus cum Saniaco, & Valentiniano Tribunis ſtatim Mediolanum venit, Malaridio ſe poteſtatem decernere paratum offert; Sed eo munus illud recuſante, cum Remos petijſſet, vna cum Saniaco interfectus; quam fortunam etiam Valentinianus ſubijſſet, niſi apud hoſpitem trepidus repertis latebris inquiſitores fruſtratus foret; reſeruabant eum imperio fata, & qui tunc de ſalute periclitabatur, paulò poſt omnium Princeps futurus erat. Nā defuncto Iouiano milites Niceæ Valentinianum hunc Auguſtum creauerunt; collegamque ſibi ipſe Fl. Valentem fratrem aſciuit, & haud ita multò poſt filiū Gratianum. Valens Conſtantinopolim, Valentinianus Mediolanum venit &c.

FINIS.